

รายงานการประชุมเสนอผลงานการวิจัย

ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

วันที่ ๒๒-๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

คำนำ

การเสนอรายงานการประชุมเสนอผลงาน ชุด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมี รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นหัวหน้าโครงการ ได้ประชุมเสร็จสิ้น ตั้งแต่วันที่ ๒๒ -๒๓ สิงหาคม ณ ห้องประชุมของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน) ถนนบรมราชชนนี ตำบลจตุจักร กรุงเทพฯ โดยแบ่งการเสนอออกเป็น ๒ วัน โดยวันที่ ๒๒ สิงหาคม เป็นการเสนอโครงการ ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ๓ โครงการ ได้แก่ โครงการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี และ โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ “ลาวแง้ว” ในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์

ในวันที่ ๒๓ สิงหาคม เป็นการเสนอ โครงการเฉพาะเรื่อง ๓ โครงการ คือ โครงการเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง โครงการศึกษาความรู้ของช่างและผู้ปฏิบัติงานฝีมือ และโครงการชำระและปริวรรตเอกสารโบราณจังหวัดเพชรบุรี

การประชุมดังกล่าว มีผู้ให้ความสนใจร่วมรับฟังและเสนอความเห็นพอสมควร ดังมีรายละเอียดอยู่ในรายงานฉบับนี้แล้ว

รายงานการประชุมฉบับนี้เป็นการเสนอข้อมูลจากการประชุมดังกล่าว ซึ่งขาดข้อมูลโดยเฉพาะรูปประกอบที่นักวิจัยแต่ละท่านนำมาบรรยาย และรายละเอียดบางประการที่อาจจะผิดพลาดเนื่องจากการถอดคำพูดออกมาเป็นข้อเขียน จึงต้องขอภัยต่อความบกพร่องเหล่านี้

โครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง

กันยายน ๒๕๔๕

สารบัญ

	หน้า
รูปภาพ	๑-๖
โครงการการสัมมนา	๗
การเสนอรายงานของหัวหน้าโครงการ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม	๑๓
กรณีศึกษากลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงภูมิภาคตะวันตก	๑๘
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี	๒๙
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแง้วในเขตจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์	๔๑
สรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภาคกลาง	๕๔
การเสนอรายงานของหัวหน้าโครงการ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม	
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของงานสถาปัตยกรรม เอกสารโบราณ และงานช่าง ในภาคกลาง	๖๖
อาคารเรือนค้าขายพื้นถิ่น	๖๗
วรรณกรรมจากวัด	๗๖
ความรู้ของช่างฝีมือ	๘๒
สรุปข้อมูลผู้เข้าฟังการเสนอผลงาน	๙๗

การประชุมเสนอผลงานวิจัย ชุด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง
วันที่ ๒๒-๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕ ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(มหาชน) ถนนบรมราชชนนี คลองจั่น กรุงเทพฯ

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ศ.ดร. ปิยะวัฒน์ บุญ-หลง กล่าวเปิดการประชุม

การเสนอผลการศึกษาสังคมวัฒนธรรมกลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก
โดย บุญชู สุขเจริญ สุรินทร์ เหลือลมัย และ เบญจรัชต์ เมืองไทย

การเสนอผลการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี
โดย ศิริกมล สายสร้อย อีรพงษ์ อินทร์พันธ์ และ อภิญา ตันทวีวงศ์

การเสนอผลการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ลาวแง้วในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และ นครสวรรค์

โดย รุจิรา เชาว์ธรรม สมปอง บุญเดิร และ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ

สรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคกลาง

โดย อาจารย์สุเทพ สุนทรเภสัช

สรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคกลาง
โดย อาจารย์ศรีศักร วัลลิโกดม หัวหน้าโครงการ

ผู้เข้าร่วมฟังการเสนอผลงาน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของ งานสถาปัตยกรรม
เอกสารโบราณ และงานช่างในภาคกลาง วันศุกร์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕

การเสนอผลการศึกษาเรื่อง เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง
โดย ศ.อรศิริ ปาณินท์ และ ผศ. สมคิด จิระทัศนกุล

การเสนอผลการศึกษาวรรณกรรมจากวัด การชำระและปริวรรตเอกสารโบราณจังหวัดเพชรบุรี
โดย อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว

การเสนอผลการศึกษา เรื่อง การศึกษาความรู้ของช่างและผู้ปฏิบัติงานฝีมือ
โดย อาจารย์ ดร. ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล ศรินทร์ ใจเที่ยง วิภาส ปรัชญาภรณ์
และ ศรัณย์ ทองปาน

อาภาภรณ์ วลลิโกดม พิธีกร

การประชุมเสนอผลงานวิจัย ชุด
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง
ได้รับทุนอุดหนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
หัวหน้าโครงการ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม

สังคมไทยประกอบด้วยความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค เนื่องมาจากความแตกต่างของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์ และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ การพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมถ้าหากขาดความรู้และความเข้าใจถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมแล้ว ก็อาจนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองได้

การวิจัยชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง จึงมีความมุ่งหมายในการทำความเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายของวัฒนธรรมในท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนการบูรณาการทางสังคมที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นบริเวณด้านตะวันตก ด้านตะวันออก และตอนกลางของภาคกลางในระดับหนึ่ง รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม และที่สำคัญก็คือได้เห็นความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน

ชุดโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง ประกอบด้วย
โครงการเฉพาะเรื่อง ๓ โครงการ คือ

๑. โครงการเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง หัวหน้าโครงการ คือ ศ. อรศิริ ปาณินท์ เป็นการศึกษาเรือนค้าขายและตลาดในชุมชนเมือง ๑๗ แห่งในพื้นที่จังหวัด เพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี และนครปฐม เพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับจุดกำเนิด พัฒนาการ สภาพทางกายภาพ และแนวโน้มในอนาคตของเรือนค้าขายพื้นถิ่นเหล่านั้น

๒. โครงการศึกษาความรู้ของช่างและผู้ปฏิบัติงานฝีมือหัวหน้าโครงการ คือ ดร.ปรีดดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล เป็นการศึกษาภาพรวมทางประวัติศาสตร์เรื่องโครงสร้างของการช่างในสังคมไทยตั้งแต่เริ่มเข้าสู่สมัยใหม่ราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยศึกษาในกลุ่มช่างทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ ซึ่งทำงานในโรงงานผลิตเครื่องเรือน ช่างทำขนม และลิเก

๓. โครงการชำระและปริวรรตเอกสารโบราณจังหวัดเพชรบุรี หัวหน้าโครงการคือ อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว โดยจะทำการสอบชำระและปริวรรตเอกสารดังนี้ คือ ประถม ก.กา หัดอ่าน ฉบับวัดบางแก้วและวัดบางจาน, ประถมมาลา ฉบับวัดเขาย้อย, ประถมสมโพธิคำฉันท์ ฉบับวัดพระรูป, มัคคลีผล ฉบับวัดหนองกาทอง, กุศราษ ฉบับวัดหนองกาทอง, บทละครลักษณะวงศ์ ฉบับวัดพลับพลาชัย, จินตามณี ฉบับวัดศาลาเขื่อนและวัดแก่นเหล็ก

โครงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ๓ โครงการ ซึ่งจะเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิชาการท้องถิ่นและผู้ประสานงานโครงการ คือ

๑. โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี ผู้ประสานงาน คือ นางสาวอภิญญา ตันทวีวงศ์ เป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเขตชายแดนของอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เพื่อให้เห็นความเคลื่อนไหว การเคลื่อนย้ายอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณนี้

๒. โครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ “ลาวแง้ว” ในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์ ผู้ประสานงาน คือ นางสาววลัยลักษณ์ ทรงศิริ ทำการศึกษาลักษณะทางชาติพันธุ์ของกลุ่ม “ลาวแง้ว” ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนต่างๆ ในเขตอำเภอบ้านหมี่ อำเภอโคกสำโรง อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ โดยศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิต ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนภาษาและสำเนียงการพูดของกลุ่ม “ลาวแง้ว” น่าจะเป็นประโยชน์ในการรู้จักกลุ่มชาติพันธุ์ที่เกือบจะผสมกลมกลืนจนแทบจะแยกความแตกต่างลักษณะทางวัฒนธรรมออกจากลาวกลุ่มอื่นๆ

๓. โครงการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมกลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก ผู้ประสานงาน คือ นางสาว เบญจรัชต์ เมืองไทย พื้นที่ศึกษาอยู่ในชุมชนมอญ ในอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดราชบุรี ชุมชน กะเหรี่ยงในพื้นที่อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ต่างๆ ซึ่งอยู่ในเขตรอยต่อระหว่างประเทศ ๒ กลุ่ม และ พื้นที่ใน ที่ราบลุ่มภาคกลาง ๑ กลุ่ม มีประเด็นสำคัญ ที่ทำให้เกิดการศึกษาค้นคว้า คือ

*ในพื้นที่ชายแดนของจังหวัดปราจีนบุรีและสระแก้วอิทธิพลจากนโยบายที่กำหนดจากรัฐบาลส่วนกลาง ซึ่งมีต่อ ความเป็นไปในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามที่จะกลืนกลายวัฒนธรรมอันหลากหลาย ให้เป็นหนึ่งเดียว ซึ่งดำเนินอย่างต่อเนื่องในช่วงกว่า ๑ ศตวรรษที่ผ่านมา รวมทั้งนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจใน ระยะหลัง พ.ศ.๒๕๐๐ ซึ่งนำมาสู่นโยบายกำหนดให้พื้นที่จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดสระแก้ว ผนวมรวมอยู่ในเขต เศรษฐกิจใหม่ของประเทศ ส่งผลให้อัตราการเพิ่มของประชากรใน ๒ จังหวัดนี้เพิ่มขึ้นเป็นอันดับ ๑ ในภาคตะวันออก คือ ร้อยละ ๔๑.๘๘ ระหว่างปี ๒๕๒๐-๒๕๓๐ จนต้องแยกพื้นที่จังหวัดสระแก้ว ออกจากจังหวัดปราจีนบุรีในปี ๒๕๓๖ ในที่สุด รวมทั้งนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้ประโยชน์จากโบราณสถานสำคัญที่พบในพื้นที่ ๒ จังหวัดดังกล่าวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ฯลฯ เหล่านี้ล้วนมีผลโดยตรงกับการก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในพื้นที่อย่างรวดเร็ว ทั้งในแง่ของ วัฒนธรรมคือ สภาพทรัพยากร สิ่งก่อสร้าง ฯลฯ และในแง่ของนามธรรม คือ ทศนคติ ค่านิยม องค์ความรู้ และวิถีชีวิตใน ด้านต่างๆ ของชาวบ้าน

จากสภาพการขาดข้อมูลที่จะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจต่อพื้นฐานพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจน รูปแบบของการพัฒนาประเทศ ที่เน้นการวางแผนจากส่วนกลาง และมุ่งสลายความแตกต่างทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นดัง กล่าว ทำให้เกิดความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษาสภาพความหลากหลาย และกระบวนการบูรณาการทางวัฒนธรรมในพื้นที่ จังหวัดปราจีนบุรีและสระแก้ว เพื่อสร้างฐานองค์ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น อันจะเป็นข้อมูลทั้งต่อคนในและนอกชุมชน ใน การเลือกกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดสระแก้ว ให้สามารถดำรงไว้ซึ่ง คุณค่าที่มีอยู่เดิม และสามารถนำมาเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมใหม่จากภายนอก ซึ่งจะผ่านเข้ามาตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ได้อย่างสมดุลย์ ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยอาศัยฐานจากวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ

*ในพื้นที่ภูมิภาคตะวันตก เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นดินแดนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีความสืบเนื่องในการอยู่อาศัยจากการอยู่ในเส้นทางคมนาคมโบราณ ซึ่งนอกจากจะมีการตั้ง ถิ่นฐานของชนกลุ่มต่างๆ มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยังเป็นเขตเคลื่อนไหวของกลุ่มชนอันหลากหลาย ทั้ง กลุ่มคนไทย มอญ กะเหรี่ยง ละว้า ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่อาศัยในดินแดนประเทศไทยระยะแรก จนมีบทบาท และความสำคัญมากขึ้นเมื่อพื้นที่แห่งนี้ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่ามาตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ บ้านเมืองเหล่านี้ได้ทวีความสำคัญมากขึ้น ในฐานะเมือง ด่านชายแดน ซึ่งมีคนไทยในท้องถิ่น คนมอญและกะเหรี่ยง เป็นกำลังหลักในการทำสงครามและการตระเวนด่าน สอดแนมและส่งข่าวคราวของข้าศึกให้ราชสำนักทราบ หัวหน้ากลุ่มคนมอญและกะเหรี่ยง มักได้รับการแต่งตั้งให้ มีตำแหน่งหน้าที่ของทางราชการ กระทั่งได้รับการผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของไทยอย่างสมบูรณ์ เมื่อมีการรวม อำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลางในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

มอญและกะเหรี่ยง นับเป็นประชากรพื้นฐานซึ่งมีความสำคัญในดินแดนภูมิภาคตะวันตกมาก่อน เช่นเดียวกับคนกลุ่มอื่นๆ ชาวมอญและกะเหรี่ยงเหล่านี้ต่างเปลี่ยนแปลงและปรับตัวท่ามกลางผลกระทบของการ พัฒนา เพื่อรักษาเอกลักษณ์และแบบแผนทางวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ ขณะเดียวกันคนเหล่านี้ต่างต้อง สัมผัสกับคนกลุ่มอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ท้องถิ่นเดียวกันมากขึ้น กระบวนการรับปรับเปลี่ยนและการพัฒนาล้วนส่งผล ต่อความเป็นอยู่และชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มกะเหรี่ยงและมอญตามเงื่อนไขปัจจัยของกลุ่มและท้องถิ่น

การศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม กรณี มอญและกะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตกจึงมุ่งหมาย ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายของชนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่เหล่านี้ทั้งในแง่ลักษณะทางชาติ

พันธุ์ ประเพณีความเชื่อตลอดจนการบูรณาการทางสังคม เพื่อทำความเข้าใจถึงแบบแผนการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อและชนบประเพณีของชนแต่ละกลุ่ม ที่แม้จะมีแบบแผนและเอกลักษณ์เป็นของตนเอง แต่ขณะเดียวกันก็มีการสังสรรค์กับชนกลุ่มอื่นๆ จนเกิดเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นขึ้น โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการมุ่งทำความเข้าใจพลวัตของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ทั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตลอดจนกลไกการปรับตัวของชุมชนที่เกิดขึ้นตามช่วงเวลาอย่างต่อเนื่อง

*ส่วนในกลุ่มของที่ราบภาคกลางซึ่งมีชุมชนลาวแฉ่วผู้เป็นเกษตรกรสำคัญของประเทศตั้งถิ่นฐานอยู่ ในช่วงเวลาเกือบสองร้อยปีที่ผ่านมาแม้นโยบายของรัฐมีส่วนกำหนดแนวทางและวิถีชีวิตของไพร่พลหรือประชากรอยู่มาก แต่ในท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง ชีวิตของผู้คนที่ถูกเรียกว่า “ลาว” สืบเชื้อสายจากเขลยศึกเมื่อสงครามต้นรัตนโกสินทร์ก็ปรับเปลี่ยนไปจนอาจไม่มีอะไรคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมรากเหง้าที่บ้านเมืองเดิม แต่สำนักทางชาติพันธุ์ยังคงอยู่ แม้จะอ่อนแรงและเบาบางเปรียบเทียบไม่ได้กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นบางกลุ่ม เช่น ชาวมุสลิม มอญ จีน ที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มไว้อย่างชัดเจน

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยรวมของสังคมไทยได้สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อกลุ่มชาติพันธุ์ลาว โดยเฉพาะกรณี ลาวแฉ่ว ซึ่งมีสิ่งควรนำมากล่าวถึงอยู่หลายประเด็น และพลวัตเกี่ยวกับสำนักทางชาติพันธุ์ของกลุ่มลาวแฉ่วที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันมีผลอย่างไรบ้างกับชุมชนลาวแฉ่วในทุกวันนี้

การประชุมเสนอผลงานวิจัย ชุด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง
ได้รับทุนอุดหนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
หัวหน้าโครงการ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๕

ห้องประชุมใหญ่ ชั้น ๔ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน) ถนนบรมราชชนนี ดลิ่งชั้น กรุงเทพฯ
เวลา ๘.๔๕ น. - ๑๖.๐๐ น.

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในท้องที่ภาคกลาง

- ๘.๔๕-๙.๐๐ น. การกล่าวถึงวัตถุประสงค์และแนะนำโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรม
ภาคกลาง โดยหัวหน้าโครงการ อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม
ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยกล่าวเปิดการประชุม
- ๙.๐๐-๑๐.๓๐ น. การศึกษาสังคมวัฒนธรรมกลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก โดย
บุญชู สุขเจริญ, สุรินทร์ เหลือลมัย และ เบญจรัชต์ เมืองไทย
- ๑๐.๓๐-๑๐.๔๕ น. พัก
- ๑๐.๔๕-๑๒.๑๕ น. การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี โดย
ศิริกมล สายสร้อย, อีรพงษ์ อินทร์พันธ์ และ อภิญา ตันทวีวงศ์
- ๑๒.๑๕-๑๓.๑๕ น. พักรับประทานอาหาร
- ๑๓.๑๕-๑๔.๔๕ น. การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ลาวแง้ว ในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี
และนครสวรรค์ โดย รุจิรา เขียวธรรม, สมปอง บุญเต็ร และ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ
- ๑๔.๔๕-๑๕.๐๐ น. พัก
- ๑๕.๐๐-๑๖.๐๐ น. สรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ
ในภาคกลาง โดย อาจารย์สุเทพ สุนทรนาถ และอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม

วันศุกร์ที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๕

ห้อง ๔๐๗ ชั้น ๔ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน) ถนนบรมราชชนนี ดลิ่งชั้น กรุงเทพฯ
เวลา ๘.๔๕ น. - ๑๒.๓๐ น.

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของ งานสถาปัตยกรรม เอกสารโบราณ และงานช่างในภาคกลาง

- ๘.๔๕-๙.๔๕ น. การศึกษาเรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง โดย ศ.อรศิริ ปาณินท์ และ
ผศ. สมคิด จิระทัศนกุล
- ๙.๔๕-๑๐.๐๐ น. พัก
- ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. การชำระและปริวรรตเอกสารโบราณจังหวัดเพชรบุรี โดย
อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว
- ๑๑.๐๐-๑๒.๓๐ น. การศึกษาความรู้ของช่างและผู้ปฏิบัติงานฝีมือ โดย
อาจารย์ ดร. ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, ศิริพันธ์ ใจเที่ยง
วิภาส ปรัชญาภรณ์ และ ศรัณย์ ทองปาน
- พิธีกร อภาภรณ์ วัลลิโภดม

การประชุมเสนอผลงานวิจัย ชุต
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง
ได้รับทุนอุดหนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
หัวหน้าโครงการ รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม

โครงการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๕

ห้องประชุมใหญ่ ชั้น ๔ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (มหาชน) ถนนบรมราชชนนี ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ

เวลา ๘.๔๕ น. - ๑๖.๐๐ น.

อาภาภีรัตน์ วัลลิโภดม : พิธีกร

สวัสดีค่ะ ท่านผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ท่านหัวหน้าโครงการ ท่านนักวิจัย และ ท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ขอต้อนรับเข้าสู่การประชุมเสนอผลงานวิจัย ชุตความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง ที่ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โดยมีอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นหัวหน้าโครงการ

และหลังจากที่ท่านประธาน ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ได้กล่าวเปิดงาน ลำดับแรกของการเสนอวิจัยจะเป็นการเสนอเรื่อง **การศึกษาสังคมวัฒนธรรมกลุ่มมอญและกะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก** ในลำดับต่อมาเป็นการเสนอผลศึกษา **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี** ส่วนในภาคบ่ายเป็นเรื่องของ **การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวจ้าวในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์**

บัดนี้ถึงเวลาอันสมควรแล้ว ขอเรียนเชิญท่านอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม หัวหน้าโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคกลาง แฉลงรายละเอียดของโครงการค่ะ

อาจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม : หัวหน้าโครงการ

กราบเรียนท่านประธาน ศ.ดร. ปิยะวัฒน์ บุญ-หลง ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ท่านอาจารย์สุเทพ สุนทรเภสัช ที่ปรึกษาโครงการ ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ ผมในนามของผู้ประสานงานโครงการความหลากหลายทางวัฒนธรรม ใคร่ขอรายงานต่อหน้าประธานถึงเรื่องการดำเนินการวิจัยเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมของ สกว. ดังนี้ครับ

โครงการนี้เป็นโครงการเก่าๆ อันหนึ่งของ สกว. ในระยะแรกเริ่ม ที่คิดกันหลายปีแล้ว มีการระดมสมองกันที่ชะอำ เป็นโครงการค่อนข้างจะใหญ่ และมีทุกภาค หลังจากนั้นก็มีการจัดสรรโครงการ แต่เมื่อโครงการนั้นไม่ใหญ่โต เพราะว่าเกิดภาวะเศรษฐกิจฝ่อทำให้ สกว. ไม่มีทุนพอ เลยต้องย่อโครงการให้น้อยลง แต่ว่าก็ยังคงอยู่กับทุกภาค เพราะฉะนั้นก็เลยมีงบประมาณส่วนหนึ่งมาจัดการทำวิจัยอันนี้ เพราะฉะนั้น การดำเนินการนี้เราก็ระดมสมองอีกชั้นหนึ่ง ระหว่างผู้รู้และคนในท้องถิ่นหลายๆ แห่งในภาคกลาง แล้วเราได้ระดมสมองกันที่อำเภอบ้านโป่ง ก็ได้แนวคิดหลายๆ อย่าง จากแนวคิดนั้น

จึงได้กำหนดเป็นโครงการ ซึ่งมีงบประมาณจำกัด โดยแบ่งออกเป็น ๖ โครงการ ทั้ง ๖ โครงการนี้แบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มแรก คือ การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ ที่เน้นเรื่อง Ethnicity มี ๓ โครงการ ซึ่งจะพูดภายในวันนี้ อีก ๓ โครงการเป็นโครงการเอกเทศของผู้ทรงคุณวุฒิอย่าง เช่น ท่านอาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว ที่จะทำการศึกษารื่องการปรัวรรตวรรณกรรมที่เพชรบุรี ท่านอาจารย์ อรศิริ ปาณินท์ ที่พูดถึง สถาปัตยกรรมท้องถิ่นในภาคกลาง และโครงการของท่านอาจารย์ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล ที่จะพูดถึง งานช่างฝีมือ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของการเล่นงานความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น เราพยายามเปิดมุมมองหลายๆ อย่างให้เห็นภาพรวมสำหรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นโครงการที่เราได้ทำมา และบัดนี้โครงการได้สิ้นสุดแล้วจึงนำมาเสนอตรงนี้

ผมอยากกราบเรียนให้ทราบว่า เมื่อประเมินงานวิจัยที่ผ่านมา การได้รับเงินทุนน้อยแต่ก็ได้ผลดีพอสมควร โดยเฉพาะโครงการ ๓ โครงการที่จะพูดวันนี้ เป็นโครงการที่จะกระตุ้นให้มีวิธีการวิจัยแบบใหม่ขึ้นมา คือ การวิจัยที่คนภายในท้องถิ่นเป็นตัวเอกในการค้นคว้าวิจัย ไม่ใช่วิจัยแบบเอาคนข้างนอกจากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันศึกษาเข้าไปวิจัย โดยพยายามกระตุ้นคนในท้องถิ่นให้ค้นคว้าและแสดงตัวออกมา เราเห็นว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดีเพราะความรู้ท้องถิ่นในทางวัฒนธรรม สังคมวัฒนธรรมนั้น คนข้างนอกเข้าไป ถ้ามีเวลาไม่พอจะมองไม่ได้ละเอียด จะไม่ได้ลึกซึ้ง และที่แล้มา เวลาการทำวิจัย นักวิจัยจากภายนอกก็มักจะเอาเปรียบคนข้างใน เข้าไปจ้างคนภายในให้เป็นวิทยากร เป็นinformant แล้วก็ตอบแทนเป็นเงินทองอะไรต่างๆ ก็เอาความรู้มาเขียนวิเคราะห์ อันนี้ทำให้เกิดความรู้ที่ผิวเผิน

แต่นโยบาย สกว. ตั้งแต่แรกเริ่มแล้ว เขามีนโยบายว่าจะกระตุ้นนักวิจัยท้องถิ่นให้เกิดขึ้นจากภายใน โครงการนี้ก็จะพยายามตอบสนองตรงนั้น เวลาผู้วิจัยมาเสนอ ท่านจะพบว่ามีคนที่อยู่ในท้องถิ่นเข้ามาพูด แล้วคนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นมีเวลาที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นเวลาหลายปี เห็นภาพรวมของท้องถิ่นดี เพราะฉะนั้น จึงเป็นข้อมูลที่ลุ่มลึก แต่ขณะเดียวกันเราก็ต้องส่งคนจากข้างนอก คือ นักวิจัยจากส่วนกลางเข้าไปประกบเพื่อให้เข้ากันได้วิธีคิด และวิธีการวิเคราะห์ต่างๆ เพราะฉะนั้น การเสนอการวิจัยครั้งนี้จะเป็นการร่วมมือของคนภายในและภายนอกซึ่งเป็นมิติใหม่ของการวิจัย

อีกสิ่งหนึ่งที่ประสบผลสำเร็จก็คือ เราพบว่าอะไรหลายๆ อย่างในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ ทำให้ได้ความรู้ที่ค่อนข้างจะเป็นประโยชน์ต่อเรื่องการมองวัฒนธรรมในเมืองไทย ขณะนี้ ถ้าเรามองเรื่องของกระทรวงวัฒนธรรม ท่านจะเห็นว่ากระทรวงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมีความจำกัดในการที่จะสร้างกระทรวง คือจำกัดอยู่เฉพาะวัฒนธรรมหลวง หมายถึงวัฒนธรรมไทยที่เป็นวัฒนธรรมการสมมุติขงบนั่นเอง แต่วัฒนธรรมส่วนล่างที่มีความหลากหลายนั้นไม่ได้มีบรรจุเข้าไปในเรื่องกระทรวงเลย

ประเด็นหนึ่ง ถ้าหากกระทรวงวัฒนธรรมจะเกิดขึ้น จะต้องครอบคลุมถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หลากหลายถึงจะเข้าใจสังคมวัฒนธรรมไทยดี

ประเด็นสอง ในการปฏิรูปการศึกษา เราจะเห็นว่าการปฏิรูปการศึกษาค่อนข้างจะเป็นการปฏิวัติการศึกษา เพราะพูดถึงโครงสร้างและเทคนิคว่าจะแบ่งเขตอย่างไร ทำอย่างไร แต่เนื้อหาที่เป็นความรู้ที่จะสอนเด็กในเรื่องท้องถิ่นนั้นไม่มี อันนี้เป็นปัญหา เพราะว่าการเก็บข้อมูลในท้องถิ่นของครูทั่วไป เป็นการเก็บเพียงข้อมูลแต่สิ่งที่จะสอนคือความรู้เป็นเรื่องที่ต้องเอาข้อมูลมาสังเคราะห์ มาใส่แนวคิดทฤษฎีให้เป็นความรู้ สิ่งเหล่านี้ยังไม่ได้มีการทำ

แต่การศึกษาเรื่อง Ethnic group หรือการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น จะเป็นส่วนหนึ่งที่เสนอให้เห็นว่าความรู้ในท้องถิ่นในเรื่องสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างไร ผมคิดว่าเป็นcontributionอย่างหนึ่ง ที่ สกว. จะให้แก่สังคมในส่วนรวมนะครับ นี่เป็นประเด็นที่สำคัญครับ

อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินการนี้ ก็มีข้อบกพร่องเยอะแยะ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำงานลักษณะนี้ ถ้าอ่านรายงานประกอบในครั้งนี้นี้แล้ว ยังถือว่าไม่เท่าที่ควรต้องยอมรับ แต่ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ การวิจัยคือ กระบวนการเรียนรู้ ไม่ใช่ยุติ เป็นการเสนองานเฉพาะตอนนี้

อีกสิ่งหนึ่งที่ผมอยากกราบเรียนท่านประธานก็คือว่า วิธีการของเราในครั้งนี้ ไม่มีวิทยากรใหญ่มา comment อย่างที่เคยทำกัน เราจะเปิดโอกาสให้คนในห้องประชุมได้ซักถาม แลกเปลี่ยนความรู้กับผู้เสนองาน เพื่อจะกลับไปแล้วเกิดความสุขสบายใจ เพราะว่ากระผมได้สังเกตว่าทุกครั้งที่ในการเสนองานวิจัย คนที่เป็นนักวิชาการมักพูดเรื่อย บางทีมีคนมาเสริมเพิ่มเติม นักวิทยากรมา comment แต่คนที่ต้องการจะรู้ในห้องประชุมจะไม่ค่อยมีโอกาสซักถามอะไร แต่เราจะเปิดอย่างเต็มที่ เพราะว่าได้กำหนดให้คนเสนองานพูดให้กะทัดรัด เพื่อที่จะได้เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้ซักถาม นั่นคือสิ่งที่เราจะทำในวันนี้

ผมคิดว่าวันนี้เป็นเรื่องของการเสนอผลงานของ ๓ กลุ่ม ในเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มทางชาติพันธุ์ แล้วพรุ่งนี้ก็เป็นการเสนองานของท่าน อาจารย์ ล้อม เพ็งแก้ว อาจารย์ ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล และอาจารย์ อรศิริ ปาณินท์ บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว ผมกราบเรียนท่านประธาน ดร.ปิยะวัฒน์ บุญ-หลง ผู้อำนวยการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยกล่าวเปิดงานครับ ขอขอบคุณครับ

ศ.ดร. ปิยะวัฒน์ บุญ-หลง : ผู้อำนวยการ สกว.

กราบเรียนท่าน อาจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม ท่าน อาจารย์สุเทพ สุนทรนาถสัช และท่านผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้สนใจทุกท่านครับ ในนามของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หรือ สกว. ผมรู้สึกมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ สกว. ได้มีโอกาสสนับสนุนโครงการดีๆ อย่างนี้ครับ แล้วก็ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ศรีศักร ที่ได้กรุณาเป็นหัวหน้าโครงการและเป็นที่ปรึกษาโครงการย่อย และได้ช่วยทำให้โครงการต่างๆ มีคุณภาพ แล้วก็สร้างคนในห้องขึ้นเพื่อจะรับงานนี้ต่อไป และเพื่อขยายผลต่อไปในอนาคต ขอขอบคุณครับ

อภาภรณ์ วัลลิโภดม : พิธีกร

ขอบพระคุณท่านประธานนะคะ ขอเรียนเชิญท่านอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม อีกครั้ง เพื่อเสนอหลักเกณฑ์และแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ ก่อนที่เราจะเข้าสู่การเสนองานวิจัยต่อไปค่ะ

อาจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม : หัวหน้าโครงการ

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพครับ การสัมมนาวันนี้มี ๓ กลุ่มใหญ่ๆ มันมีความจำเป็นที่ผมในฐานะเป็นผู้ประสานงานต้องพูดเพื่อเห็นภาพรวมเสียก่อน เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจต่อบรรดาผู้เข้ามาฟังการบรรยาย คือเรื่องหัวข้อใหญ่ๆ สำหรับกลุ่มวิจัยในนี้ ใช้ชื่อรวมว่า เป็นเรื่องของกลุ่ม โดยใช้หัวข้อว่าเป็นเรื่องของกลุ่มชาติพันธุ์ เพราะว่าเวลาเราทำงานวิจัยนี้ จะพูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม เราต้องลงไปศึกษาให้เห็นว่ามันอยู่ในเรื่องอะไร ผมเห็นว่า สิ่งที่สำคัญที่จะให้ความเข้าใจถึงความหลากหลายทางชาติพันธุ์ได้ดี ซึ่งในเมืองไทยไม่ค่อยได้ศึกษากันไม่ค่อยได้ให้ความสนใจกัน เช่นเวลานี้ เราพูดถึงเรื่องความสัมพันธ์ของไทยกับพม่า พูดถึงแรงงานพม่า ที่เข้ามาเราก็มองในกรอบของรัฐต่อรัฐ ว่าเราไปรบกับพม่า พม่าปิดดินแดนเป็นเหตุเรื่องสัมพันธ์รัฐต่อรัฐนั่นเอง แต่เราไม่ได้มองมิติของสังคม ระหว่างสังคมพม่าและสังคมไทยว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร เรามองไม่เห็น พอเกิดเรื่องขึ้นก็เลยกลายเป็นเรื่องการปะทะกันระหว่างรัฐต่อรัฐแต่ไม่เห็นภาพของสังคม

ถ้าหากมองกันในแง่ของสังคม จะพบว่า ที่เราพูดว่าเราเกี่ยวข้องกับพม่านี้ เราไปเกี่ยวข้องกับเขาอย่างไร ในประเทศพม่า จะมีคนไทยเข้าไปทำการค้าขาย ไปทำธุรกิจมากมาย รวมทั้งชาติอื่นๆ เราไปลงทุนทำการค้าขาย ยกตัวอย่างเช่น โรงแรมหรือภัตตาคารคนไทยอาจจะเป็นเจ้าของ แล้วเวลาคนเข้าไปรับบริการนี้ จ่ายค่าบริการเป็น

ดอลลาร์ อันนี้คือเรื่องของผลประโยชน์ แต่ถ้าคนพม่าคิดค่าบริการเป็นจ๊าด กระทั่งรู้ว่าเศรษฐกิจขณะนี้ในตลาดมืด ๑ ดอลลาร์เท่ากับพันจ๊าด แสดงถึงสภาพเศรษฐกิจแบบนี้ สังคมแบบนี้ คนข้างนอกเข้ามาออบไทย เอาผลประโยชน์จากภายในประเทศเขาหมด

เช่นเดียวกับที่เขมร เมื่อนครวัดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีสัมปทานในการเก็บค่าเข้าชมนครวัด ๒๐-๓๐ ดอลลาร์ต่อวัน ปรากฏว่าเงินดอลลาร์ไปตกอยู่กับนักธุรกิจใหญ่ที่พนมเปญหมด แต่คนเขมรเสียเปรียบไม่ได้อะไรเลย

ปัญหาเซตชายแดนที่บอกว่ามีแรงงานพม่าเข้ามาในเมืองไทย ตามว่าพอบอะไร เพราะเรามองในกรอบของรัฐต้องเป็นคนพม่า แต่เนื้อแท้ของเขาเป็นมอญทั้งนั้น ผมยังไม่เห็นชุมชนพม่าเลยที่อยู่ดินแดนประเทศไทย คนพม่าอาจจะเข้ามาทำงานบ้างเป็นคนกลุ่มๆ กับนายจ้าง แต่ไม่เห็นกลุ่มคนที่ชัดเจน แต่กลุ่มคนที่ชัดเจนเป็นมอญเวลานี้ว่าเป็นแรงงานพม่า แต่แท้จริงแล้วก็คือมอญ แล้วมอญเป็นใคร มอญสัมพันธ์กับเรามาตลอด เพราะอยู่ในเซตชายแดน สัมพันธ์กันมาตลอดเวลาทางประวัติศาสตร์ คนมอญเข้ามาตั้งถิ่นฐานกลายเป็นคนไทย กลายเป็นคนในตระกูลใหญ่ๆ มากมายในสังคมไทย เป็นปรากฏการณ์ที่ต่อเนื่องเรื่อยมา สิ่งเหล่านี้เราไม่เคยรู้จัก

ตรงนี้จะครบที่เป็นเรื่องสำคัญ เราควรมองเรื่องวัฒนธรรม เรื่องคน เราไม่ได้มองเข้าไปถึงสังคมวัฒนธรรม เพราะฉะนั้น โครงการอันนี้ก็ตอบปัญหาว่า กลุ่มที่เราเรียกว่ามอญ-พม่า นั่นคือใคร ในการไปศึกษาครั้งนี้ จะเสนอให้เห็นว่า ปัญหาชายแดนด้านตะวันตกนั้น มีชุมชนมอญ ชุมชนกะเหรี่ยงอยู่ ซึ่งเราไม่เคยรู้จักเขา จะเป็นการรายงานให้เห็นว่า ความเป็น Ethnicity ของเขาเป็นอย่างไร อยู่ในสภาพอย่างไร แล้วสิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การจัดการในการที่จะเรียกว่าดูตกถิ่นให้กลายเป็นคนไทย

เวลานี้มีปัญหาที่เกิดการขัดแย้งเรื่องคนต่างด้าว คือเรื่องการให้สิทธิความเป็นพลเมืองไทย การให้สิทธิให้โดยนักกฎหมาย ให้เป็นรายบุคคลไป โดยถือว่าเขาจะระยะเวลาอยู่ในเมืองไทยนานแค่ไหน ก็เลยเป็นการอำนาจก็ไปอยู่ทางรัฐ ทำให้เกิดคอร์ปชั่นขึ้นในกลุ่มเจ้าหน้าที่ที่จะให้ Citizenship แต่ถ้ามองในกรอบของอดีตที่ผ่านมา สังคมไทยเป็นจำนวนมากมีพวกกลุ่มเหล่านี้มาตลอด แต่รัฐจะให้เขาอยู่เป็นชุมชนให้ดูแลกันเอง แล้วก็เอาหัวหน้าชุมชนนั้นรับผิดชอบ หัวหน้าชุมชนนั้นก็จะถูกดูดเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบศักดินา เป็นขุน หลวง หรือเป็นหัวหน้าทหารอาสา อย่างทหารอาสาจาม ทหารอาสาญุ่นที่มีอยู่สมัยอยุธยา เขารับผิดชอบกันเอง หมายความว่า การให้ Citizenship นั้น ต้องมองถึงชุมชน ไม่ได้ให้กันแบบนี้ นี่คือประเพณีที่รัฐไทยทำมา สอดคล้องกับนโยบายที่เป็น assimilation คือดูดกลืนให้เป็นคนไทย ให้ที่อยู่อาศัย ให้อิสระ แล้วต่อมาก็ถึงค่อยตั้งมาเป็นคนไทยทีละน้อย โดยเฉพาะหัวหน้าชุมชนนั้น ถ้ามีตำแหน่งฐานะในทางราชการ ท่านจะเห็นว่านามสกุลต่างๆ ใหญ่ๆ ไต่ในทางราชการไทยก็มาจากคนต่างชาติเหล่านี้ทั้งสิ้น

อยากถามว่าปัจจุบันเรามีอะไร เราไม่มีความรู้เหล่านี้เลย เราไม่มีการศึกษาที่เรียนรู้ เพราะฉะนั้น แนวคิดดังกล่าวได้นำมาสู่การวิจัยในครั้งนี้ โดยที่เอาเรื่อง Ethnicity ขึ้นมา เพราะเรื่อง Ethnicity เป็นเรื่องใหญ่สำหรับประเทศที่มีปัญหาเรื่องเซตชายแดน และแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะมาเลเซีย

เมื่อ ๑๕ ปีที่แล้วนี้ มีทาง SEAP เคยชวนผมทำงานเรื่อง Ethnicity แต่ผมไม่เอา ผมรู้ว่าทำไมเขาให้ความสนใจในเรื่อง Ethnicity ก็เพราะมันมีปัญหาเกิดขึ้น อย่างเช่นในมาเลเซีย มีคนแรงงานจากอินโดนีเซียนับไม่ถ้วนเข้ามาในมาเลเซีย เกิดปัญหาแล้วเขาไม่รู้เรื่องราวของคนเหล่านี้ เขาต้องมีการศึกษาในเรื่อง Ethnicity ขึ้น เพราะคนที่มาจากอินโดนีเซียไม่ใช่ชาวอินโดนีเซียอย่างเดียว มีความหลากหลายในเรื่อง Ethnicity Group นับไม่ถ้วนเลย แล้วปัญหาเกิดขึ้น เขาให้ความสนใจมา ๑๕ ปีแล้ว แต่สังคมไทยไม่เคยทำเลย ถ้ามีปัญหาก็กินพูดถึงรัฐต่อรัฐ อย่างที่ว่านี้ ก็ไม่รู้ใครเป็นใคร

โครงการของ สกว. ได้เริ่มขึ้น แต่จะเริ่มได้ด้วยความสำเร็จได้แค่ไหน ผมไม่มีความเชี่ยวชาญพอ ผมมีประสบการณ์น้อย ผมต้องเชิญท่านอาจารย์สุเทพ สุนทรภาสักมาเป็นผู้ปรึกษาโครงการ ก่อนที่จะทำโครงการนี้ เรา

ได้มี Project นำร่องอยู่แล้ว โดยครั้งหนึ่งเราได้ทำการสัมมนากลุ่มย่อย ในเรื่องเกี่ยวกับความหมายของ Ethnicity เพราะฉะนั้น ผมจึงนำสิ่งเหล่านี้มาพูดก่อนที่จะดำเนินการสัมมนาต่อไป

ความหมายของ Ethnicity ในสิ่งที่ท่านอาจารย์ สุเทพ ให้กรอบไว้เป็นอย่างนี้ครับ

ขอภาพที่ ๑ ภาพนี้เป็นภาพตลาดที่อยู่ในยูนนาน ในตลาดนี้มีคนหลายกลุ่มอยู่ด้วยกัน มีคนแต่งตัวประหลาดๆ เป็นเผ่าพันธุ์หลากหลาย สิ่งเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้น ที่ทำความเข้าใจ Ethnicity ในแง่ของท่านอาจารย์สุเทพว่า Ethnicity นั้นหมายถึงอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เราเห็นได้จากการแต่งตัว พวกนี้เป็นพวกม้งเป็น Ethnic group กลุ่มหนึ่ง เราจะเห็น Ethnicity ได้ท่ามกลางความหลากหลาย เพราะในตลาดแห่งนี้เป็นที่สังสรรค์กันของคนในทางเศรษฐกิจสังคม นี่คือการคิดของท่านอาจารย์สุเทพในการมองเรื่องของ Ethnicity ซึ่งมีทั้งอัตลักษณ์และความหลากหลาย ถ้าไม่มีความหลากหลายก็จะไม่เห็นอัตลักษณ์ เป็นสิ่งที่ผมเข้าใจจากความคิดของท่านอาจารย์สุเทพ

ที่แล้วว่า ในเรื่อง Ethnicity เราศึกษาอยู่ในลักษณะภาพหนึ่ง เพราะมองว่าคนเหล่านี้เป็นม้ง เข้า จากการแต่งตัว ถ้าถามว่าถ้าไม่มีการแต่งตัวจะรู้ได้ไหม เพราะฉะนั้นการศึกษา Ethnicity ที่แล้วมาจึงเป็นเรื่องของภาพหนึ่ง คือ ถ้าเป็นม้ง เป็นเข้า ก็จะมองจากลักษณะการแต่งตัว ที่อยู่อาศัย ประเพณีบางอย่าง อันนี้ไม่ใช่เป็นเรื่อง Ethnicity อย่างที่เราต้องการ เพราะว่าที่ที่ต้องการนั้น คือ คนเหล่านี้ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว เขาสังสรรค์ เขาเปลี่ยนแปลงไปตลอด แต่ขณะเดียวกันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง เขาต้องรักษาอัตลักษณ์ของเขา เพราะฉะนั้น แนวคิดของ Ethnicity ในกรอบของท่านอาจารย์สุเทพ คือ มีการมีพลวัตร ไม่ใช่ติดอยู่กับภาพสถิต

ขอภาพต่อไป นี่ก็ตัวอย่างอันหนึ่ง อยู่ในเวียดนาม พอเราเข้าไปในตลาดก็เห็นไทยดำ ใส่หมวกเป็นเวียดนาม เจ้าหน้าที่ยี่เวียดนามหมวกเขียวๆ มีอัตลักษณ์ของเขา ท่ามกลางความหลากหลายทั้งสิ้น

นี้อยู่ในยูนนานก็อีกพวกหนึ่ง ในกลุ่มชาวบ้านเขา ถ้ามองก็รู้เลยนี่พม่า การแต่งตัวมีการทาบึงทาคาที่แก้ม นุ่งโสร่ง ส่วนนี้เป็นพวกไทยดำ ผู้หญิงคนหนึ่งเป็นไทยดำไปแต่งงานกับพวกไทยขาว แต่ว่าไทยขาวจะไม่โกกหัวเป็นไทยดำก็เลยโกกหัว นี่ก็เป็นลักษณะของ Ethnicity คือ การรักษาอัตลักษณ์ของเขา

บางแห่งเราพบว่าบ้านเรือนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ประกอบเรื่องการศึกษาความเป็น Ethnic Group อย่างเช่นที่บ้านของพวกมุสลิมทางภาคใต้ เป็นต้น จะเห็นว่า รั้วเลยเป็นพวกมุสลิม

ที่นี้มองการเปลี่ยนแปลง เป็นตลาดในเชียงแสน เมื่อ ๑๕ ปีที่แล้ว ไม่มีการแต่งตัว เราไม่รู้ใครเป็นใครกัน ในภาพเครื่องแต่งตัวหมดไปแล้ว แต่กลายเป็นหลายๆ พวกอยู่ในตลาดนี้ ไม่รู้เป็นชาวเขาหรือชาวอะไร แต่ความเป็น Ethnicity อยู่ในตัวเขา ตรงนี้ครับที่เราจะศึกษามันได้อย่างไร นี่คือปัญหามองการเปลี่ยนแปลง

ที่นี้เรามาดูในสังคมเมืองบ้าง แต่งตัวกันแบบนี้ ซีมอเตอร์ไซด์กันไม่รู้ว่าเป็นกลุ่มไหน แต่ในสิ่งซึ่งยังคงดำรงอยู่ เพราะว่ามนุษย์ต้องอยู่เป็นกลุ่ม เป็นสัตว์สังคม เพราะว่าไม่มีกลุ่มสุขสบายไม่ได้ มีชีวิตรอดไม่ได้ การสร้างกลุ่มก็ต้องมีอัตลักษณ์ของตัวเอง แล้ว Ethnicity จึงจะเปลี่ยนไป อัตลักษณ์จะเปลี่ยนไป สันโหลไปตามกาลเวลา

นี่เป็นอีกจุดหนึ่งที่เรารวมสิ่งที่เราจะเห็นในการสัมมนาวินนี้ นี่คือหมู่บ้านมอญพลัดถิ่น เมื่อ ๑๐-๑๕ ปีมาแล้ว เป็นหมู่บ้านธรรมดาครับ โครงสร้างแบบนี้เป็นหมู่บ้านธรรมดาเรือนหลังคาจาก แล้วก็อยู่เขตที่โดดเดี่ยว นี่เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นหมู่บ้าน แต่บัดนี้กลุ่มเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นเมือง ซึ่งงานนี้ท่านอาจารย์บุญชูจะเป็นผู้เสนออีกที ดูว่าเปลี่ยนแปลงอย่างไร นี่ก็เป็น Ethnicity อย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่เราถกกับชาวบ้านชุมชนพลัดถิ่นซึ่งเราเรียกกันว่า Diaspora ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากมาจากคนแอฟริกันที่ถูกเกณฑ์แรงงานจากที่อื่นเข้าไปตั้งชุมชน ในสังคมที่ต่างถิ่นเขา เขาจะเกาะกลุ่มกันในลักษณะนี้ ก็เป็นการศึกษากันในเรื่อง Ethnicity อย่างหนึ่ง แต่ที่น่าสนใจมากคือเรื่องของหมู่บ้านเหล่านี้เป็นตัวอย่างหนึ่งที่เรานำมาศึกษา ให้เห็นกระบวนการสร้างบ้านแปงเมืองแต่โบราณ ถ้าอ่านหนังสือประวัติศาสตร์บางตำรา ว่าการสร้างบ้านแปงเมืองเกิดขึ้นโดยพระสงฆ์องค์เจ้า ฤาษี ชีไพร ที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานในที่ที่หนึ่ง ไปสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ใดที่หนึ่ง และต่อมาก็เกิดเป็นชุมชนขึ้น จากป่ามาเป็นบ้าน จากบ้านมาเป็นเมือง เป็นกระบวนการสร้างบ้านแปงเมือง

สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในดินแดนประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง เวลาตั้งชุมชนครั้งแรกนี้ ผู้ที่เป็นผู้นำก็คือ พระสงฆ์องค์เจ้า หรือ พวกฤาษี ซิโพร ซึ่งเป็นผู้นำทั้งทางโลกและทางธรรม โดยเฉพาะหลวงพ่อดูตมะมีบทบาทในทางธรรมมากเลย บารมีของท่านทำให้คนเหล่านี้เกาะกลุ่มกันอยู่กันอย่างมีความมั่นคง อันเป็นลักษณะของการสร้างบ้านเมืองเป็นประเพณีแต่โบราณ แต่ว่าชุมชนเหล่านี้ไม่ได้เติบโตใหญ่โตขึ้นมาจนกระทั่งเกินบารมีท่าน เพราะความขัดแย้งก็จะเกิด สิ่งเหล่านี้เราเพิ่งมาพูด ชุมชนแบบนี้ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว สะพานที่ข้ามมาสู่เมืองนำคนเหล่านี้มาเป็นแรงงานที่อื่น เป็นปัญหาอยู่มากมาย นี่คือสิ่งที่เรานำมาศึกษาในวันนี้ ซึ่งจะเป็นรายงานทางฝ่ายตะวันตก

เมื่อปีที่แล้วนี้ชาวบ้านท้องถิ่นที่มาจากกรุงเทพเข้าไปพบหมู่บ้านมอญพลัดถิ่น ซึ่งมีคุณอานันท์ ปัญหารุณ ซึ่งเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีที่มีเชื้อสายมอญไปด้วย ท่านจะเห็นว่า พวกมอญเขาออกมารับโดยการแต่งตัวแบบมอญ แม้มีการเปลี่ยนแปลงเข้ามา ก็มีความพยายามจะฟื้นฟูอะไรใหม่ๆ ของเขาขึ้น ความเป็นมอญก็จะค่อยปรากฏขึ้น ชุมชนเหล่านี้ไม่ได้อยู่อย่างโดดๆ อย่างที่คิด มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมากมาย นี่คือตัวอย่างที่จะเกิดขึ้น เป็นจุดหนึ่งที่จะเห็นว่า ชุมชนพลัดถิ่นเหล่านั้นไม่ได้อยู่โดยลำพัง การท่องเที่ยวเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

ในการเสนอข้อมูลตรงนี้ เรามีกรอบในการวิจัยที่เรียกว่า Ethnicity เป็นเรื่องอัตลักษณ์และการสังสรรค์ระหว่างกลุ่มคน การเห็นอัตลักษณ์ได้ก็จะต้องเห็นการปะทะสังสรรค์ ในตลาดเป็นตัวอย่าง แต่ว่าสังคมปัจจุบันไม่ได้อยู่ที่ตลาด มันอยู่ที่การค้าเคลื่อนต่อมา เช่น ในเรื่องแรงงานหรืออะไรอีกมากมาย ในขณะเดียวกัน ก็ศึกษาในกลุ่มย่อยๆ เน้นในประเด็นทางเศรษฐกิจและการเมืองปะปนไปด้วย มันพื้นฐานที่จะเข้าใจสิ่งเหล่านี้ เป็นจุดเริ่มต้นที่เราเห็นคุณค่าในการศึกษา Ethnicity และ สกน. สนับสนุนตรงนี้ เพราะฉะนั้นวันนี้ในรอบเข้านี้จะพูดถึงเรื่อง ในเรื่อง Ethnicity ๒ ระดับ

ระดับ ๑ คือ ชุมชนที่อยู่ในเขตชายขอบ เช่น ทางสังขละบุรี ทองผาภูมิ ซึ่งอยู่ชายขอบหรือทุ่งใหญ่นเรศวร เราจะเห็นภาพของคนกะเหรี่ยง คนมอญที่รักษารูปแบบวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์เดิมๆ ของเขา วิถีคิดเดิมๆ ของเขาไว้ได้ แต่ขณะเดียวกันก็เข้ามาถึงเขตราชบุรี ซึ่ง อาจารย์สุรินทร์ เหลือลมัย จะเป็นผู้เสนอ ก็พบว่า พวกมอญ พวกกะเหรี่ยง ที่อยู่ในเขตราชบุรีนั้น เปลี่ยนแปลงไปจากเขตสังขละบุรีหรือทางกาญจนบุรีมากมาย คนเหล่านั้นเข้ามาสังสรรค์กับมอญ สังสรรค์กับคนไทย มีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป อันนี้จะเห็นความแตกต่าง ดังนั้น ความเป็นชาติพันธุ์จึงไม่ได้หยุดนิ่ง หลายๆ แห่งที่คุณเบญจรัตน์ เมืองไทย ศึกษา เช่นบ้านหนองขาวก็พบว่า ความเป็น Ethnicity บางทีมันหายไป กลายเป็นเรื่องความท้องถิ่น อย่างบ้านหนองขาวที่เมืองกาญจนบุรีนั้น มีทั้งมอญ ทั้งเจ๊ก ทั้งอะไรผสมปนเปกัน ความชาติพันธุ์สลายไปชั่วคราวกลายเป็นคนหนองขาวร่วมกัน เมื่อมีประเพณีพิธีกรรมจึงจะแสดงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ออกมา วัฒนธรรมท้องถิ่นจึงประกอบด้วย Element ต่างๆ ของ Ethnicity เหล่านั้น แล้วอาจจะเปลี่ยนแปลง อาจจะดัดกันเข้ามาเป็นเก่า-ใหม่ได้ อันนี้เป็นเรื่องของกลืนไหล

ถัดมาคือกลุ่มที่อยู่ทางตะวันออกของเขตชายแดนทางรัฐประเทศ ปัจจุบันนี้รัฐบาลได้ตั้งจังหวัดใหม่ขึ้นมาคือ จังหวัดสระแก้ว เอาอำเภอวัฒนานคร อำเภออรัญประเทศ มาเป็นจังหวัด ศูนย์กลางปกครองและศูนย์การบริหารอยู่ที่จังหวัดสระแก้ว แต่จุดสำคัญในเรื่องเกี่ยวกับกลุ่มชนแต่เดิม อยู่ที่อรัญประเทศเพราะเป็นเขตชายแดน และในเขตชายแดนนี้ก็มีคนหลายกลุ่มอยู่ตรงนั้น เป็นที่ทางรถไฟไปสิ้นสุด

เขตอรัญประเทศ เมื่อเราศึกษาแล้วปรากฏว่าไม่ได้มีอย่างกลุ่มที่เป็นเขมร ญวน หรือจีน อย่างที่เราคิด เพราะมีอีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่าพวกญ้อ ญ้อเป็นชนกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งในอรัญประเทศที่เราไม่เคยรู้จัก เพราะฉะนั้นผลงานวิจัยในครั้งนี้ จะมีการเสนอข้อมูลกลุ่มญ้อและความสัมพันธ์ของพวกญ้อกับชนกลุ่มอื่นที่อยู่ในอรัญประเทศ มาเล่าให้ฟังว่าเป็นอย่างไร ญ้อนี้แทบจะไม่มีใครรู้จักยกเว้นในคนท้องถิ่น สำหรับผมเพียงรู้จักว่าญ้อเป็นชนกลุ่ม

หนึ่งในสกลนคร แต่ไม่คิดว่าจะเป็นกลุ่มใหญ่ที่รัฐประเทศ ก็เป็นการนำเอาความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคมมาพูด โดยเฉพาะรัฐประเทศเป็นกลุ่มที่อยู่ชายแดนมีการเคลื่อนไหวสูงอีกเช่นเดียวกัน

ถัดไปเป็นกลุ่มสุดท้าย ก็คือกลุ่มที่อยู่ในภาคกลางในเขตอำเภอโคกสำโรง อำเภอบ้านหมี่ เรารู้ว่าแต่ก่อนนี้มีคนลาวกลุ่มหนึ่งที่เป็นส่วนมากก็คือลาวพวนที่มีอยู่ที่บ้านหมี่ มีผ้าทอขาย เราจะรู้จักแต่พวกลาวพวน แต่ปรากฏว่าเมื่อไปศึกษาจริงๆ แล้ว ไม่ใช่มีลาวพวนอย่างเดียว มีลาวแง้ว มีความละเอียดในท้องถิ่นที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ซ้อนอยู่ และลาวแง้วมีวิถีชีวิต มีวิถีคิดอย่างไร เราก็ไม่รู้ ถูกตีความหมายว่าเป็นลาวเท่านั้นเอง คำว่าลาวนี้ใช้ทับซ้อนกันมากมาย ที่จริงแล้วกลุ่มย่อยๆ มีอีกเยอะ ครั้งนี้จึงจะนำเอาเรื่องลาวแง้วมาพูดให้ฟัง

เมื่อผมเข้าไปในเขตนี้ครั้งแรก ผมก็ถามว่าแง้วต่างกับพวนอย่างไร คนพวนก็บอกว่าลาวแง้วนี้เป็นพวกลาวขี้พูด คือ เป็นพวกขี้เรือนกูดถึง สกปรก อันนี้เรารู้กันในฐานะที่เป็นนักมานุษยวิทยา เรารู้เลยว่ามันมีเรื่อง Ethnicity ของแต่ละกลุ่มอยู่ในท่ามกลางที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกันมีหลายกลุ่ม แล้วแต่ละกลุ่มก็กระแนะกระแหนกัน แต่ในขณะเดียวกันท่ามกลางที่กระแนะกระแหนก็ร่วมมือกัน ภาคใต้เหมือนกัน พวกสุราษฎร์ก็ไม่ชอบพวกพัทลุง พวกสงขลา ผ่านจากคำพังเพยตั้งเยอะ แต่ว่าท่ามกลางการขัดแย้งกัน มันก็ร่วมมือกันทางสังคม มีการแต่งงานกัน ร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ เหมือนกับคนที่อยู่ในตลาดเหมือนกัน แต่ลึกๆ ก็ยังรักษาความเป็นกลุ่มของชาติพันธุ์ของเขาไว้ งานนี้จะนำเอาเรื่องของลาวแง้วมาให้เห็น สัมพันธ์กับลาวพวนอย่างไร ลาวแง้วนี้ค่อนข้างจะรู้หน่อย เพราะไม่รู้ว่าที่มา แต่ลาวพวนเขาสามารถจะอธิบายตัวเองได้มาก แล้วเกิดกลุ่มที่เป็นสมาคมลาวพวนขึ้น นี่เป็น Ethnicity กลุ่มใหญ่เลย โดยเฉพาะผู้นำลาวพวนกลุ่มหนึ่ง คือ พลเอกสายหยุด เกิดผล เป็นต้น แล้วบางครั้งคุณสายหยุดถูกมองถูกยกย่องจากคนลาวพวนว่า เขาเป็นผู้นำคนสำคัญ คนของบ้านเมือง เกิดความภูมิใจขึ้นมา

ที่ต้องทำความเข้าใจก่อนว่า ในสังคมไทยไม่มี “ไทย” เป็นเรื่องที่เขาสวมชุดขึ้นมาเท่านั้นเอง การมองไทยในลักษณะที่เป็นคนไทยนี้ เป็นเรื่องสมมุติเพื่อบูรณาการว่าคนเหล่านี้เป็นคนไทยภายใต้การพุทธศาสนาเดียวกัน ภาษาเดียวกัน พระมหากษัตริย์เดียวกัน ประเพณีวัฒนธรรมเดียวกัน เพลงชาติเดียวกัน แต่ลึกๆ ลงไปส่วนล่างเต็มไปด้วยความหลากหลาย แต่ละกลุ่มก็ต้องมีสำนึกร่วมของเขาเพื่อจะอยู่รอด โดยเฉพาะในกระแสโลกาภิวัตน์นั้น ความเข้มแข็งของกลุ่มคนที่สำคัญ ถ้าเขามีพลังเขาก็อยู่ได้ สำนึกชาติพันธุ์มันจะเกิดขึ้น และ Ethnicity จะเกิดขึ้นอีกมากมายในอนาคตและไม่ใช่ว่าแบบเก่าๆ อีกต่อไป

Ethnicity จึงเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อนและมีความสำคัญในการอยู่รอดของคนในกระแสโลกาภิวัตน์ เพราะว่าการอยู่รอดของคนในกระแสโลกาภิวัตน์นั้นคงไม่ใช่เพียงรัฐอย่างเดียว ต้องมองในกลุ่มเล็กๆ ของตัวเองว่าจะเข้มแข็งอย่างไร แล้วเราทวนกลับไปพูดถึงสิ่งที่เรากล่าวกันเวลานี้ ก็คือ “ชุมชน” นั่นเอง เรื่อง Ethnicity เป็นเรื่องที่อยู่ภายในแก่นแท้ของชุมชนที่จะต้องดึงให้มาได้ มันไม่ใช่เรื่องของการทำงานที่จะไปส่งเสริมเฉพาะเศรษฐกิจ วิธีทำมาหากินอย่างเดียว อันนี้เป็นสิ่งที่ผมคิดว่าเป็นสาระใหญ่ๆ ภาพรวมใหญ่ๆ ที่งานวิจัยครั้งนี้ได้ดำเนินการ เพราะฉะนั้น ก็ถึงเวลาแล้วที่ผมจะเชิญผู้ที่เสนองานวิจัยมาเสนองานให้ฟัง โดยผู้เสนอวิจัยพยายามจะพูดให้เป็นเนื้อความสั้นๆ เพื่อจะเปิดโอกาสผู้ที่อยู่ในหอประชุมได้ซักถาม แต่ผมก็จะขอเป็นเผด็จการทางไมค์โครโฟนอยู่เหมือนกัน เพราะผู้ที่อยู่ข้างล่างหากพูดวาทะมากผมก็จะขอตัด อันนี้เรามีกติกาเพื่อที่จะเราจะถือว่าการวิจัยไม่ใช่ฝ่ายเราวิจัยอย่างเดียว มันเป็นการบูรณาการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เข้ามาฟังการเสนอข้อมูล เพราะท่านก็ต้องนำเอาไปคิด เอาไปใช้ อันนี้เป็นเป้าหมายที่สำคัญ ขอขอบคุณครับ

คุณอาภารัตน์ วลิตโกดม : พิธีกร

ขอบคุณท่านอาจารย์ศรีศักรนะคะ ที่ได้กรุณาพูดนำเกริ่นให้เราเข้าใจถึงภาพรวมเกี่ยวกับเรื่อง Ethnicity ซึ่งจะเป็นภาพของการวิจัยในครั้งนี้ ลำดับต่อไปเป็นการเสนอผลการวิจัยเรื่องการศึกษาสังคมวัฒนธรรมกลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตก

ขอแนะนำท่านวิทยากรทั้ง ๓ ท่าน สักเล็กน้อยนะคะ ท่านแรกอาจารย์บุญชู สุขเจริญ รัชการในตำแหน่งศึกษานิเทศน์ในอำเภอสงขลาบุรี ต่อมาคืออาจารย์สุรินทร์ เหลือลมัย เป็นนักวิชาการท้องถิ่นจาก อำเภोजอมบึง จังหวัดราชบุรี และคนสุดท้าย คุณเบญจรัชต์ เมืองไทย ผู้ประสานงานโครงการ ซึ่งปัจจุบันก็ทำงานในหน้าที่เป็นผู้ประสานงานโครงการสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสานของ สกว. ขอเชิญทุกท่านค่ะ

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม กรณีศึกษากลุ่มมอญ-กะเหรี่ยงภูมิภาคตะวันตก

เบญจรัชต์ เมืองไทย : ผู้ประสานงาน

กราบเรียนท่านอาจารย์ที่เคารพและแขกผู้มีเกียรติทุกท่าน สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์มอญ-กะเหรี่ยงในภูมิภาคตะวันตกนี้ ดิฉันจะขอพูดถึงภาพรวมของภูมิภาคตะวันตกอย่างรวดเร็ว นั่นคือ ภูมิภาคตะวันตกที่เราทำการศึกษา อยู่ในเขตจังหวัดที่อยู่ในบริเวณชายแดนตะวันตกติดกับประเทศพม่า ซึ่งเริ่มต้นจากกาญจนบุรีลงมาจนถึงราชบุรีและบางส่วนของเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสภาพภูมิศาสตร์ของภูมิภาคตะวันตกนี้จะประกอบไปด้วยพื้นที่ซึ่งเป็นที่สูงและเทือกเขา ทางตอนบนของพื้นที่จากด้านเหนือลงมาจะเป็นเขตปลายของเทือกเขาถนนธงชัยที่ทอดตัวลงมาจากเขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก แล้วมาสิ้นสุดอยู่บริเวณทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอสงขลาบุรี กินพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ทางด้านตะวันตกนี้จะเป็นบริเวณเทือกเขาตะนาวศรีที่ก่อตัวขึ้นในอำเภอสงขลาบุรี ทอดตัวยาวไปในแนวเหนือ-ใต้ไปสิ้นสุดที่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พื้นที่ในเขตสูง เทือกเขาทางตอนเหนือจะเป็นเขตต้นน้ำลำคลองของลำห้วยหลายสายที่เป็นลำน้ำสำคัญในภูมิภาคนี้ คือ แควน้อย กับ แควใหญ่ โดยลำน้ำแควน้อยจะเกิดจากลำห้วย ๓ สาย จากเทือกเขาตะนาวศรี จะมีลำห้วยของกาเลีย เส้นนี้ไหลลงมากับลำน้ำบีคลี่ และลำน้ำรันตี ไหลมาบรรจบกันที่บริเวณสามประสบซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวอำเภอสงขลาบุรี ก่อนการสร้างเขื่อนเขาแหลม แล้วก็ไหลรวมกันกลายเป็นแม่น้ำแควน้อยไหลลงสู่จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนแม่น้ำแควใหญ่เกิดจากลำห้วยแม่จันกับลำห้วยแม่กลองที่ไหลลงมารวมกันที่ อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก กลายเป็นแม่น้ำแควใหญ่แล้วไหลไปรวมกับแม่น้ำแควน้อยที่ปากแพรก อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี กลายเป็นแม่น้ำแม่กลองไหลออกสู่ทะเลที่จังหวัดสมุทรสงคราม

ด้วยสภาพภูมิประเทศแบบนี้ ซึ่งประกอบไปด้วยเขตเทือกเขาสูงทางตอนเหนือกับพื้นที่ราบลุ่มน้ำทางตอนล่าง จากเงื่อนไขของสภาพภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อม ทำให้ภูมิภาคตะวันตกนี้เป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากร ป่าไม้ แร่ธาตุ และของป่าต่างๆ ซึ่งเป็นสินค้าสำคัญในอดีต และนอกเหนือจากการเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ เส้นทางลุ่มน้ำแม่กลองขึ้นมาตามลำน้ำแควน้อย เป็นเส้นทางคมนาคมโบราณที่ผู้คนใช้เดินทางติดต่อสัญจรไปมาระหว่างกัน คือ การติดต่อระหว่างผู้คนกับเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาในภาคกลางของประเทศไทยกับผู้คนในเขตลุ่มน้ำสาละวินและลุ่มน้ำอิรวดีในประเทศพม่า เส้นทางเหล่านี้จึงเป็นเส้นทางสัญจรที่มีผู้คนเดินทางเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา จึงเกิดมีพัฒนาการเป็นชุมชนท้องถิ่นขึ้น ซึ่งมีความสำคัญมากขึ้นในระยะหลัง โดยเฉพาะในสมัยราวปลายกรุงศรีอยุธยา เส้นทางลำน้ำแควน้อยได้กลายเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์สำคัญในการทำสงครามระหว่างไทยกับพม่า

เพราะฉะนั้น ในยุคนี้เราจะเห็นว่าการก่อตัวของชุมชนบ้านเมืองขึ้นในเขตภูมิภาคตะวันตก โดยในยุคนี้เราจะเห็นว่าชุมชนท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาทในการทำสงครามที่บริเวณนี้ เช่น ชุมชนมอญมีการตั้งชาวมอญและชาวกะเหรี่ยงขึ้นเป็นเจ้าเมืองและเป็นนายด่าน คอยดูแลปกครองผู้คนบริเวณนั้น ทำหน้าที่สอดแนมหรือว่าตระเวนด่านคอยส่งข่าวเกี่ยวกับสงครามให้กับราชสำนัก ด้วยความเคลื่อนไหวและประวัติศาสตร์พัฒนาการของพื้นที่ทั้ง

หมดจะทำให้เห็นว่า มอญและกะเหรี่ยงถือว่าเป็นชนกลุ่มสำคัญที่อยู่ในพื้นที่นี้มาก่อนที่จะมีชนกลุ่มอื่นขยายเข้ามา อย่างเช่น ลาว ที่มีการต้อนรับคนลาวเข้ามาในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ หรือการอพยพเข้ามาของคนจีน แล้วมีวิวัฒนาการกลายเป็นบ้านเป็นเมืองจนเจริญมาจนถึงปัจจุบันนี้

สำหรับชุมชนมอญอยากจะกล่าวว่า กลุ่มคนมอญเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญสำหรับดินแดนประเทศไทยมาเป็นเวลานาน เพราะตามประวัติศาสตร์ มอญกับไทยมีความสำคัญในทางที่ดี มีการช่วยทำสงครามด้วย เมื่อเกิดเหตุร้ายแรงที่มอญปะทะกับพม่า มอญก็จะอพยพหนีมาพึ่งกษัตริย์ไทย มาขอตั้งถิ่นฐาน เพราะฉะนั้น เราจะพบว่า ในเขตลุ่มน้ำแม่กลองนี้จะมีชุมชนมอญกระจายอยู่หลายแห่ง อย่างเช่นที่ อำเภอบ้านโป่งจะมีชุมชนมอญใหญ่ ๆ เช่นที่บ้านม่วงหรือนครชุมจะเป็นชุมชนมอญที่กระจายกันอยู่ตามริมลำน้ำแม่กลอง หรือบางส่วนก็อพยพไปอยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา แถวสามโคก ปากเกร็ด ปทุมธานี

ในระยหลัง ยังมีมอญอีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพเข้ามาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๒ คนมอญทั่วไปจะเรียกว่าเป็นมอญใหม่ คนมอญกลุ่มนี้ที่เข้ามาที่หลังจะไปอาศัยอยู่รวมกันที่บริเวณที่อำเภอสังขละบุรี ซึ่งอาจารย์บุญชูจะให้รายละเอียดตรงนี้ นอกจากมอญ พวกกะเหรี่ยงเองก็ถือว่าเป็นชุมชนที่เคลื่อนไหวอยู่บนพื้นที่นี้มาเป็นเวลานาน ตามประวัติศาสตร์มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยตั้งแต่ปลายกรุงศรีอยุธยา โดยชุมชนกะเหรี่ยงที่เข้ามาในสันนิษฐานว่าส่วนใหญ่เข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ มีการตั้งชุมชนขนาดใหญ่อยู่บริเวณต้นน้ำแควใหญ่ ซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เป็นชุมชนกะเหรี่ยงที่ใหญ่มาก แต่ก็ยังมีกะเหรี่ยงกลุ่มอื่นๆ ที่คาดว่าเข้ามาคนละกลุ่มกัน มาจากทางด่านบ้องตี้ หรือทางด่านสิงขร แล้วกระจายเป็นกลุ่มตามลำน้ำภาชี ในเขตจังหวัดราชบุรีลงไปถึงจังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์

อย่างที่กล่าวแล้วว่า มอญและกะเหรี่ยงเข้ามามีการเดินทางไปมาระหว่างพื้นที่ตรงนี้ อาศัยอยู่กับคนไทยมาเป็นเวลานาน เพราะฉะนั้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีการจัดตั้งหัวหน้าชุมชนขึ้นเป็นนายด่าน นายกอง ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับอำนาจรัฐส่วนกลางที่มีมานาน ชี้ให้เห็นถึงการเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยด้วย ในงานศึกษาในครั้งนี้ เราได้เลือกพื้นที่ชุมชนมอญซึ่งเป็นมอญพลัดถิ่นที่อำเภอสังขละบุรี ซึ่งจะมีพัฒนาการในการอพยพโยกย้ายเข้ามา มีการสังสรรค์กับชาวกะเหรี่ยงซึ่งอาศัยอยู่เดิมในพื้นที่ แล้วก็อีกส่วนหนึ่งก็คือการศึกษากลุ่มกะเหรี่ยงในเขต จังหวัดราชบุรี จะชี้ให้เห็นถึงอัตลักษณ์และการเปลี่ยนแปลงหรือว่าบริบทของทางพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยภายใน-นอก พิธีกรรม เห็นการแสดงถึงตัวตนความเป็นกะเหรี่ยงของแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันไป ดิฉันขอเชิญท่านอาจารย์บุญชู สุขเจริญ ช่วยขยายรายละเอียดเกี่ยวกับชุมชนมอญที่อำเภอสังขละบุรีให้พวกเราฟัง เชิญค่ะ

อาจารย์ บุญชู สุขเจริญ

กราบเรียนท่านอาจารย์ทุกท่าน ผู้มีเกียรติทุกท่าน ดิฉันเป็นบุคคลหนึ่งซึ่งอยู่ในอำเภอสังขละบุรีเป็นเวลานาน ก็อาจจะพบความเปลี่ยนแปลงที่จะมาเล่าให้ท่านอาจารย์หรือว่านักวิจัยฟัง พอจะทราบนะค่ะว่า ความเป็นคนมอญในอำเภอสังขละบุรีนั้นมีการเปลี่ยนแปลงหรือมีการรวมกลุ่มกันอย่างไร อย่างเช่นที่อาจารย์บุญชูได้เล่าให้ฟังว่าเป็นกลุ่มมอญกลุ่มใหญ่ที่อพยพเข้ามา จะขอเล่าความเป็นมาก่อนนะค่ะว่า กลุ่มมอญกลุ่มใหม่นี้จะเข้ามาได้อย่างไร

(ภาพ) นี่เป็นภาพอำเภอสังขละบุรีก่อนสร้างเขื่อนเขาแหลมเมื่อปี ๒๕๒๗ อำเภอสังขละบุรีเดิม ก่อนน้ำจะท่วม เป็นว่าการอำเภอคือส่วนราชการทั้งหมด จะเห็นว่าบ้านนี้ก็คือกลุ่มชนเดิมเป็นกะเหรี่ยงทั้งหมด เป็นกะเหรี่ยงซึ่งอยู่ในเขตอำเภอสังขละบุรี ก่อนที่มอญ วัตวังกวีเวการาม จะเข้ามา หลังปี ๒๔๙๒ ก็มีกลุ่มมอญซึ่งอพยพมาจากประเทศพม่าเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ แล้วมารวมกับกลุ่มคนกะเหรี่ยง สมัยก่อนคนกะเหรี่ยงหรือมอญหรือพม่าเขาจะเข้าออกทางด่านเจดีย์สามองค์ โดยเหมือนที่-น้องกัน ไม่มีด่านพรมแดนเหมือนปัจจุบัน

เขาจะมีความสัมพันธ์กันโดยไม่ยึดถือเชื้อชาติเหมือนพี่น้องกัน พอตอนหลังอพยพเข้ามาอยู่ร่วมกับกะเหรี่ยง เข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน การอพยพของคนมอญเข้ามาอยู่กับกะเหรี่ยงนั้นจะมีความสัมพันธ์กัน คือ สองกลุ่มรักใคร่ป้องกันกันฉันท์พี่น้อง เคยสอบถามผู้ที่อยู่ที่นี่เดิมก็บอกว่า เมื่อก่อนคนที่ เป็นลูกคนมอญ คนกะเหรี่ยงเดิมจะมีการผูกแขนกันถือว่าเป็นพ่อแม่ เรียกพ่อเรียกแม่เหมือนกัน คือ มีความรักต่อกันนั่นเอง แล้วต่อมาเมื่อมีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ ผู้ชายคนกะเหรี่ยงแต่งงานกับผู้หญิงมอญ ก็มีการแต่งงานกันอยู่ด้วยกันมา มีความสัมพันธ์มาโดยตลอด ภายหลังมีมอญอพยพเข้ามาอีกมากมาย ก็มาอยู่ในกลุ่มของคนกะเหรี่ยงแต่ว่ามากขึ้น

มีหลวงพ่อดูตมะซึ่งเป็นคนมอญ และเป็นที่เคารพนับถือของชาวไทยทั้งคนมอญทั้งคนกะเหรี่ยง อาศัยอยู่บ้านเบ็งกะหรั่ง มาจำพรรษาอยู่ที่วัดเบ็งกะหรั่ง กะเหรี่ยงก็นิมนต์หลวงพ่อกับไปอยู่ที่วัดศรีสุวรรณารามซึ่งเป็นวัดของคนกะเหรี่ยง หลวงพ่อเห็นว่า คนมอญเข้ามารวมกลุ่มกันมากขึ้นก็เลยคิดที่จะรวมกลุ่มคนมอญหรือเชื้อสายมอญ โดยขอที่ทางราชการของสร้างหมู่บ้านมอญขึ้น ทางราชการก็อนุญาต หลวงพ่อรวบรวมกลุ่มคนมอญไปสร้างหมู่บ้านขึ้นใหม่ เป็นหมู่บ้านมอญตั้งชื่อว่าหมู่บ้านวัดวังก้ เอาชื่อวัดมาตั้งมีการสร้างหมู่บ้านขึ้น สร้างวัดคือวัดวังก้ วิเวการาม แต่คนกะเหรี่ยงอยู่ฝั่งที่ตั้งส่วนราชการ เมื่อคนมอญข้ามฝั่งคือข้ามแม่น้ำแควน้อย จะไปอยู่อีกฝั่งก็ให้ชื่อหมู่บ้านว่า หมู่บ้านวัดวังก้วิเวการาม ชาวบ้านก็เลยนิมนต์หลวงพ่อกับวัดศรีสุวรรณารามไปจำพรรษาอยู่ที่วัดวังก้วิเวการาม หลวงพ่อดูตมะก็พัฒนาหมู่บ้านมาเรื่อยๆ

ในการสร้างหมู่บ้าน หลวงพ่อบอกว่าการที่จะสร้างหมู่บ้านนี้ได้ หมู่บ้านตรงนี้เป็นหมู่บ้านที่อยู่ลำบาก เพราะอะไร เป็นหมู่บ้านที่แม่น้ำ ๓ สาย ถ้าเป็นคนไทยเขาจะไม่ค่อยมีใครสร้าง เพราะเป็นทางสามแพร่ง มีแม่น้ำ ๓ สายคือ แม่น้ำวันตรี ชองกาเรีย ปีคลี ไหลมาบรรจบกันที่หน้าวัดพอดี้ เพราะฉะนั้น การสร้างบ้านหรือว่าสร้างอะไรสักอย่างมันก็จะต้องมีเหตุ หลวงพ่อบอกว่าให้คนที่มาอยู่ในหมู่บ้านมอญ ถือสังจะ ๓ อย่าง คือ ๑ ห้ามลักขโมย ๒ ห้ามดื่มสุรา และที่สำคัญข้อ ๓ ห้ามผิดลูกผิดเมีย

คนมอญที่อยู่ในหมู่บ้านนี้จะต้องถือสังจะ ๓ อย่างนี้แล้วจะมีชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข ชาวมอญก็ยังมีสัมพันธ์กับหมู่บ้านนี้โดยไปมาหาสู่กัน หลวงพ่อท่านมองการณ์ไกลมีการสร้างสะพานเชื่อมแม่น้ำสั้นๆ เป็นสะพานไม้ที่เป็นลวดสลิงค์ อันนี้เป็นภาพเก่าๆ เมื่อหลายปีมาแล้ว คือ อำเภอสังขละบุรีเก่า หลวงพ่อจะสร้างสะพานไม้ข้ามแม่น้ำแควน้อยโดยให้คนมอญที่อยู่ฝั่งทางด้านนี้ไปมาหาสู่กัน คนกะเหรี่ยงที่อยู่ถัดขึ้นไปทางบ้านนี้ก็ยังคงมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันตลอด

จนต่อมาได้มีการสร้างเขื่อนเขาแหลมเมื่อปี ๒๕๒๘ มีการอพยพตั้งเมืองใหม่ อำเภอสังขละบุรีทั้งหมด ทั้งราษฎรทั้งส่วนราชการก็ต้องอพยพไปอยู่ที่ทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตจัดสรรให้ คือการไฟฟ้าฝ่ายผลิตก็จะมาจัดสรรที่บริเวณก่อสร้างตรงนี้ อำเภอใหม่ที่อยู่เหนืออำเภอเดิมขึ้นมาเหมือนทางการไฟฟ้าพยายามจัดสรรให้ ที่นี้การอพยพเข้ามานั้น เมื่อเกิดการอพยพขึ้นก็ต้องมีการจัดสรรที่ดิน ทางกะเหรี่ยงเขาไม่ค่อยมีปัญหา เพราะเขาเป็นคนดั้งเดิมถือสัญชาติไทยอยู่แล้ว เขาก็จะได้รับการจัดสรรที่พัก ที่ดินปลูกบ้านแล้วก็ทำกินให้ แต่คนมอญที่อยู่กับหลวงพ่อดูตมะนั้นถือว่าเป็นมอญพลัดถิ่น เพราะฉะนั้น พวกนี้จะไม่มียึดถืออะไรเลยจะไม่ได้ที่ดินและที่อยู่อาศัย

หลวงพ่อดูตมะซึ่งเป็นที่นับถือของทางส่วนราชการทั้งหมด ก็เลยขอที่ดินส่วนหนึ่งให้กับคนมอญอพยพไปสร้างบ้านเรือนอยู่ ขอทางการไฟฟ้าฝ่ายผลิตว่าให้สร้างหมู่บ้านที่อพยพมาจากอำเภอเดิม ที่อยู่ฝั่งตรงข้ามกับที่ว่าการอำเภอเก่าให้มาอยู่ตรงบริเวณที่หลวงพ่อกขอไว้ทั้งหมดประมาณ ๖๐ ไร่ อพยพมอญทั้งหมดมาอยู่ที่ตรง ตอนที่ย้ายมาอยู่อำเภอใหม่นี้ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดไม่เหมือนกับอำเภอเก่า อำเภอเก่าเรามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน คือมอญ กะเหรี่ยง แม้กระทั่งส่วนทางราชการ ก็มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แต่พอขึ้นมายู่อำเภอใหม่ทางส่วนราชการเขาจะจัดสรรให้กะเหรี่ยงอยู่อีกที่หนึ่ง ส่วนทางราชการอยู่อีกที่หนึ่ง คนมอญของหลวงพ่อดูตมะ ก็อยู่อีกที่หนึ่ง เพราะฉะนั้น ก็จัดเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คนมอญนั้นจะข้ามไปอยู่ทางฝั่งอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำชองกาเรีย ซึ่งมีสะพาน ถ้าใครเคยไปก็จะได้เห็นสะพานปูนเชื่อมโยงซึ่งการไฟฟ้าเป็นผู้สร้าง

การจัดสรรที่ทำมาหากินนั้น คนมอญจะไม่ได้ที่ทำกิน ความเป็นอยู่ของเขาก็ต้องมีลูกมีหลานเพิ่มขึ้น หมู่บ้านตรงนี้ก็หมู่บ้านใหญ่ขึ้น แต่ที่ทำกินเขาจะไม่มี เมื่อสร้างหมู่บ้านใหม่ๆ เมื่อหลวงพ่อดีที่ดิน ๖๐ ไร่ หมู่บ้านมอญก็ต้องมาสร้างในที่ดิน ๖๐ ไร่ หลวงพ่อดีจัดแบ่งพื้นที่ตรงนี้ออกเป็น ส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่วัด สร้างโรงเรียน ตลาด ส่วนที่เหลือก็จะเป็นหมู่บ้านมอญ ซึ่งหลวงพ่อดีทำเป็นซอย เป็นบล็อกรๆ เอาไว้ ในแต่ละซอยมีการแบ่งที่ให้ครัวเรือนละ ๑ งานเท่านั้น ในการสร้างบ้านคนมอญจะอยู่กี่คนก็ตามถือว่า ๑ ครัวเรือนจะสร้างบ้านอยู่ ๑ งานตรงนั้น แล้วก็มีการจัดตั้งคนดูแลหมายถึงคนปกครองในแต่ละซอย หลวงพ่อบอกว่าในแต่ละซอยนี้เรียกว่า ๑ คุ่ม จะมีหัวหน้าคุ้มคอยปกครอง คอยดูแล แต่ความเจริญเติบโตของหมู่บ้านมอญนี้ก็จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ที่วัดวังกวีเวการาม หลวงพ่อดีสร้างเจดีย์พุทธคยา ซึ่งหลวงพ่อดีจำลองมาจากประเทศอินเดีย เจดีย์พุทธคยาหลวง สร้างตั้งแต่ปี ๒๕๒๔ ตอนนั้นยังไม่สร้างเขื่อน แต่ว่ามีแนวโน้ม จนกระทั่งแล้วเสร็จเมื่อไม่นานมานี้เองก็สร้างไปเรื่อยๆ

จะเห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลงก่อนอพยพไปอยู่อำเภอใหม่ ลักษณะของบ้านมอญจะเป็นอย่างนี้ ย้ายไปอยู่ที่แห่งใหม่ก็มีการเปลี่ยนแปลง มีการใช้ไม้ มีการใช้คอนกรีต ที่สำคัญจะเห็นว่าบ้านมอญทุกหลังจะมีสวนที่ยื่นออกมาเป็นหิ้งพระ ซึ่งบ้านของคนมอญทุกคนจะสร้างออกไว้นอกจากตัวบ้าน เป็นความเชื่อของคนมอญว่าพระนั้นเป็นสิ่งที่สูงส่งเป็นเคารพบูชา เขาจะต้องสร้างออกมาจากนอกบ้าน เพราะเราเดินไปมาในบ้าน คือ เขานับถือมาก ก็เลยแยกออกมาต่างหาก วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของคนมอญ เข้าขึ้นมาจะมีการไปตลาด ตลาดชาวมอญมาค้าขายผักพื้นบ้านที่เห็นอยู่นั้นส่วนมากจะเป็นผักพื้นบ้านทั้งนั้น คือกระเจี๊ยบ อาหารพวกคนมอญ มอญในอำเภอสังขละบุรีเกือบทุกหลังคาเรือน เวลาเราเข้าไปเยี่ยม ถามว่าแกงอะไร เขาจะบอกว่าแกงกระเจี๊ยบเป็นอาหารหลักของเขา การทำมาหากินของคนมอญเมื่อไม่มีที่จัดสรรให้ทำกิน เขาก็ต้องดิ้นรนโดยไปเก็บผักต่างๆ ในป่า เพื่อจะเอามาขาย

นี่คือสะพานไม้โดยหลวงพ่อดีเป็นผู้สร้าง ท่านทั้งหลายได้ดูจากภาพของอาจารย์ศรีศักรไปแล้ว เป็นสะพานไม้เชื่อมระหว่างหมู่บ้านมอญมาถึงส่วนราชการ อีกฝั่งหนึ่งเป็นส่วนราชการ ถัดขึ้นไปก็จะเป็นหมู่บ้านของคนกะเหรี่ยง หลวงพ่อดีสร้างสะพานไม้ซึ่งมีความยาว ๔๐๐ ม. สร้างด้วยไม้แดงทั้งหมด เพื่อให้ชาวมอญซึ่งอยู่อีกฝั่งหนึ่งข้ามมาทางฝั่งอำเภอได้สะดวกเพราะเขาไม่มีทำกิน จึงต้องหางานรับจ้างทำ เขาไม่มีสิทธิที่จะไปทำงานที่ไหน ถ้าออกไปนอกพื้นที่ก็โดนจับ ก็ต้องมาทำงานฝั่งราชการมีโรงงานเย็บผ้าอยู่ โรงงานอยู่ทางฝั่งอำเภอ

แม้การทำมาหากินต้องดิ้นรน แต่ความเป็นคนมอญก็ยังรักษาไว้ ยังมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เขารักษาไว้ตลอดเวลา ถึงแม้ว่าเขาจะยากจนบางครั้งก็ยากจนมาก คนมอญมีความเลื่อมใสในศาสนามาก ช่วงตอนเย็นเขาจะเอาดอกไม้เก็บตามหมู่บ้านมาเสียบไม้เป็นช่อๆ ใส่พานทูนหัว เพื่อมากราบไหว้บูชาที่วัดทุกวัน ไม่ว่าเฉพาะคนแก่เด็กก็เหมือนกัน เขายังมีการปลูกฝังให้เด็กมีความเลื่อมใสในศาสนา ทุกเย็นเด็กเล็กๆ หลังจากเลิกเรียนแล้ว จะเก็บดอกไม้ในหมู่บ้านเสียบไม้แล้วก็เอาไปส่งที่วัดเหมือนกัน อันนี้คือการรักษาประเพณีในเรื่องของศาสนา

จุดใหญ่ในชุมชนมอญนั้นบุคคลที่เป็นที่นับถือของคนมอญว่าเหมือนเป็นพ่อ ที่จะต้องให้ความเคารพและเชื่อกันที่สุดก็คือ หลวงพ่อดี วันเกิดของท่าน คือ เดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำ จะมีการฉลอง มีการแสดงมากมาย ลูกศิษย์ลูกหาจะมา กลางคืนมีการแสดงซึ่งเป็นละครพื้นบ้าน เรียกว่าละครมอญ ในช่วงเทศกาลนี้จะเป็นวันสงกรานต์หรือสงกรานต์น้ำพระ ประชาชนก็จะไปสงกรานต์ที่วัดหลวงพ่อดี เป็นความศรัทธาของคน ทั้งคนไทย คนมอญ คนกะเหรี่ยง หรือส่วนราชการต่างๆ จะนอนให้หลวงพ่อดีเดินเหยียบมาจนกระทั่งถึงที่สงกรานต์

และมีศรัทธาในการก่อพระเจดีย์ทราย ชาวมอญจะกราบไหว้เจดีย์ที่เขา นับถือ วันวิสาขบูชาจะมีพิธีค้ำดันโพธิ์ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านจะมารวมกันที่วัด ทำพิธีสวดที่ใต้ต้นโพธิ์ ชาวบ้านใช้น้ำซึ่งผสมน้ำหอมไปรดต้นโพธิ์ ช่วงเข้าพรรษา ๑๕ ค่ำ ไม่ว่าข้างขึ้น ข้างแรม เฉพาะ ๑๕ ค่ำเท่านั้น ก็จะไปรวมตัวกันที่วัด

ประมาณบ่ายโมงจะแต่งตัวพร้อมดอกไม้ธูปเทียนไปรอพระสงฆ์ลงสวดปาฏิโมกข์ที่โบสถ์ พระสงฆ์ก็จะรับดอกไม้ธูปเทียนจากชาวมอญ

นี่เป็นพิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์ขึ้น ๑๕ เดือน ๑๐ เป็นพิธีทางศาสนาซึ่งชาวมอญถือว่าศักดิ์สิทธิ์มาก ชาวบ้านก็จะเอาดอกไม้ธูปเทียน ข้าวตอกดอกไม้ไว้ที่ อันนี้จะเป็นจำลอง ที่จริงแล้วทางราชการจำลองขึ้น ถ้าเป็นของชาวบ้านจริงๆ เขาใช้ไม้ไผ่เพื่อความสวยงาม การท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมก็จะเอาข้าวตอกดอกไม้ เขียนชื่อ วัน เดือน ปี เกิดเอาไปใส่ไว้ในนี้แล้วลอยน้ำไป

นี่เป็นการทำบุญทอดกฐิน อย่างเมื่อก่อนก็บอกว่าการแบ่งออกเป็นคุ้ม แต่ละคุ้มเขาก็จะมีจิตศรัทธาทำองค์กฐินของตัวเองมารวมตัวกันที่วัด เมื่อมารวมตัวกันแล้วก็มีการทูนกับข้าว อาหารหวานคาว ขึ้นไปบนวัดเพื่อถวายพระ ที่นี้เป็นประเพณีในเรื่องของการเผาศพพระสงฆ์หรือศพพระสงฆ์ เขาจะมีการแห่ มีการร้องเพลง ก่อนที่จะเผา เป็นประเพณีทั้งหมดที่ชาวมอญพยายามจะรักษาไว้

ตอนนี้มีการเปลี่ยนแปลงมากมายเกิดขึ้น เพราะว่าหมู่บ้านใหญ่โตขึ้น การคมนาคมดีขึ้น มีคนเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านมอญมากขึ้น ไม่เฉพาะคนมอญเท่านั้น ตอนนี้มีทั้งพ่อค้าซึ่งไปสร้างบ้านเรือนอยู่ร่วมกับคนมอญ แล้วก็มีย่านท่องเที่ยวเข้าไปทุกอาทิตย์ เพราะฉะนั้น ตรงนี้ก็สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับคนมอญเหล่านี้มาก และที่สำคัญก็คือ ความขัดแย้งในระหว่างกลุ่มของเขาเอง เพราะว่าเมื่อก่อนเราเชื่อฟังหลวงพ่อดูตมะ ซึ่งขณะนี้ท่านอายุ ๘๒ ปีแล้ว ถ้ามีคำถามว่าถ้าหมดบุญหลวงพ่อดูแล้ว คนมอญจะอยู่อย่างไร ตรงนี้ก็มีความคิด มีกลุ่มเรียกว่า ศิษย์เก่า วัดวังแก้วเวการามซึ่งเขารวมกลุ่มกันขึ้นมา ก็คิดถึงปัญหาตรงนี้ เขาก็จะพยายามรวมกลุ่มกัน ถ้าหากเมื่อสิ้นบุญหลวงพ่อดูแล้ว กลุ่มนี้ก็พยายามดูแลมอญตรงนี้ให้เข้มแข็งต่อไป

แต่กลุ่มนี้ก็มีการขัดแย้งภายในกลุ่มของเขาเอง อีกฝ่ายหนึ่งก็คิดหาผลประโยชน์กับคนมอญเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ตอนนี้ก็พยายามที่จะมีการตั้งกลุ่มขึ้น คือ ๒ กลุ่มจะขัดกันที่เห็นชัด คือ กลุ่มบุคคลที่จะกอบโกยจากหลวงพ่อดู มีการกล่าวหาว่าบุคคลที่อยู่ใกล้หลวงพ่อดูพยายามที่จะทำอะไรมากมาย อีกกลุ่มหนึ่งพยายามที่จะทะนุบำรุง พยายามสร้างความเข้มแข็งให้กับคนมอญ อาจจะต้องคิดกันต่อไปว่าเราจะทำอย่างไร

อีกอย่างหนึ่งคือ การที่คนมอญพยายามที่จะออกไปทำงานข้างนอก เพราะมอญเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่สิทธิ์ที่เขาจะออกไปทำงานข้างนอกนั้นไม่ได้ ถึงแม้ว่าจะได้รับการศึกษา ตอนนี้โรงเรียนเปิดสอนถึงระดับมัธยมปีที่ ๓ แล้ว เด็กจบมาก็ไม่สามารถที่จะไปทำงานที่อื่นหรือหาที่เรียนต่อได้ เราพยายามที่จะหาวิธีการที่จะออกไปข้างนอกให้ได้ คือสิ่งที่เราคิดว่าน่าจะมีวิธีการเข้าไปช่วยเหลือกลุ่มคนเหล่านี้

เบญจรัชต์ เมืองไทย : ผู้ประสานงาน

อาจารย์บุญชูได้เล่าให้เราฟังถึงการอพยพเข้ามาของมอญที่สังขละบุรี ซึ่งในระยะแรกนี้จะเห็นได้ว่าคนมอญได้เข้ามาอยู่อาศัยปะปนกับชาวกะเหรี่ยงซึ่งเป็นชนเดิมที่อยู่ในอำเภอสังขละบุรี แต่หลักสำคัญที่เป็นศูนย์กลางของความศรัทธาของคนทั้งสังขละบุรีก็คือ หลวงพ่อดูตมะ เป็นพระภิกษุชาวมอญที่มีบทบาทสูงมากในสังขละบุรี ในการที่จะเชื่อมโยงคนกลุ่มต่างๆ ทั้งมอญ ทั้งคนมอญ คนกะเหรี่ยง คนไทยเข้าด้วยกัน แต่ว่าในภายหลังการสร้างเขื่อนเขาแหลม จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในสังขละบุรีค่อนข้างมาก คือ มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางโครงสร้าง ภายภาพของเมือง มีการสร้างสถานที่ราชการขึ้นมาใหม่ แล้วก็ชุมชนมอญเองก็มีพัฒนาการเติบโตจากหมู่บ้านเล็กๆ นี้กลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ มีคนอยู่หนาแน่นมาก ในขณะที่ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่แล้วยังคงอาศัยอยู่ในตัวอำเภอ อีกส่วนหนึ่งก็กระจายออกไปอยู่ตามที่จัดสรรรอบนอก

ดังนั้น ภายหลังการสร้างเขื่อนจะพบว่าการเปลี่ยนแปลงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมอญกับกะเหรี่ยงที่ตรงนี้ด้วยเหมือนกัน แล้วประเด็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงที่อาจารย์บุญชูพูดถึง ก็คือเรื่องของปัญหาที่ทำกิน การไม่ได้สิทธิ์ในการเป็นคนไทย ซึ่งปัญหาตรงนี้ ทราบว่าปัจจุบันนี้มีความรุนแรงค่อนข้างมาก

เพราะรัฐเองมีนโยบายจัดระเบียบในการจัดการกับคนชนกลุ่มน้อย คือเขาจะแบ่งแยกโดยวิธีการให้บัตรกับชนกลุ่มน้อยเป็นประเภทๆ ไป อย่างคนกะเหรี่ยงส่วนหนึ่งก็จะได้รับสิทธิในการเป็นคนไทย เขาจะมีบัตรเป็นสีฟ้า มีบัตรสีส้ม และบัตรสีชมพู คนมอญเองถึงปัจจุบันยังไม่ได้ ส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับบัตรประชาชนที่จะเป็นคนไทยก็จะถูกจำกัดสิทธิ เห็นได้ว่าจะมีการต่อสู้กับเรื่องพวกนี้เยอะมาก เพราะว่าภายหลังเมื่อย้ายเมืองแล้ว ก็ถูกจำกัดเขตของพื้นที่ทำกินด้วย ไม่มีที่ทำกิน การที่จะออกไปหาของป่าอะไรพวกนี้ก็ค่อนข้างที่จะเข้มงวดมากขึ้น เพราะว่ากรมป่าไม้จะเข้ามาดูแล อาจารย์อยากที่จะเพิ่มเติมประเด็นนี้ไหมคะเกี่ยวกับเรื่องบัตร สิทธิในการทำกิน แล้วก็การดิ้นรนของคนมอญตรงนี้

อาจารย์บุญชู สุขเจริญ :

คือคนมอญเข้ามาหลายระลอก พอตตอนหลังก็เข้ามามาก ลักษณะพวกแรกที่เข้ามาอยู่ที่อำเภอเก่าจะเป็นลักษณะอพยพเข้ามาเพราะหนีภัยสงคราม พวกนี้จะอยู่นาน ๕๐ กว่าปีแล้ว ส่วนพวกหลังคือก่อน ๒๕๑๙ การจำกัดสิทธิของคนมอญคือ คนที่เข้ามาก่อน ๒๕๑๙ เขาจะได้บัตรสีชมพู ถือว่าเป็นบัตรพลัดถิ่น สัญชาติพม่า แล้วหลัง ๒๕๑๙ เป็นต้นมาจะได้บัตรสีส้ม ถือว่าเป็นผู้หลบหนีเข้าเมือง ซึ่งบัตรจะไม่เหมือนกัน ส่วนคนกะเหรี่ยงก็จะได้รับบัตรสีฟ้า ถ้าพูดถึงสิทธิ ๓ บัตรนี้ บัตรสีฟ้ามีสิทธิมากที่สุด คือ คนกะเหรี่ยงสามารถจะเข้ามาในเมืองกาญจน์ได้ ถ้าหากว่าเป็นบัตรสีส้มเจอเมื่อไรก็จบเมื่อนั้น แต่ว่าบัตรสีชมพูสามารถจะขออนุญาตจากส่วนราชการ ขออนุญาตเข้ามาทำธุระได้ เขามีแบบฟอร์มให้จากที่ว่าการอำเภอเข้ามา แล้วส่วนบุตรหลานก็จะได้รับการศึกษาถ้าบัตรสีชมพูจะได้รับการศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา แต่ว่าอยู่ในเขตจำกัด อย่างเมืองกาญจน์มาเรียนได้ถึงระดับอุดมศึกษา เขามีเขตพื้นที่จำกัดอยู่ว่า ลูกคนมีบัตรสีชมพูเรียนได้ถึงไหนเรียนได้ถึงระดับอุดมศึกษา แต่ไม่มีสิทธิที่จะเป็นคนไทย แต่แนวโน้มขณะนี้มีการพิจารณาว่าบุคคลที่เข้ามาก่อน ๒๕๑๙ หรือบุตรหลานหรือเด็กๆ ที่เกิดตั้งแต่ ๒๕๒๕-๒๕๓๕ เขาจะพิจารณาให้เป็นสัญชาติไทย แต่ว่าตรงนี้ก็ยังไม่เรียบร้อยแต่ว่าได้มีแนวโน้ม มีนโยบายแต่คงไม่ถึงขั้นที่ ซึ่งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับเด็กที่เรียนหนังสือหรือคนมอญที่อยู่ตรงนั้นมากทีเดียว แต่ความหวังยังรอกันอยู่ เพียงแต่ทราบข่าวนโยบายมา

คุณบุญจรัสดี เมืองไทย : ผู้ประสานงาน

นี่เป็นสภาพปัญหา ณ ปัจจุบันที่กีดกันชาวมอญที่สังขละบุรี เดี่ยวเราจะผ่านประเด็นนี้ไปก่อน ดิฉันจะให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับชาวกะเหรี่ยงในสังขละบุรีอีกนิดหนึ่ง ในสังขละบุรีที่อาจารย์บุญชูกล่าวแล้วว่า มีชาวกะเหรี่ยงอาศัยอยู่เดิมในเขตอำเภอเก่า ตามประวัติที่เล่า จะเล่าให้ฟังว่า ชาวกะเหรี่ยงที่สังขละบุรีเป็นกลุ่มที่อพยพมาจากเมืองชว่อง ขวดยกระม่อง เมืองเมสวะจากประเทศพม่า เดิมจะอาศัยอยู่ในเขตต้นน้ำแก่งลำน้ำแควใหญ่ ซึ่งปัจจุบันอยู่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร ชุมชนกะเหรี่ยงซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ปัจจุบันนี้อยู่ในเขตตำบลไร่โว่ ลึกเข้าไปด้านจนไปบรรจบกับเขตอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เขาเล่าว่าในช่วงแรกที่มีการตั้งหัวหน้ากะเหรี่ยงขึ้นเป็นเจ้าเมือง คือ พระศรีสุวรรณคีรี ศูนย์กลางของคนกะเหรี่ยงเดิมจะอยู่ที่บ้านสะเนพ้อง แต่ภายหลังมีการสร้างเมืองสังขละบุรีขึ้นมา ส่วนหนึ่งอพยพมาอยู่บริเวณที่สามประสบซึ่งเป็นที่ดินอำเภอ ที่นี้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปเรื่อยๆ กะเหรี่ยงส่วนหนึ่งซึ่งอยู่ในเขตอำเภอนี้เขาจะมีการกลืนกลายกับคนในเมืองค่อนข้างสูง ถ้าเข้าไปที่เมืองสังขละบุรีจริงๆ แล้ว ในเขตฝั่งอำเภอจะมีทั้งคนมอญ คนกะเหรี่ยง แล้วก็คนไทยอยู่ปนกัน แต่ว่าจะมองไม่ค่อยเห็นสักเท่าไรว่าแตกต่างกันอย่างไร แล้วก็กะเหรี่ยงที่อยู่ในเขตตัวอำเภอมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องอาชีพ เรื่องวิถีชีวิตการทำมาหากิน ส่วนหนึ่งมีโอกาสเรียนหนังสือแล้วก็เปลี่ยนอาชีพไปรับราชการ แต่อีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในนั้นภายในเข้าไป คือกะเหรี่ยงที่อยู่ในเขตทุ่งใหญ่นเรศวร จะมีการรักษาแบบแผนทางวัฒนธรรมของตัวเองไว้ค่อนข้างสูง

ในหมู่บ้านของกะเหรี่ยงในเขตทุ่งใหญ่นเรศวร ส่วนใหญ่จะอยู่กันตามริมลำห้วย แล้วก็กระจายกันอยู่เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ไม่เยอะ บางหมู่บ้านละ ๑๐-๒๐ หลังคาเรือน ไปจนถึงหมู่บ้านใหญ่ที่สุด ซึ่งเป็นศูนย์กลางอยู่ในทุ่งใหญ่ ก็คือ บ้านจะแฉก ซึ่งมีประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ หลังคาเรือน เอกลักษณะหรือว่าแบบแผนหรือความเป็นกะเหรี่ยงของเขา คือชาวกะเหรี่ยงเขาจะแบ่งกลุ่มทางสังคมของตัวเองด้วย ผ่านการนับถือ การเช่นไหว้บรรพบุรุษที่ไม่เหมือนกัน จะมีชื่อเรียกเป็นกะเหรี่ยงด้วยชาว เป็นกะเหรี่ยงด้วยเหลือง แต่ว่าสิ่งที่มีหล่อรวมความเป็นกะเหรี่ยงทั้งหมดของเขาก็คือ เขาจะมีการนับถือลัทธิฤๅษี คือ ความเชื่อเกี่ยวกับฤๅษีจะมีมาเป็นการต่อสู้ของคนกะเหรี่ยงเพื่อจะให้ได้นับถือพุทธศาสนา

ในความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิฤๅษี จะมีคำสอนที่เกี่ยวกับการผสมกลมกลืนระหว่างภูตผีและธรรมชาติ เพราะฉะนั้น คนกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวรจะมีโน้ตทัศน์ที่สำคัญในการที่จะนอบน้อมนับถือธรรมชาติ นับถือของคะลีแม่ธรณี นับถือพิพิธซึ่งเป็นแม่โพสพ พุกโตพุกเจ้าแห่งแม่น้ำ เขาก็จะบอกว่าความเป็นกะเหรี่ยงที่แท้ คือ การเคารพ นบถนอบต่อธรรมชาติ เพราะฉะนั้น คนกะเหรี่ยงสามารถมีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่ละโมภ เป็นเหมือนมโนทัศน์หลักของความเป็นกะเหรี่ยง แสดงถึงความเป็นกะเหรี่ยงของเขา

เรามีนักวิชาการท้องถิ่นที่สังขละบุรีที่ศึกษาเรื่องกะเหรี่ยง คือ อาจารย์สมชาย ศรีสุข แต่ว่าวันนี้อาจารย์ไม่ได้มานำเสนองานกับเรา การเปลี่ยนแปลงของกะเหรี่ยงในเขตทุ่งใหญ่นเรศวร อาจจะมองว่าเป็นพื้นที่ภายในที่อยู่ลึกเข้าไป อัตลักษณ์ที่เขาแสดงออกนอกเหนือจากวิถีชีวิตการทำมาหากิน เรื่องของการแต่งกาย เรื่องของประเพณีพิธีกรรมนี้มันยังคงอยู่ค่อนข้างมาก

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ มีพวกเจ้านายเข้าไปในชุมชนของเขาแล้วก็ไปบังคับให้เขากำนันทำนี่ ให้เขาเปลี่ยนวิถีชีวิต เปลี่ยนความเชื่อของตัวเอง แต่ไม่ได้ส่งผลกระทบรุนแรงมาก แต่ภายในระยะเวลา ๑๐ ปีที่ผ่านมา มีปัญหาที่อ่อนไหวอย่างหนึ่ง คือ เรื่องของการจัดการพื้นที่ป่า เพราะอยู่กันใกล้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เคยมีกระแสเกี่ยวกับการจะย้ายชาวกะเหรี่ยงออกจากป่าทุ่งใหญ่นเรศวร เพราะว่ามีมโนคติเกี่ยวกับการจัดการป่าจากคนข้างนอกเข้าไป กลายเป็นปัญหาที่อ่อนไหวสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน หน่วยงานภาครัฐได้เข้าไปพยายามที่จะจัดการกับวิถีชีวิตแล้วก็มีโน้ตระหว่างคนกับป่าที่ชาวกะเหรี่ยงมีอยู่เดิม เดิมเขาจะมีระบบทำไร่หมุนเวียน มีภูมิปัญญาเกี่ยวกับคนเกี่ยวกับธรรมชาติ มีการเคารพนับถือสิ่งคุ้มครองธรรมชาติต่างๆ ที่นี้ในระยะหลังหรือว่าแม้ปัจจุบัน เขาจะโดนแรงกดดันผ่านระบบการจัดการที่รัฐไปบังคับให้เขาหยุดการทำไร่หมุนเวียน

ปัจจุบันสถานการณ์ในทุ่งใหญ่นเรศวร คือไม่สามารถที่จะจัดการระบบไร่หมุนเวียนแบบเดิมของตัวเองได้แล้ว เจ้าหน้าที่จะบอกว่าทำตรงไหนก็ต้องอยู่ตรงนั้น เหาะระบบกรรมสิทธิ์ของคนนอกเข้าไป ทำให้มันส่งผลกระทบต่อมโนทัศน์ ต่อความคิดความเชื่อของคนกะเหรี่ยงที่มีอยู่เดิม ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่เขาเจอ คือ ปัญหาเรื่องการศึกษาในระยะหลังที่มันมีขบวนการที่แตกแยก เด็กกะเหรี่ยงซึ่งเคยอยู่กับครอบครัวแล้วก็มีการถ่ายทอดความคิดความเชื่อผ่านคนแต่ละรุ่น เด็กถูกแยกออกจากครอบครัวแล้วก็มีวิถีชีวิตเดิม ณ ปัจจุบันนี้ ชาวกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวรเกิดแรงกดดันของความขัดแย้งของคนระหว่างรุ่น คนเฒ่าคนแก่จะมองว่าเด็กๆ หรือว่าคนรุ่นใหม่ไม่ปฏิบัติตามวิถีของความเป็นกะเหรี่ยงเดิมแล้ว

จึงมีกระแสของการที่จะพยายามที่จะรื้อฟื้นหรือว่าถ่ายทอดคุณค่าแบบเดิมของความเป็นกะเหรี่ยงให้กับเด็กๆ ขึ้นมา ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้ระยะหลังกระแสย้ายกะเหรี่ยงออกจากป่าได้ซาลง แต่วิถีการจัดการที่คนจากข้างนอกเอาไปสวมทับให้เขาไปเปลี่ยนแปลงไปบังคับมันก็อยู่ในระหว่างการต่อต้าน เหมือนกับเขาก็พยายามปรับตัวกันอยู่ แต่เรายังเห็นไม่ชัดว่าทิศทางของการต่อสู้หรือว่าการที่จะเปลี่ยนแปลงปรับตัวของเขาจะเป็นอย่างไร

สถานการณ์ของชาวกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวรก็อาจจะแตกต่างไปกับชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ราชบุรี ซึ่งอาจารย์สุรินทร์จะเล่าให้ฟัง อาจจะเห็นว่าเงื่อนไขหรือว่าบริบทแวดล้อมต่างๆ มันต่างกันอย่างไร

ตอนนี้จะให้ดูภาพของชาวกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวร อันนี้เป็นภาพของบั้งคู่หรือเจ้าวัด ที่คนกะเหรี่ยง ทุ่งใหญ่นับถือ เขาจะมีวัดแล้วก็เจ้าวัด ซึ่งเป็นผู้นำในการทำพิธีกรรม คนกะเหรี่ยงชีวิตทั่วไปจะมีสภาพอย่างนี้ คือการแต่งกายผู้ชายเขาจะใส่เสื้อแล้วนุ่งโสร่งมีผ้าโพกหัว พวกนับถือลัทธิศาสนาจะมีมวยมุ่นอยู่ที่ตรงกระหม่อม อันนี้เป็นเด็กกะเหรี่ยง ภาพต่อไปเป็นการแต่งกายของเด็กผู้หญิงและผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว นี่เป็นเด็กเช่นกัน สังเกตดู เขามีผ้าคาดเป็นแถบแบบนี้ ดิฉันเคยไปเจอด้วยตัวเอง คือเข้าไปที่หมู่บ้านแม่จันทะปรากฏว่า ในโรงเรียนของ ตำรวจตระเวนชายแดนมีข้อขัดแย้งเรื่องการแต่งกายของเด็กกะเหรี่ยง คือเขาจะไปบังคับเด็กตัดผมสั้นไม่ให้เกล้า มวย ไม่ให้คาดผม มีความขัดแย้งเกิดขึ้นตลอด ภาพนี้เขาจะอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ จะอยู่แบบมีพ่อ-แม่-ลูก มี ลูกเขย ลูกสะใภ้อยู่รวมกัน

ภาพนี้เป็นสภาพแวดล้อมใกล้ๆ หมู่บ้านจะมีลำห้วย เป็นสภาพบ้านเรือนของคนกะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นฯ ปัจจุบันก็ยังอยู่คล้ายๆ อย่างนี้ แต่ว่าจะมีร้านค้ามากขึ้น มีร้านขายแปะ ขายสบู่ ยาสิฟิ้นเหมือนของคนในเมือง ใน หมู่บ้านก็จะมีลานดินแล้วจะปลูกไม้ผลเอาไว้ ภาพนี้ชาวบ้านเขากำลังจะเดินทางไปทำไร่ อยู่ระหว่างทาง อยู่ในไร่ ข้าว ภาพนี้เป็นการฟาดข้าว ส่วนใหญ่เขาก็มีวิถีชีวิตง่ายๆ ภาพนี้เขาใช้ระหัดแล้วก็ดำข้าวในไร่ของเขา ไร่ข้าวจะไม่ ได้ปลูกแต่ข้าวอย่างเดียว แต่จะปลูกพริก ปลูกถั่ว ปลูกยาสูบปนกันไป อันนี้ชาวบ้านเขากำลังหันยาสูบ นอกจาก นั้น ก็มีหาลาในแม่น้ำ ชีวิตเขาเรียบง่าย สมถะมาก

เชิญอาจารย์สุรินทร์ เหลือลมัย ช่วยเล่าถึงกะเหรี่ยงที่ราชบุรีให้เราฟังค่ะ

อาจารย์สุรินทร์ เหลือลมัย : ผู้วิจัย

กะเหรี่ยงราชบุรีเมื่อเข้ามาอยู่แรกๆ นั้น ที่แล้วมา เรามีความเข้าใจว่ามาที่เดียวกับแกวกาญจนบุรีและ สุพรรณบุรี คือ มาทางด่านเจดีย์สามองค์ แต่จากนักวิชาการท้องถิ่นและตัวของกะเหรี่ยงเอง เมื่อสอบถามยายแล้วปรากฏว่า ไม่ได้มาทางด่านเจดีย์สามองค์ เขาบอกว่าเขามาจากทวาย เอ้ ไควทะเล ทวายอยู่ใกล้กับด่านบ้องดี ทางไทรโยค เพราะฉะนั้น เขาจะเข้ามาทางนี้ แต่ส่วนใหญ่จะเข้ามาทางเมะละแมง เข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ พวกนี้เข้ามาโดยสิ่งแวดล้อม สถานที่ วันเวลา เลยไม่เหมือนกับพวกข้างบนที่แยกไปอยู่ทางกาญจนบุรีและ สุพรรณบุรี พวกนี้มาตามลำภาชีแล้วผ่านราชบุรีลงไปจนถึงเพชรบุรีเป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นกลุ่ม “โพล่ง” หรือ “ไผ่” ทางสุพรรณเรียกว่า ไผ่ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี เรียกว่า “โพล่ง” ผมก็ใช้คำว่าโพล่ง

ฝรั่งมาเจอครั้งแรกที่พวกนี้ใช้คำว่า โพล่ง เขาก็เขียนเป็นตัวประโเว แต่ตัวเขาเองบอกว่าจะใช้คำว่าโพล่งกับ ไผ่ กลุ่มนี้เข้ามาคงจะก่อนตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้วแต่ว่าหาหลักฐานไม่ได้ ตามประวัติศาสตร์ก็เป็นแบบชุมชน กันชนอยู่ชายแดน ช่วยในการลาดตระเวน ช่วยส่งข่าว แต่ถ้ามาเป็นกลุ่มใหญ่ภายหลัง ซึ่งจะมาเจอ รัชกาลที่ ๕ เมื่อเสด็จไทรโยค ๒๔๑๖ กับมาเจอ รัชกาลที่ ๕ ตอนเสด็จไปประพาสถ้ำจอมพล เมื่อ ๒๔๓๘

พวกนี้ก็ลงไปจนถึงอำเภอหนองหญ้าปล้อง แก่งกระจาน เฉพาะที่จังหวัดราชบุรีที่อยู่ชายแดนเวลานี้ที่เป็น จุดสี่เหลี่ยมเป็นที่อยู่ของกะเหรี่ยงทั้งนั้น เวลานี้มีสถานการณ์กันอยู่คือที่ตะโกล่าง ตะโกบน และที่ศูนย์อพยพถ้ำหิน ที่มีเรื่องมีราวกันอยู่ การแต่งกายของกะเหรี่ยงราชบุรีตั้งแต่สมัยมณฑลราชบุรี ก็จะแต่งกายอย่างนี้ ผู้ชายจะไว้ผม ขาว แล้วมีผ้าผืนเล็กๆ ผูกเป็นวงออกมามีผ้าโพก ที่จริงคนที่มียายุแล้วสมัยก่อนจะใช้สิ้เทา สีดำ แต่ถ้าเป็นหนุ่ม เขาก็จะใช้สีฉูดฉาดแล้วก็มัดดอกไม้ใบไม้อะไรประกอบหรือประดับด้วย ส่วนของผู้หญิงจะเป็นลักษณะอย่างนี้ ความ แตกต่างที่เห็นนี้ ในแง่อัตลักษณ์การแต่งกายอย่างของที่เมืองกาญจนบุรีและทุ่งใหญ่นเรศวรจะเป็นอย่างนี้ และที่ อุทัยธานีจะเป็นอย่างนี้ จะเห็นว่าไม่เหมือนกัน ยิ่งที่แม่สะเรียงแล้วก็กลายเป็นอย่างนี้ (ภาพประกอบ)

เพราะฉะนั้น กะเหรี่ยงราชบุรีเขาจะแต่งตัวอย่างนี้ สัญลักษณ์ที่เห็นชัดตรงหน้าอกที่เป็นช่องเขาจะมี ลายเป็นดอกบัวคล้ายในรูปบนกลองมโหรีก็

ก๊อตอามีแต่งตัวแบบนี้สือไปประโคนชัยก็เลยให้ภาพรวมๆ บอกว่าเป็นกะเหรี่ยงราชบุรี แต่ที่จริงกะเหรี่ยงดั้งเดิมที่อยู่ส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงโพล่ง แต่ว่าเหตุการณ์สำคัญตั้งแต่กะเหรี่ยงเผ่าโรงพักตั้ง ๓ ครั้ง หรือยึดโรงพยาบาล หรือหักคุกที่สมุทรสาคร แล้วก็ปล้นร้านค้า จนรายสุดท้ายยิงรถนักเรียน เมื่อวานนี้ผมไปประชุมที่ศาลากลางก็เห็น จอบีและทองมอญ ก็กำลังไปให้การมีนักเรียนเข้าไปชี้ตัวกันอยู่ ยังไม่ทราบข้อมูลที่แน่นอนว่า เป็นแพะหรืออะไร ชาวบ้านทั่วไปยังไม่เชื่อว่าเป็นตัวจริง เวลานี้เราจะเห็นว่าในราชบุรีเขาจะแต่งตัวอย่างนี้

อันนี้เป็นที่แม่สะมิงในงานวันคริสต์มาส ผู้หญิงผู้ชายเขาจะแต่งตัวอย่างนี้ เนื่องจากก๊อตอามีมีอิทธิพลเวลาถึงงานที่อำเภอจึงได้ทั้งอัตลักษณ์เดิม คือ การแต่งกายแบบเดิมหันมาแต่งแบบในนามของก๊อตอามี ผู้ชายก็เสื้อแดง ผู้หญิงก็เสื้อสีขาว เป็นการทลายอัตลักษณ์ดั้งเดิมโดยไม่รู้ตัว พอถึงงานที่หน้าอำเภอเราต้องการให้เน้นที่การท่องเที่ยว เราก็เอาที่ศูนย์อพยพมา มีการรำกระบองไม้คู่เป็นการตื่นตา แต่โดยทั่วไปก็ไม่ทราบว่าเป็นกะเหรี่ยงพวกไหน ก็เป็นแบบชุดที่ว่ามาอย่างนี้ งานของดีเมืองราชบุรีจัด เขาให้แต่ละอำเภอแสดงความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เฉพาะที่สวนผึ้ง บ้านคา เป็นความมั่งคั่งของทางความคิดว่า ถ้าให้มันสดวกในแง่เศรษฐกิจ ในเรื่องการติดต่อประสานงาน เขาก็ไปเอากะเหรี่ยงที่ถ้ำหินขึ้นรถมาแล้วถือป้าย อำเภอสวนผึ้ง แล้วก็เดิน โดยที่ตลอดชาวบ้านว่าเป็นกะเหรี่ยงดั้งเดิม ที่จริงไม่ใช่ กะเหรี่ยงดั้งเดิมเขาแต่งตัวแบบนี้ เพราะฉะนั้น มันจะเกิดกดดันขัดแย้งกันเรื่อยมาเลยว่า กะเหรี่ยงเดิมที่ถูกหลานที่มีความรู้เป็นผู้นำในท้องถิ่นเห็นว่าถ้าปล่อยปละละเลยไว้ความเป็นกะเหรี่ยงดั้งเดิมก็จะหายไป ก็เริ่มมีปฏิกิริยา ในปีต่อมาก็เริ่มเข้ามามีบทบาทโดยผ่านศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ เขาก็เลยหันกลับมาว่าต้องแต่งตัวแบบนี้

กะเหรี่ยงที่ราชบุรีเวลาเขาไปตั้งถิ่นฐานที่ไหน เขาจะต้องมีเสาหลักบ้านอยู่ เขาเรียกว่า “เคยเท็ง” แต่หลังจากที่เขาหนีภัยศาสนาพุทธแล้วซึ่งไม่เหมือนกับทางเมืองกาญจน์ เขาตั้งรกรากหนีภัยศาสนาพุทธ ก็เป็นลัทธิธำมณีลัทธิเจ้าวัด แต่ว่าที่ราชบุรีไปเจอหลวงพ่อกี้ “วัดแจ้งเจริญ” ก็มีการสองของกันจนเป็นที่นับถือก็เลยหนีภัยพุทธ เขาก็มีความรู้เกี่ยวกับการก่อสร้างก็เลยเปลี่ยนเสาบ้านเคยเท็ง มาเป็น “ก่องเท็ง” คือ เป็น “เจดีย์” เพราะฉะนั้นเจดีย์ของเขา คือ เสาหลักบ้านเดิมที่เขาเอาไป อันนี้ไปเจอที่บ้านสวนผึ้ง ซึ่งเป็นหมู่บ้านดั้งเดิมของ “หลวงพิทักษ์ศิริมาส” เขาก็ทิ้งไว้อย่างนี้มันชอบกลอยู่ ทำไมเขาปล่อยปละละเลยมาร่วม ๓๐ ปีแล้ว เสาหงส์ก็เหลือแต่เสาตะเกียบข้างเดียวอะไรทำนองนี้

จากการที่ไปพูดคุยลูกหลานของหลวงพิทักษ์ศิริมาสก็เลยเล่าให้ฟัง ตอนแรกผมก็ไม่เข้าใจว่าทำไมเป็นเจดีย์ หลังจากนั้นก็เจออาจารย์นวมแล้วเขาแปลงมาเป็นเจดีย์ พอเป็นเจดีย์แล้วก็ต้องมีเสาหงส์อยู่หน้าเจดีย์เหมือนวัฒนธรรมมอญ มันมีหลายครั้งที่ผมเข้าไปประชุม เขาเห็นผมสนใจเรื่องกะเหรี่ยง เขาก็เชิญไปช่วยพูดคุยช่วยเหลือคนที่สูงอายุว่า วัฒนธรรมกะเหรี่ยงนั้นคืออะไรควรจะสืบสานอย่างไร เพราะฉะนั้น หลังจากผู้นำในชุมชนเห็นด้วย ก็เริ่มมาฟื้นฟูตั้งเสาเจดีย์ให้ตรงใหม่ เอาหินที่ลำธารมา มีพิธีกรรมเวียนเทียนรอบเจดีย์ในเดือน ๕ ต่อไปก็มีการแห่ฉัตรเดือน ๑๑ ปีต่อมาเขาก็เสริมขึ้นมาเรื่อยๆ ก็เป็นการรักษาของเดิมอยู่ได้ อันนี้ที่จริงน่าจะทำมานานแล้วเพราะเป็นการทำให้ผู้สูงอายุหรือคนรุ่นใหม่ได้มีความสัมพันธ์กัน เหมือนกับของไทยเราทำบุญกลางบ้านมีโอกาสดูมาเจอมาชุมนุมกัน ลูกหลานใคร หรือใครเป็นพวกพ้องเดียวกัน

อีกที่หนึ่งเขาตั้งมานานแล้ว วัดของเขามีเสาหลักบ้านแล้วก็เสาหงส์จะปลูกต้นโพธิ์ ต้นจำปา ปรากฏว่าเหลือแต่ต้นโพธิ์ ผมก็ไปคุยกับผู้นำหมู่บ้าน คือ คนรุ่นใหม่เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ช่วยของหมู่บ้านเขาก็เห็นดีด้วย ถ้าหากว่าเราหันเอามิติวัฒนธรรมเก่ามาใช้จะทำให้ลูกหลานกะเหรี่ยงนั้นรวมตัวกันได้ หลังจากนั้นเขาก็ปรึกษากับพระที่วัด ก็มีการทำพิธีหาไม้ขนุนมาทำเป็นเสาหลักบ้านหรือเจดีย์ใหม่ กะเหรี่ยงจะทำอะไรจะยึดทางพระ ก็มีพระมาร่วมพิธีด้วย นำของสิริมงคลมาใส่กันหลุมก่อนที่จะตั้งเสาเจดีย์ การตั้งเสาเจดีย์ก็เป็นงานใหญ่ทำให้เขาเริ่มตระหนักถึงการดำรงชาติพันธุ์ ขณะเดียวกันพวกกะเหรี่ยงซึ่งเป็นก๊อตอามีรุ่นใหม่เขาอยู่เรื่องรัฐชาติ

เพราะฉะนั้น จำเป็นต้องรักษาประเพณีดั้งเดิมไว้ก็หันกลับมาใช้หนุ่ม-สาว เคยเป่าแคน ฟ้อนแคน เขาก็เอามาแสดงให้คนนอกชาวบ้านที่ไปด้วยดู มีอาหารการกินอะไร มีอาหารกระเหรี่ยงอะไรบ้างเขาก็นำมาแสดงให้ดู เป็นความภูมิใจของเขาที่ว่า “งานกินข้าวหอ” เขาสามารถเชิญผู้หลักผู้ใหญ่อย่างผู้ว่าราชการจังหวัดไป หรือว่า ส.ส. หรือว่าประธาน อบต. กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านไป เพื่อให้เห็นความสำคัญอันนี้ก็มีการผูกผ้าสามสี เป็นการที่วัฒนธรรมใหญ่ยอมรับวัฒนธรรมเล็ก

อีกทีหนึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เพราะเป็นเขตเทศบาลแล้ว แต่ว่ามีผู้นำท้องถิ่นอยู่ เขาบอกว่าก่อนที่เขาจะตายอยากจะได้เห็นเสาหลักบ้านหรือเจดีย์ใหม่ นี่เป็นภาพถ่ายตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ ตอนเข้าสู่กรอบสังคมไทยที่กรป. กลาง เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับจัดสรรที่ดินเนื่องจากจะเป็นพื้นที่สีแดง เลยเข้าไปจัดการทางภูมิทัศน์และทางวัฒนธรรมใหม่ ตรงนี้เป็นต้นตะโกซึ่งเขานับถือ ที่ว่าในเดือน ๖ จะนำเอาข้าวปลาอาหารมารวมกันที่นี่ จะมีผู้ทำพิธีเรียกว่าใส่คู่ แล้วก็ทำพิธี แต่ว่าปัจจุบันพื้นที่นี้เป็นท้องนากลายเป็นตึก คนจีน คนลาว คนไทย พวน ก็ไปอยู่ร่วมกัน ก็เลยนับถือเหมือนกัน จากเลี้ยงเดือน ๖ มีต้นไม้อายุช่วยคุ้มครองคนในหมู่บ้านก็เปลี่ยนมาเป็นศาลเจ้าพ่อ ซึ่งไม่ต้องรอเดือน ๖ ใครจะไปกราบไหว้หรือขอหวยหรือเสี่ยงเซียมซีก็ได้ กลายเป็นรุกขเจือเจ้าพ่อ พอเป็นเจ้าพ่อแล้วก็เป็นการนับถือของคนภายในหมู่บ้านที่หลากหลายทางชาติพันธุ์ร่วมกัน

นี่เป็นภาพถ่ายเก่าแสดงถึงเสาหลักบ้านหรือเจดีย์ ซึ่งทางการไม่เข้าใจตอนเงินผันของศีกฤทธิ์เข้าไปก็เลยโดนทิ้ง ทั้งหลวงพ่อกับชาวบ้านก็คิดว่าคงต้องฟื้นฟูใหม่ เมื่อปีที่แล้ว เสาหงส์นกเขาเว่ย ที่เคยอยู่บนเสาหงส์ของมืองเทิง เขาบอกว่าถึงเวลาแล้วที่เขาจะต้องมาตั้งเสาหงส์ใหม่ เขาเลยเอาหงส์มาหล่อที่บ้าน เหมือนกับแท่นางแมวแต่ของเขากลับเกี่ยวกับพุทธ ของเราไม่เกี่ยวทางศาสนา ก็จะร้องรำทำเพลง จะวนรอบโบสถ์แล้วก็ผ่านหมู่บ้านไป ทุกคนไม่ได้มาร่วมงานก็ต้องช่วยเรื่องเหล้าเรื่องสิ่งของหรือเอาน้ำสาตเอาน้ำขมิ้นส้มป่อยมาประพรม แสดงว่าอันนี้เป็นตัวแทนของชาวบ้านทั้งหมดว่าเราเป็นพวกเดียวกัน เราต้องเอื้ออาทรกัน เป็นการดึงเอามิติวัฒนธรรมเก่าขึ้นมา

จากนั้นก็ตั้งเสาหลักบ้านใหม่ ปรากฏว่าเสาหลักบ้านหรือเจดีย์ที่คิดว่าสวยที่สุดเวลานี้ที่มีอยู่ในราชบุรี และเพชรบุรี จากเดิมมีปล้องเดียวหรือห้าปล้อง นี่มีเจ็ดปล้อง พอตั้งเสร็จแล้วเขาก็มีการเวียนเทียนรอบเจดีย์ซึ่งกลับมาทำกันใหม่ในเดือน ๕ จะมีการเวียนเทียน เอาดอกไม้ธูปเทียนไปที่ต้นไม้ โคนเสา เสาหลักบ้าน คือ ต้นโพธิ์ อันนี้เป็นการอธิษฐานว่าเราเป็นพวกเดียวกัน มาอยู่ร่วมกัน ศูนย์รวมจิตวิญญาณนี้ขอให้คุ้มครองทุกคนที่อยู่ในหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข วัว-ควายอย่าได้เจ็บอย่าได้ไข้ ทำข้าวให้ได้ข้าวเยอะๆ แล้วก็ดึงเอาความเป็นพวกพ้องเดียวกันกลับมา คนแก่คนแก่ก็จะดึงเอาเด็กเล็กขึ้นมาก็จะเป็นการดำรงรักษาชาติพันธุ์เอาไว้ได้

จากการเชื่อมโยงว่าทำอะไรให้วัฒนธรรมใหญ่ยอมรับ เมื่อวันที่ ๑๘ มีการทำพิธีเป็นเรื่องกลับมาทำ แล้วต่อมาทางอำเภอจัด ซึ่งนำ ททท. เข้าไปเกี่ยวข้อง จัดที่หน้าเมือง เอาสินค้าไปขาย ความฟุ่มเฟือยอะไรต่ออะไร ตอนนั้นเขาก็เลยจัดเองแล้วก็เชิญทางกรป.ไปเปิด มีทหารไป มีท่านนายอำเภอ มีการผูกผ้า ๓ สีที่เจดีย์ ทางตำรวจ ทหาร กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกเทศบาลก็ไป จึงเริ่มมีความสำคัญขึ้นมา เพราะฉะนั้น เขาบอกว่าปีต่อไปก็ควรจัดให้ยิ่งใหญ่กว่านี้ พิธีผูกแขนก็เห็นความสำคัญขึ้นมา ผู้กำกับก็มาผูกแขนให้ ทางทหารก็มาผูกแขนให้ แล้วก็เลยเห็นว่าประเพณีกระเหรี่ยงถูกยอมรับขึ้นมา

อีกเรื่องหนึ่ง คือ ทุกหมู่บ้านจะมีการไหว้ต้นไม้ใหญ่ซึ่งไม่เหมือนกัน เขาก็มีการย้ายที่กันเรื่อยมา ครึ่งสุดท้ายเป็นต้นดินเปิด แต่เนื่องจากกระเหรี่ยงเขาอยู่กับคนจีนก็เลยมีการตั้งศาลเจ้าขึ้นมาแทน เป็นการอัญเชิญรุกขจีโอออกมาสิงสถิตที่ศาล พอเดือน ๖ เขาก็ไปร่วมกันทำพิธีเอาข้าวปลาอาหารไปให้ใส่คู่ เป็นผู้เชื่อมประสาน

นี่เป็นหมู่บ้านทุ่งแปดกล้า ทำที่ต้นมะค่า บ้านทุ่งแปดกลบที่ทำที่ต้นสมพงษ์ เพราะฉะนั้น แต่ละหมู่บ้านจะนับถือต้นไม้ใหญ่ไม่เหมือนกัน เรายังพบที่บ้านบ่อเขตเทศบาลเขายังรวมกลุ่มกัน คนรุ่นนี้ทำพิธีร่วมกันได้ ศาลนี้เมื่อปีที่แล้ว นายกและทางอำเภอไปดูแล้วก็เห็นดีด้วย มีการรื้อมาสร้างใหม่ ตัดต้นไม้ออกแล้วก็ถมที่ทำเป็นรั้ว เริ่มเห็นความสำคัญขึ้นมา แต่วัฒนธรรมดั้งเดิม คือ เดือน ๖ มีใส่คู่หมดความสำคัญไป ต่อไปวันไหนจะมาบนบาน

ก็ได้ แล้วก็ไปเชื่อมโยงมาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความหลากหลายที่เป็นสาธารณะ แต่ลูกหลานกะเหรี่ยงก็ยอมรับความเป็นตัวเขาอยู่

ที่สำคัญที่สุดของกะเหรี่ยงราชบุรีนี้ คือ ศูนย์รวมจิตวิญญาณอยู่ที่วัดแจ้งเจริญ จะไปวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ เขาจะไปทำพิธีกรรมร่วมกันทุกปี จากเดิมประมาณ ๓,๐๐๐ คน ๔,๐๐๐ คน หุงข้าวต้อนรับวันละ ๔ กระสอบ มื้อละ ๓ กระสอบ เดิมนี่ลดน้อยลงลูกหลานกะเหรี่ยงร่ำรวยมีรถส่วนตัว พอกลางคืนเขาก็กลับไป ตอนเช้าก็เริ่มงานใหม่ จากปีแรกๆ ที่ผมไปปี ๓๗ ขบวนแห่อาจารย์หนุ่มมีคนแต่งกะเหรี่ยงคนเดียว จากการไปสัมพันธ์กับหลวงพ่อกับผู้นำของเขา คิดว่าอย่างนี้อาจจะหายไป ปีต่อมาก็เลยมีผู้นำที่เราคุยกันรู้เรื่อง เขาก็เห็นความสำคัญส่งภาษาบอกมาถึงเวลาแล้ววันนี้เป็นวันของเราที่เรามาหากันมารวมกัน เราก็ควรแต่งตัวมาเพื่อให้เห็นว่าเป็นวัฒนธรรม เป็นวันชุมนุมปีใหม่ของกะเหรี่ยง จึงเริ่มหนาตาขึ้นมาเรื่อย

อันนี้ก็มีพิธีสงฆ์หลวงพ่อกับหลวงพ่อกับกันนอนให้หลวงพ่อกับเหยียบเดินไป เขาบอกว่าเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเขาเอง เหมือนกับที่วัดบางขุนเทียนราม อันนี้ยังมีอยู่ กะเหรี่ยงเมื่อก่อนไว้ผมยาวเวลาสงฆ์หลวงพ่อกับแล้วเขาจะสยายผมออกมาเช็ดธูป แต่เนื่องจากเขาตัดผมสั้นแล้ว ก็เลยคลี่ผมผู้หญิงเอามาเช็ดเท้าหลวงพ่อกับแทน แต่ก็ยังรักษาประเพณีเดิมอยู่ ก็นึกคิดว่าต่อไปทุกปีคงจะเป็นอย่างนี้หมด ผมก็คุยกันว่าแล้วลูกหลานที่ไม่มาเพราะอายุอย่างนี้ปีต่อไปอาจจะหายไป ผมก็ไปจัดนิทรรศการช่วยเขา ก็จัดให้เห็นคุณธรรม จริยธรรม จัดแล้วคนแก่ๆ ก็ลากลูกไปด้วย ก็เป็นการฟื้นความหลังว่าอะไรผ่านไป อะไรควรจะทำ ควรจะมี ก็เลยมีการวิพากษ์วิจารณ์กันมา

นี่ก็คือผู้นำ มีอยู่หลายคน เวลานั้นกำลังคุยกับลูกบ้านทุกตำบลว่า เราควรหันกลับมาตามเดิมแล้วเอาชุดที่มีความสำคัญเข้ามาแต่ง มาดูสาว ๆ ก็น่าจะเป็นอย่างนี้แต่อย่างอื่นก็คงหายไป จากการพูดคุยกับหลวงพ่อกับก็คิดว่าควรจะเริ่มจากเด็ก ถ้าเด็กมาร่วมพิธีกรรมทุกปี ต่อไปพอเขาโตขึ้นก็เป็นเรื่องธรรมดาเป็นเรื่องบทบาทหน้าที่เขาก็จะมา ถ้าหากเด็กรุ่นนี้มาได้มันก็ไม่ขาดสาย

วัดแจ้งเจริญอยู่ที่อำเภอวัดเพลง อยู่ในที่ลุ่มที่จริง ไม่มีกะเหรี่ยงในที่พื้น เป็นคนไทยเชื้อสายเขมร แต่เนื่องจากประวัติทางประวัติศาสตร์กะเหรี่ยงกับหลวงพ่อกับมีความสัมพันธ์กันเขาก็มาคลุกคลี มีอยู่ที่หนึ่งที่บางระมาด ปรากฏว่าทางการโอนที่ให้เป็นอุทยานห้วยแม่ประจัน เสร็จแล้วมีปัญหาว่าเป็นที่อุทยาน เขาก็เลยคุยกับทางอำเภอแล้วบอกต้องย้ายลงมานั่นนอน เลยต้องแสดงความกับหลวงพ่อกับ บอกว่าคงต้องบวชต้นไม้ให้เห็นว่าเขาไม่ได้ตัดต้นไม้อย่างที่คนข้างนอกบอก ก็มีการถ่ายรูป เวลานั้นที่มีปัญหาอยู่เนื่องจาก ๔ กก ล่าหาว่าเป็นคนพลัดถิ่น นึกคิดว่าที่แล้มาลูกเสือชาวบ้านอบรมก็ได้จากคนในหมู่บ้านซึ่งน่าจะมิใช่เขมรบ้าน ปรากฏว่าเมื่อจับคนที่ว่าเป็นคนต่างตัวอยู่ที่ตะโกกลาง พวกนี้มีบัตรลูกเสือชาวบ้านและมีผ้าผูกคอ ก็นึกคิดว่าทางการไปนำเขามาอบรมได้อย่างไร หรือว่าเรื่องอบรมทาง สปช. ก็ดี เกี่ยวเนื่องจากการรักษาหมู่บ้านก็ยังไม่คิดเรื่องนี้ แต่ว่าทางการจะคิดแต่เรื่องความมั่นคงของประเทศอย่างเดียว เรื่องความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นเขาไม่ได้กำหนด

เวลานี้ก็มีผู้นำอยู่หลายคนอย่างคุณวุฒิ บุญเลิศ หรือ ชมรมเชื้อสายกะเหรี่ยง อย่างผู้ใหญ่บ้านเขายังเรียนอยู่ที่สถาบันราชภัฏที่ราชบุรีก็จะมีบทบาทมาก เป็นตัวตั้งตัวตีที่จะคิดฟื้นฟู แต่เนื่องจากเวลานี้องค์กรท้องถิ่น อบต. หรือเทศบาลเป็นคนนอกกลุ่ม เพราะฉะนั้น การที่จะดึงงบประมาณที่จะมาใช้ในการนี้ก็จะลำบาก

เบญจรงค์ เมืองไทย : ผู้ประสานงาน

อาจารย์สุรินทร์ได้ชี้ให้เราเห็นว่ากะเหรี่ยงที่ราชบุรี แม้จะเรียกว่าโพล่ง หรือ โฟ กลุ่มเดียวกับที่กาญจนบุรี แต่ว่าก็มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาแล้วก็พัฒนาการที่แตกต่างกัน มีขบวนการเข้าใจว่าที่ราชบุรีนี้มันจะมีการเปลี่ยนแปลง แล้วก็ช่วงหนึ่งลักษณะทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ต่างๆ ได้หายไปช่วงหนึ่ง ได้เกิดกระแสของการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ผ่านการกระตุ้นอาจจะจะเป็นปัจจัยภายนอก ที่มีกระแสของการท่องเที่ยวหรือว่าการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น

เดินเข้าไป ทำให้กะเหรี่ยงที่ราชบุรีมีการฟื้นอัตลักษณ์ของตัวเองขึ้นมาใหม่ และมีการสังสรรค์กับผู้คนหลายกลุ่มด้วย

อาภากรัตน์ วลลิโกดม : พิธีกร

ต่อไปเป็นการเสนอผลงานการวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสระแก้ว เรียนเชิญอาจารย์สิริกมล สายสร้อย อาจารย์ประจำโรงเรียนอรัญประเทศ อาจารย์ธีรพงษ์ อินทร์พันธุ์ นักวิชาการศึกษา สำนักงานศึกษา จังหวัดสระแก้ว และคุณอภิญา ตันทวีวงศ์ จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ขอเชิญท่านวิทยากรทุกท่านบนเวทีค่ะ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ในเขตจังหวัดสระแก้วและปราจีนบุรี

อภิญา ตันทวีวงศ์ : ผู้ประสานงาน

จากนี้ไปจะเป็นการนำเสนอผลงาน “การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตจังหวัดสระแก้ว” เอกสารที่แจกไปใช้ชื่อหัวเรื่องว่า “สระแก้ว เมืองอรัญฯ ชุมทางชาติพันธุ์ชายแดน” เนื่องจากบริเวณจังหวัดสระแก้วเป็นพื้นที่ชายแดนอีกด้านหนึ่งของประเทศไทยอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ในการศึกษาครั้งนี้เป้าหมายของเราคือ อยากที่จะรู้จักคนไทยที่อยู่บริเวณนี้อย่างเป็นจริง ไม่ได้มองว่าเขาเป็นคนที่มีลักษณะเหมือนกันทั้งหมด หรือว่ากลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่โดดเด่นเป็นพิเศษ อย่างเช่น คนมักจะมองว่าถ้าไปทางอรัญฯ ก็ต้องเป็นเขมร แต่ในความเป็นจริงถ้ามองภาพของท้องถิ่นเอง จะเห็นว่ามีความหลากหลายทางชาติพันธุ์มากกว่ากลุ่มเขมรอย่างเดียว ดังที่คณะวิจัยจะได้นำเสนอในช่วงจากนี้ไป

ขอบเขตการศึกษาในพื้นที่นี้ แม้ว่าเราจะใช้ชื่อว่าเราศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดสระแก้ว แต่จุดที่เราเน้นหนักจริงๆ จะเป็นทีบริเวณอรัญประเทศ ซึ่งเป็นพื้นที่เมืองเก่ามาตั้งแต่อดีต มิ่งการตั้งถิ่นฐานของคนที่หลากหลายมาเป็นเวลานาน เป็นพื้นที่ซึ่งมีข้อมูลค่อนข้างจะเข้มข้น อาจารย์ทั้ง ๒ ท่าน ในที่นี้ ท่านก็เป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในด้านของพื้นที่ตรงนั้นค่อนข้างมากทีเดียว

กลุ่มชนที่เรามุ่งศึกษาที่จังหวัดสระแก้ว เนื่องจากเป็นชุมทางชาติพันธุ์ชายแดน มีการเคลื่อนไหวของผู้คนมาเป็นเวลานาน มีกลุ่มชาติพันธุ์มากมายที่อยู่ในบริเวณนั้น แต่ว่ากลุ่มที่เราเลือกศึกษาจริงๆ จะเน้นที่ ๕ กลุ่ม คือ กลุ่มจีน เวียดนาม เขมร ญ้อ และลาว ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้นานแล้ว มีจำนวนประชากรค่อนข้างหนาแน่น อย่างไรก็ตามในกลุ่มทั้ง ๕ ที่เราศึกษา มีกลุ่มของชาวญ้อที่ค่อนข้างจะโดดเด่น ซึ่งลงความเห็นว่ากลุ่มนี้เรายังมีข้อมูลค่อนข้างน้อย ยังมีความรู้จักคนกลุ่มนี้น้อย โดยเฉพาะถ้าพูดถึงคนที่อรัญประเทศ กลุ่มญ้อก็จะเป็นกลุ่มที่อยู่นอกสายตา แต่วันนี้กลุ่มญ้อจะเป็นจุดที่เป็นนางเอกหรือเป็นพระเอกของเรื่องก็ว่าได้ เพราะว่าเป็นกลุ่มที่เราอยากจะทำให้ทุกท่านรู้จักพวกเขาให้มากขึ้น เพราะว่ามีบทบาททั้งทางสังคมและเศรษฐกิจ และมีจำนวนประชากรไม่น้อยเลย ทั้งมีลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณีที่น่าสนใจ วิถีชีวิตของกลุ่มก็ใช้เอกสารจากส่วนกลางแล้ว

เข้าไปพูดคุย ดูพวกหลักฐานที่ท้องถิ่นเก็บเอาไว้ ซึ่งน่าสนใจมากกว่าหลาย ๆ กลุ่ม เช่น ชาวเวียตนามมีภาพถ่ายอดีตที่เก็บเอาไว้อย่างดี น่าสนใจมากซึ่งได้นำมาให้ท่านได้ชม

ดิฉันขอแนะนำผู้ร่วมคณะวิจัย ทางขวามือสุดของดิฉันคือ อาจารย์ธีรพงษ์ อินทร์พันธ์ ทำงานเป็นนักวิชาการด้านการศึกษา อยู่ที่สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสระแก้ว ถัดมาคือท่านอาจารย์สิริกมล สายสร้อย เป็นอาจารย์อยู่ที่โรงเรียนอรัญประเทศ เป็นคนที่เรียกว่ามีเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์นี้เยอะมากครบทุกกลุ่ม อาจารย์พยายามที่จะสร้างกลุ่มใหม่ ๆ อยู่เรื่อย ๆ จนกระทั่งไปทำผม อาจารย์ก็พยายามพูดคุยกับคนในร้านว่าเป็นคนที่ไหนมาจากไหน แล้วก็มองหาข้อมูลใหม่ ๆ อยู่เสมอจากชีวิตประจำวันของอาจารย์เอง อีกท่านหนึ่งที่ไม่ได้มาในวันนี้คือ อาจารย์พิสิทธิ์ ศรีสวัสดิ์ ท่านอยู่ที่เดียวกับอาจารย์สิริกมล คือ อยู่ที่โรงเรียนอรัญประเทศ แต่เนื่องจากติดภารกิจที่สำคัญอยู่ในช่วงการปฏิรูปการศึกษาก็ฝากให้ทั้ง ๒ ท่านมาเป็นตัวแทน ดิฉันเองชื่อ อภิญา ดันทวิวงศ์ เป็นผู้ประสานงานการวิจัย

การนำเสนอของเราจะเริ่มจากการพูดถึงความเป็นมา และสภาพพื้นที่ของสระแก้วโดยสรุป จากนั้นเป็นการพูดถึงเรื่องของการเคลื่อนไหวของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาว่ามีกลุ่มใดบ้าง เข้ามาช่วงไหน มีความสัมพันธ์กันกว้างอย่างไร จะแนะนำให้รู้จักกับกลุ่มเหล่านี้โดยผ่านภาพประกอบด้วย ต่อจากนั้นจะพูดเป็นเรื่องของชาวญ้อและเรื่องของวิถีวัฒนธรรมความเป็นมาของกลุ่มและการปรับตัวในปัจจุบันรวมทั้งพิธีกรรมที่สำคัญของกลุ่ม ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ค่อนข้างชัดเจน สุดท้ายจะเป็นการพูดถึงวิธีการอยู่ร่วมกันของผู้คนที่หลากหลายอยู่บริเวณนี้ว่า เรามีพื้นที่ตรงไหนที่จะเข้ามาร่วมกันสร้างสัมพันธ์พัฒนาความสัมพันธ์ดำเนินไปทางทิศทางใหม่ ดิฉันขอเชิญอาจารย์ทั้ง ๒ ท่านนำเสนอข้อมูลเป็นลำดับค่ะ

ธีรพงษ์ อินทร์พันธ์ : ผู้วิจัย

ขอขอบคุณอาจารย์อภิญา สำหรับข้อมูลโดยทั่วไปของจังหวัดสระแก้ว จะขออนุญาตใช้ภาพเล็กน้อยหลายท่านคงเคยได้ยินมาบ้างเกี่ยวกับจังหวัดสระแก้วว่า สระแก้วเป็นเมืองของเจ้าพ่อวังน้ำเย็นบ้าง สระแก้วเป็นเมืองแห่งคาสโนบาบ้าง สระแก้วเป็นที่รู้จักในนามของตลาดโรงเกลือบ้าง ผมเข้าใจว่ามีหลายท่านคงเคยไปสัมผัส ไปเยี่ยมชมไม่น้อยกว่าหนึ่งครั้ง ก็คิดว่าหลายท่านคงได้เห็นสภาพทั่วไปของจังหวัดสระแก้ว ก็เป็นจังหวัดที่ไม่แตกต่างกับจังหวัดปราจีนบุรีซึ่งเป็นจังหวัดแม่ที่เราแยกตัวออกมาเมื่อปี ๒๕๓๖

ทางด้านเหนือสุดติดกับจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัด แนวชายแดนอำเภอตาพระยาถึงอำเภอคลองด่านจะเป็นพรมแดนที่ติดกับประเทศกัมพูชายาวประมาณ ๑๖๕ กิโลเมตร ส่วนด้านล่างจะเป็นจังหวัดจันทบุรีอีกส่วนหนึ่งคือจังหวัดปราจีนบุรีซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก สภาพโดยทั่วไปของสระแก้วนี้ก็จะเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ ถ้าแบ่งพื้นที่ตามโครงสร้างทางวัฒนธรรมของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ก็จะบอกว่าสระแก้วเป็นส่วนหนึ่งของประเทศภาคอีสาน พอเขากำหนดพื้นที่เขาบอกว่าสระแก้วนี้เป็นภาคอีสาน สาเหตุเพราะว่าชุมชนสระแก้วส่วนใหญ่ร้อยละ ๗๐ ขึ้นไป จะเป็นคนที่ใช้ภาษาอีสาน คือ ภาษาลาวเป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

ก่อนที่จะเป็นสระแก้ววันนี้มีความเป็นมาอย่างไร สืบเนื่องจากเท่าที่มีหลักฐาน ปรากฏว่าในพระเจ้ากรุงธนบุรีท่านให้พระยาจักรียกทัพไปตีเขมร แล้วก็ให้คนไทยที่พระองค์แต่งตั้งไปปกครองบางส่วนของกัมพูชา ต่อมาประมาณปี ๒๔๕๒ สระแก้วก็เป็นชุมชนหนึ่งที่ถูกยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอ แล้วก็ขึ้นเป็นอำเภอเมื่อประมาณ ๒๕๐๑ จากความห่างไกลจากจังหวัดปราจีนบุรี ประชาชนที่จะไปติดต่อราชการหรือข้าราชการที่จะมาประชุมในตัวจังหวัดปราจีนบุรีต้องนอนพักค้างคืนเพราะไกลมาก ประชาชนที่อยู่ชายแดนโดยเฉพาะข้าราชการต่างๆ ถ้าใครถูกสั่งให้มาปฏิบัติหน้าที่ตามแนวชายแดน โดยเฉพาะตามอำเภอตาพระยา อำเภออรัญประเทศก็จะถือว่าเป็นพื้นที่ที่ถูกลง

โทษเพราะว่าอยู่ห่างไกลความเจริญมาก ข้าราชการก็จะขวัญเสีย ในสถิติที่ผ่านมาประชาชนข้าราชการที่มาอยู่ก็จะย้ายออกไปมาก มาบรรจุแล้วก็ไป กลัวเรื่องของความก้าวหน้าเพราะห่างไกลจากผู้บังคับบัญชา เรื่องความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน เกิดปัญหาปล้นจี้ในแนวชายแดน ทางท่านเสนอ เทียนทอง คิดว่าตรงนี้น่าจะเป็นปัญหา ท่านก็เลยนำเสนอต่อสภาได้มีพระราชบัญญัติ เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๕๓๖ เป็นต้นมา จัดตั้งเป็นจังหวัด ประกอบด้วย ๗ อำเภอ ๒ กิ่งอำเภอ

กลุ่มชาติพันธุ์ที่มาอยู่สระแก้วหลายครั้งที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และไม่ได้จัดเป็นบันทึกไว้ เช่น กรณีเขมรแตกประมาณปี ๒๕๑๘-๒๕๒๔ ช่วงนี้เขมรได้มีเหตุการณ์ภายในเกิดขึ้นมีการโจมตีกัน เขมรบางส่วนก็หนีทะลักมาอยู่ในเมืองไทย ก็จะมีอยู่แถวอำเภอตาพระยา จะมี ไชต์ฑู ไชต์ทรี คือ เป็นที่ซึ่งทางราชการจำกัดบริเวณไว้ให้ เขาอีต้างก็มี เดียวนี้กลายเป็นทับทิมสยาม ๐๘ ก็อยู่แถวแนวชายแดนทั้งหมด อีกเหตุการณ์หนึ่ง คือ เมื่อประมาณ ๒๔ ก็ปรากฏว่าเขมรได้รุกรานเข้ามาในเมืองไทย ทหารเข้าไปผลักดันแล้วก็ได้สูญเสียประชาชนเป็นจำนวนมาก สมัยนั้นก็มีการฆ่ากันตายศพเกลื่อน ถัดมาช่วงประมาณปี ๒๕๑๘-๒๕๒๔ ก็จะมีเหตุการณ์คล้ายๆ กัน คือ การขายของหนีภาษี ตอนนั้นมีสหประชาชาติเข้าไปช่วยเหลือกับทางเขมร กลุ่มไทยจะไปขายของหนีภาษีบริเวณชายแดนเขมร คนเขมรส่วนนี้ก็อพยพมาเข้ามาอาศัยในเมืองไทยชั่วคราว เมื่อเหตุการณ์สงบทางรัฐบาลไทยก็นำตัวส่งกลับประเทศอีกส่วนหนึ่งก็ไปประเทศที่สาม อันนี้ก็ป็นเหตุการณ์ที่อยากจะแนะนำให้ท่านผู้มีเกียรติได้ทราบ เรื่องที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นข่าวสำคัญของจังหวัดสระแก้วก็คือเรื่องของตลาดโรงเกลือและบ่อน

แถบตลาดโรงเกลือเป็นคนในส่วนกลางที่มีฐานะ เป็นนายทุนเท่านั้นที่มาอยู่แถวตลาดโรงเกลือแล้วก็ข้ามฝั่งไป ซึ่งเป็นฝั่งพรมแดนติดกัน ก็เป็นกัมพูชาซึ่งในขณะนั้นดูเหมือนจะเป็นเขตการค้าเสรีเล็กของเขมร เป็นบ่อน ก็ตั้งอยู่ในเขตติดกับพรมแดนไทยประมาณ ๑๐๐ เมตร ก็มีบ่อนเกิดขึ้น ๕-๖ แห่ง ขณะนี้ได้รับเงินไทยทั้งนั้น ไปเล่นทุกวันมีแต่คนไทย อันนี้ก็ป็นเรื่องที่ผมนำให้ท่านผู้มีเกียรติเพื่อทราบว่าสระแก้วนั้น ที่ผ่านมา ที่เป็นมาจนเป็นสระแก้วปัจจุบันมีการวิวัฒนาการในอดีตนั้น เดี่ยวอาจารย์สิริกมล จะเล่า แต่ว่าในส่วนที่เป็นสระแก้วปัจจุบันที่มองเห็นและที่มีร่องรอยอยู่ก็ที่ผมแนะนำเรียนให้ทราบ ในส่วนที่เป็นความหลากหลายต่าง ๆ นั้น ก็น่าเป็นที่สังเกตว่าทางผู้ว่าราชการสระแก้วทุกสมัย ตั้งแต่สมัยที่ผู้ว่า เกษม ชัยสิทธิเทพ เข้ามาอยู่ใหม่ๆ ท่านก็เห็นความเปลี่ยนแปลงตรงนี้แล้วก็เห็นว่ากลุ่มสระแก้วนี้มีชาติพันธุ์เยอะ แล้วท่านก็มีการรวมพลังชาวสระแก้วเกี่ยวกับทางชาติพันธุ์ ก็จัดงานสืบสานประเพณีไทย ทุกปีก็จะนำเอา ๕ ชาติพันธุ์มาแสดงที่สระแก้ว แล้วก็ให้ลูกหลานที่เป็นคนรุ่นใหม่ได้ไปรู้ไปสัมผัสวัฒนธรรมต่างๆ ก็ป็นเรื่องส่วนหนึ่งซึ่งผมอยากเสนอในเบื้องต้น

สิริกมล สายสร้อย : ผู้วิจัย

ก่อนอื่นดิฉันต้องขอขอบพระคุณทางสกว. และขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ที่ได้ให้ทุนเราในการทำวิจัยในครั้งนี้ ได้ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม ทำให้เกิดการค้นหาเอกลักษณ์ของตัวเองซึ่งลืมหรือทิ้งมานานแล้วให้เกิดการประสานสามัคคีที่ดีต่อกัน ดิฉันขอพูดในส่วนของความหลากหลายของกลุ่มชนที่เข้ามาในอำเภออรัญประเทศ จะพูดกลุ่มลาวกับญ้อไปพร้อมๆ กัน เราคงทราบกันดีอยู่แล้วว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีกบฏเจ้าอนุวงศ์ มาตีที่เมืองนครราชสีมา รัชกาลที่ ๓ ได้โปรดให้พระยาราชสุภาวดีไปปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ที่เวียงจันทน์ พอไปปราบกบฏเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ได้กวาดต้อนชาวลาว ชาวญ้อ จากเวียงจันทน์ จากท่าอุเทน มาอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย แต่ก็มีชาวลาวกลุ่มหนึ่ง ชาวญ้อกลุ่มหนึ่ง ถูกกวาดต้อนมาอยู่บริเวณภาคกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณภาคตะวันออกแล้วเข้าไปอยู่ในประเทศกัมพูชา ก็เพราะว่าแต่เดิมดินแดนบริเวณนี้คือมณฑลบูรพาซึ่งประเทศไทยเป็นเจ้าของอยู่ จะประกอบไปด้วยจังหวัดพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ

ชาวลาว ชาวน้อย ที่มานี้ก็จะไปอยู่ตามชายขอบระหว่างไทยกับกัมพูชา ชาวน้อยจะเข้ามาตั้งหมู่บ้านของเขา อยู่มีบ้านดงอรัญ บ้านปลูก บ้านปลูกใหญ่ บ้านปลูกน้อย ซึ่งปัจจุบันนี้ในประเทศกัมพูชาก็ยังมีอยู่ แล้วก็อยู่ไม่ไกล กับอรัญ มากนัก ตอนที่มาเขาจะมีศรัทธาใจของเขา เป็นพระภิกษุ ชื่อว่า “พระสารบุตร” เป็นผู้นำมา การเดินทางก็ค่อนข้างลำบาก พอมาอยู่ในประเทศกัมพูชาได้สักระยะหนึ่งค่อนข้างแห้งแล้ง ชาวลาว ชาวน้อย ต้องการแหล่งน้ำ เพื่อทำการเกษตร ก็เริ่มจะอพยพเข้ามาบริเวณบ้านห้วยใส มาอยู่บริเวณนี้แล้วก็ค่อยๆ อพยพต่อมาที่ห้วยพรมโหด? ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภออรัญประเทศ ส่วนบ้านห้วยใสจะอยู่ชายขอบระหว่างชายแดนไทยกับกัมพูชา พอมาแล้วก็กลายเป็นว่ามีพวกอรัญเก่า คือพวกอรัญที่อยู่ในประเทศเขมร และพวกอรัญใหม่ คือ อรัญที่เข้ามาอยู่ที่ห้วยพรมโหด ก็เลยเรียกว่า “อรัญเก่า” และ “อรัญทุ่งแค” เนื่องจากสภาพพื้นที่มีต้นแคอยู่มาก พอมาอยู่ที่อรัญทุ่งแคแล้วชาวบ้านก็ได้ขอรับรองให้พระสารบุตรลาสิกขาบทช่วยมาเป็นผู้นำ เพราะว่าต้องเป็นผู้นำในการประกอบอาชีพในการทำเกษตรอะไรหลายด้าน ท่านก็ลาสิกขาบทแล้วก็เป็นผู้นำชุมชน

ตอนนี้ชาวน้อยได้นำความเชื่อของตัวเองมาด้วย ก็คือ “เจ้าพ่อน้ำเตี้ยะเวียงจันทน์” ก็มีการตั้งศาลขึ้น ปัจจุบันนี้เรียกว่า “เจ้าพ่อทองสูง” พอประมาณปี ๒๓๙๓ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ก็ได้มีการยกบ้านหินแร่ คือ เดิมอำเภออรัญประเทศเรียกว่าบ้านหินแร่ขึ้นเป็นเมืองอรัญประเทศ พอมีการยกเป็นเมืองก็มีการแต่งตั้งให้พระสารบุตรซึ่งลาสิกขาบทมาแล้วเป็น “พระเยี่ยมใจหาญ” เป็นเจ้าเมืองอรัญ คนแรก

ในส่วนของชาวน้อยที่อยู่ในอรัญอยู่ในเขตเทศบาลปัจจุบันนี้เรียกว่าตลาดเก่าหรือบ้านเก่า ซึ่งถูกกลืนกลายเป็นวัฒนธรรมเมือง แต่ชาวน้อยอีกส่วนหนึ่งที่ยังอยู่บ้านห้วยใสหรือปัจจุบันเรียกว่าคลองน้ำใส เขาก็ยังมีเอกลักษณ์เฉพาะของเขาอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาพูด ที่จริงภาษาก็เหมือนภาษาลาวทั่วไปแต่จะมีสำเนียงที่ค่อนข้างอ่อนหวานแล้วก็มีความสูงเสียด เป็นเรื่องของชาวน้อย

ในส่วนของชาวลาว ตอนแรกคิดว่าเขามาพร้อมกับชาวน้อยในสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่วนหนึ่งก็จะมาอยู่อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี แล้วก็ค่อยๆ อพยพมาทำมาหากินอยู่ในแถบอรัญประเทศ ในแถบตำบลหันทราย ที่ตำบลหันทรายจะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวลาวค่อนข้างสมบูรณ์ เพราะว่าเขามีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของเขา จะทอดผ้าใช้เอง จะมีการร่วมมือกัน จะมีการเล่นแคนเล่นดนตรีของเขาที่เป็นลักษณะเฉพาะ แล้วเขาก็มีการรวมกลุ่ม มีอยู่ครั้งหนึ่งเป็นการรวมกลุ่มของชาวลาวที่หันทราย ซึ่งเราก็ไม่คาดคิดว่าเขาจะสามารถทำได้ คือทางสวนกิตติได้ไปซื้อที่จากชาวลาวกลุ่มนี้ ชื่อจากคนนี้ ๑๐ ไร่ จากคนนี้ ๑๕ ไร่ จากคนนี้ ๒๐ ไร่ เสร็จแล้วคนที่ขายก็ไม่ว่าเพื่อนของตัวเองหรือคนในกลุ่มนี้ได้ขายไป พอตอนหลังขายไปจนเกือบจะหมดหมู่บ้านแล้ว ก็อนุญาตให้ทางกิตติปลูกยูคาลิปตัส ได้ แต่ว่าต้นใหญ่ขออย่าตัดปลูกแล้วห้ามตัด ก็เลยเป็นป่าของชุมชนแล้วชาวลาวที่หันทรายนี้ก็จะร่วมกันรักษาป่าชุมชนถวายเป็นป่าของพ่อหลวง

ปัจจุบัน มีลาวอีกกลุ่มหนึ่งเมื่อเราไปเก็บข้อมูล พบที่อำเภอดอนจาน มีชาวลาวซึ่งเราคาดว่าเขาน่าจะมาจากในสมัยรัชกาลที่ ๓ แต่พอไปสืบค้นดูแล้วบอกว่าไม่ใช่ เขามาอยู่ก่อนหน้านั้น ซึ่งก็คงจะต้องทำการสืบค้นกันต่อไป แต่ชาวลาววัฒนาฯ ก็จะมีลักษณะมีฐานะมั่งคั่ง ร่ำรวย เราก็ถามว่า ทำไมถึงทำการเกษตรแล้วร่ำรวย เป็นเสียเป็นได้แก่ คือ เขาจะใช้ภาษาจีน เป็นเจ้าของโรงสี โรงเลื่อย เป็นผู้รับเหมา รวมทั้งเป็นผู้แทนของจังหวัดสระแก้วด้วย ปรากฏว่าเราได้ทราบว่า เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นได้มาอยู่ที่วัฒนานคร มาตั้งฐานทัพอยู่ที่นั่น แล้วเท่าที่ทราบญี่ปุ่นได้มาพิมพ์ธนบัตรขึ้น พอหลังจากญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกไปแล้ว ก็มีการให้นำธนบัตรเหล่านี้มาแลกเป็นเงินไทย ปรากฏว่าชาวลาวที่วัฒนาฯ มีเงินที่ญี่ปุ่นพิมพ์เป็นเล่มเกรียน มาแลกเป็นเงินไทยก็สามารถสร้างฐานะให้แก่ตนเองได้ แต่ชาวลาวที่วัฒนานครค่อนข้างจะสงบเสถียร คือจะเก็บตัวอยู่เฉยๆ ไม่ค่อยปฏิบัติสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่น

ส่วนเขมร เมื่อช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๔ เรามีเรื่องกระทบกระทั่งกับฝรั่งเศสเพราะว่าฝรั่งเศสมาครอบครองเขมร แต่เราได้ปกครองมณฑลบูรพาอยู่ ฝรั่งเศสก็อ้างว่ามณฑลบูรพาส่วนพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ

เป็นของเขมร ก็จะเอาดินแดนส่วนนี้กลับคืน พอประมาณปี ๒๕๔๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เราต้องจำยอมยกมณฑลบูรพาให้กับฝรั่งเศส ในตอนนั้นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ซึ่งเป็นขุนนางปกครองควบคุมเขมรอยู่ก็ต้องอพยพกลับ ขณะที่อพยพกลับก็มีชาวเขมรที่เคยเป็นบริวารและจงรักภักดีต่อเจ้าพระยาอภัยภูเบศรติดตามมาด้วย ก็มีเส้นทางจากชะลอมชะงัง จากตาพระยา คำว่าตาพระยาก็คือ คำว่าตามพระยานั่นเอง แล้วก็มาถึงหนองบัว ถึงบ้านต้นหรือว่าตรงไหนที่มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ เขมรกลุ่มนั้นก็จะแยกย้ายกันอยู่ตามกลุ่มตามแหล่งน้ำเรื่อยมา ในช่วงท้ายท่านได้มาอยู่ที่ปราจีนบุรี ท่านก็มาสร้างเราจะเรียกว่าคฤหาสน์ก็ได้ เป็นคฤหาสน์ของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ซึ่งในปัจจุบันก็คือโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรที่ปราจีนบุรี ก็จะมีเขมรกลุ่มหนึ่งที่ตามท่านมา อาศัยอยู่ใกล้ๆ กับโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรในจังหวัดปราจีนบุรี แฉ่วๆ นั่นคือคลองวัวนั่นเอง แต่กลุ่มเขมรที่ยังคงเอกลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ของตัวเองไว้เด่นชัด ในอำเภออรัญประเทศก็คือกลุ่มบ้านต้น

ขอบรรยายภาพนะคะ เราไปเก็บข้อมูลที่วัฒนาฯ แล้วทำให้เราทราบว่า คนวัฒนาฯ ที่เราว่าเป็นคนลาวเขาไม่ได้มาในสมัยรัชกาลที่ ๓ แต่มาก่อนหน้านั้น นั่นคือที่เราไปข้อมูลที่บ้านหันทราย คนนี้คือแม่ใหญ่น้อย เพ็ญบุญโสเม ท่านก็เล่าเรื่องราวความเป็นมาของชาวหันทราย อาชีพหลักของผู้หญิงชาวหันทรายคือ การทอผ้า นี่คือนิยามของการแต่งกายของชาวไทยญ้อ ในภาพคือ พ่อใหญ่ทองหล่อ แก้วสุวรรณ ซึ่งท่านพยายามที่จะสื่อให้เห็นว่าลักษณะการแต่งกายของชาวไทยญ้อดั้งเดิมจะเป็นอย่างไร ที่น่าสังเกตก็คือ จะมีผ้าเปี่ยง ในปัจจุบันไทยญ้อก็ยังมีผ้าเปี่ยงพาดที่ไหล่ซ้ายเอาไว้ แต่เดี๋ยวนี้นี้เป็นผ้าขาวม้าเอาไว้เช็ดหน้าเช็ดตา เอาไว้ปิดขุง

นี่คือ บองสุตศ เนื่องประกอบ เป็นหัวหน้ากลุ่มเขมรที่บ้านต้น ซึ่งได้พยายามอนุรักษ์วัฒนธรรมของเขมรเอาไว้ ที่บ้านต้นนี้จะพยายามพูดภาษาเขมรส่วนหนึ่ง คนรุ่นผู้ใหญ่จะพูดเอาไว้ และพยายามสอนเด็กลูกหลาน มีอยู่ครั้งหนึ่งเจ้าหน้าที่ของตลาดโรงเกลือต้องการเอาใจเขมรที่ตลาดโรงเกลือก็ได้จัดให้มีวงดนตรีของ ยิ่งยง ยอดบัวงาม ซึ่งเขาก็เป็นชาวเขมรเหมือนกันไปแสดงที่โรงเกลือ ปรากฏว่าเขมรฝั่งปอยเปตที่มา เขาบอกว่าฟังไม่รู้เรื่อง มันเป็นคนละเขมรกัน แต่เขมรที่บ้านต้นกับเขมรที่ปอยเปตสื่อสารกันรู้เรื่อง มีการไปมาหาสู่กัน มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ลักษณะของชาวเขมรจะมีลักษณะค่อนข้างผิวดำ ตัวใหญ่ เมื่อไปเก็บข้อมูลจะพบว่ามีการเก็บ “ของรักษา” ประจำครอบครัว ซึ่งคุณธีรพงษ์จะเล่าได้ลึกซึ้งกว่า

อาจารย์ธีรพงษ์ อินทร์พันธ์

คือชาวกำพูชาหรือชาวเขมร ส่วนใหญ่เขาจะนับถือผี เข้าใจว่าติดตัวเขามาตั้งแต่เกิด คือ จะให้โชคดีขึ้นอยู่กับ การดูแลของผี เข้าใจว่าเป็นผีบรรพบุรุษ โดยจะทานอาหาร จะดื่มเหล้า จะต้องเอาเปิดฝาขวดแรกเทลงไปบอก ว่ารับไปนะ อันนี้จะเป็น “ของรักษา” ซึ่งอาจจะจะเป็นเครื่องรางของขลังอย่างหนึ่งที่เขาเก็บไว้เป็นที่บูชาในบ้าน อันนี้ก็ในรูปแบบหนึ่ง

สิริกมล สายสร้อย : ผู้วิจัย

ลำดับต่อไปเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จีน ภาพนี้คือภาพอาภังและอำมา อาภังเชียงเจ็ก แล้วก็อำมา กับอาเกียง ซึ่งทุกวันนี้ท่านได้เสียชีวิตไปแล้ว ท่านได้ให้ข้อมูลเราไว้แล้วท่านมีความภูมิใจมากที่ได้แต่งชุดจีนฮวดให้ชาวอรัญฯ ได้เห็น ชาวจีนที่เข้ามาในจังหวัดสระแก้ว อยู่ที่อำเภออรัญประเทศ จะมาจาก ๒ แหล่งด้วยกัน แหล่งหนึ่งมาจากมณฑลบูรพา พระตะบอง เสียมราฐ แล้วก็ศรีโสภณ คือค้าขายผ่านไปผ่านมา เห็นทำเลนี้ดีก็เลยตั้งหลักแหล่งอยู่ตรงนี้ อีกพวกหนึ่งก็จะมาจากบริเวณเมืองท่าชายแดนด้านตะวันออก แถวชลบุรี บางปลาสร้อย ฉะเชิงเทราแล้วก็

กรุงเทพฯ ในตอนแรกก็ไป ได้ข่าวว่าที่อำเภออินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรีมีทอง ชาวจีนพวกนี้ตื่นทองก็พากันไปขุดทองแต่ปรากฏว่ามันไม่ได้มีทองมากมาย ก็เลยทำการเกษตร ทำการค้าอยู่ที่นั่น พอในประมาณปี ๒๔๖๙ มีการสร้างเส้นทางรถไฟเชื่อมจากอินทร์บุรีไปถึงอรัญประเทศ ตอนนั้นเริ่มมีชาวจีนอพยพไปอยู่ที่อรัญประเทศ มีเค้าแก่หูกกับนายหุยซึ่งไปสร้างโรงแรม ขึ้นล่างเป็นโรงฝิ่นแล้วก็มีการค้าขายเริ่มไปทำการค้ากันตรงนี้ พอในประมาณปี ๒๔๘๒ เกิดสงครามอินโดจีนขึ้นระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส คือประเทศเขมรทางตะวันออก รัฐบาลไทยก็กลัวว่าชาวต่างชาติที่อยู่ในอรัญประเทศจะเป็นแนวที่ห้า ก็เลยมีคำสั่งให้ชาวต่างชาติที่อยู่ในอรัญประเทศออกจากจังหวัดปราจีนบุรีให้หมด ให้อพยพออกไปเพื่อความปลอดภัย ชาวต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นชาวจีน ชาวเขมร ชาวอินเดีย ที่ไปอยู่ในอรัญประเทศก็ต้องขายห้องแถวที่ตัวเองอยู่ ขายสินค้าให้แก่ชาวญ้อ ชาวลาวในอรัญประเทศในราคาถูกๆ เพราะตัวเองต้องรีบอพยพออก ในช่วงนั้น ตลาดอรัญฯ เงียบเหงาลงไป

พอในช่วงปี ๒๔๘๔ เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาหรือสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้น ญี่ปุ่นได้เข้ามาเจรจาใกล้เคียงให้ฝรั่งเศสคืนมณฑลบูรพาให้ไทย ตอนนี้มีเรื่องเล่าซึ่งพยายามสืบหาข้อเท็จจริงว่ามีการรบกันในช่วงสงครามอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในทางด้านตะวันออกรุนแรงมาก มีการสร้างประตูชัยไว้ที่ชายแดนระหว่างไทย-กัมพูชา เมื่อได้มณฑลบูรพากลับมาชาวจีน ชาวเขมร ชาวเวียดนาม ก็เริ่มเข้าทำการค้า ชาวจีนอพยพไปอยู่พระตะบอง เขมร เวียดนามก็เริ่มทำการค้า เพราะว่าในเขมรมีข้าว มีปลาน้ำจืดจากทะเลสาบน้ำจืดมากมาย คนสินค้าผ่านเพราะมีการเส้นทางรถไฟ เชื่อมไปถึงพระตะบอง อรัญฯ จึงกลายเป็นเมืองผ่าน ไม่ได้กลายเป็นเมืองชายแดนก็ผ่านไปผ่านมา เริ่มมีพ่อค้ามาลงทุนอยู่ที่อรัญฯ เหมือนกับว่าสินค้าจะผ่านก็ต้องมาแวะที่อรัญฯ ก่อน แล้วก็ต่อไปที่กรุงเทพฯ หรือว่าจากกรุงเทพฯ แล้วมาที่อรัญฯ แล้วก็ต่อไปที่พระตะบอง

พอสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง ในประมาณปี ๒๔๘๙ ฝ่ายสัมพันธมิตรชนะ ฝรั่งเศสก็ได้ชัยชนะด้วย จึงยอมมณฑลบูรพาคืนคืน รัฐบาลไทยก็ต้องอพยพข้าราชการที่ไปอยู่ที่มณฑลบูรพา เพราะฝรั่งเศสอ้างว่าในส่วนของเสียมณฑลส่วนหนึ่งมีปราสาทนครวัดอยู่เป็นอารยธรรมที่ไม่ใช่ของไทย เราได้เสียมณฑลมาเพียงส่วนเดียว เปลี่ยนชื่อเสียมณฑลส่วนที่เราได้มาเป็น จังหวัดพิบูลสงคราม แล้วก็ศรีโสภณ ตอนที่อพยพข้าราชการไทยกลับมา รัฐบาลไทยก็ได้เชิญชวนให้คนที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลไทยในพระตะบอง พิบูลสงคราม ศรีโสภณ กลับมาด้วยเชิญชวนให้กลับมาถ้ามีศรัทธาต่อรัฐบาลไทย อยากจะมาอยู่กับไทยก็ยินดีต้อนรับ มีการจัดขบวนรถไฟให้ชนสัมภาระจากพระตะบอง เสียมณฑล ศรีโสภณ เข้ามาถึงกรุงเทพฯ ในตอนนั้นมีชาวจีนเป็นจำนวนมากตามเข้ามา แล้วที่ตามเข้ามาค่อนข้างโดดเด่นก็คือเวียดนาม ชาวเวียดนามนี้มาจากเวียดนาม ทำมาหากินที่เมืองรณภากาศ อยู่ใกล้ๆ ทะเลสาบในประเทศกัมพูชา ก็คิดว่าทางเวียดนามกำลังมีปัญหาอยู่ร่วมกับฝรั่งเศส มีขบวนการเรียกร้องชาติต่างๆ และเขมรตกอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศสอีก เวียดนามพวกนี้ก็เลยกลับขอติดตามรัฐบาลไทยเข้ามา มีรถโฟชนเสียบียงชนสัมภาระเข้ามาให้

ตอนนี้ถ้าเราดูภาพรวมของอรัญประเทศนี้ มันจะแบ่งเป็นโซน เป็นเขต ถ้าเป็นเขตบ้านเก่าตรงนี้จะเป็ย่านถนนเจ้าพระยาบดินทร์ จริงๆ แล้ว คือพระยาราชสุภาวดี สิงห์ สิงหเสนี ตำแหน่งสุดท้ายที่ท่านได้รับคือเจ้าพระยาบดินทร์เดชา ถนนเจ้าพระยาบดินทร์ ซึ่งมีตั้งแต่กบินทร์ฯ ไปจนถึงชายแดนประเทศกัมพูชา แต่ในปัจจุบันถนนถูกเปลี่ยนเป็นถนนสุวรรณศร เพราะฉะนั้น ถนนเจ้าพระยาบดินทร์ก็จะเหลือแค่ถนนจากทอนาฬิกาของอำเภออรัญประเทศไปจนถึงสี่แยกตรงหน้าธนาคารกรุงไทย ย่านนี้เป็นย่านการค้าของชาวจีนในแถบถนนเจ้าพระยาบดินทร์ แล้วก็มีการค้าที่ขยายตัวขึ้นเป็นมินิมาร์ท เราจะเห็นได้ว่าร้านค้าของชาวจีน เขาจะเขียนทั้งไทย จีน อังกฤษ แล้วก็ขยายร้านให้ใหญ่ขึ้นมาจากห้องแถวชั้นเดียว จนเป็นสองชั้น แล้วก็ขยายร้านค้าให้มากขึ้น แต่ว่าพื้นที่ที่มีอยู่มันก็เริ่มแออัดคับแคบเสียแล้ว

ในภาพนี้เป็นเทวสถาน “จีห่วยนไห้” เป็นมูลนิธิสว่างที่ธรรมของชาวจีนในอรัญประเทศ ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชาวจีน ก็เรียกว่ารวมทุกกลุ่มในอรัญ เพราะว่ามีหน่วยกุ้ย มีมูลนิธิที่ให้การช่วยเหลือเกี่ยวกับคนที่มีความทุกข์มีความเดือดร้อน เขาพร้อมที่จะรับบริจาคและในขณะเดียวกันก็จะให้การช่วยเหลือ ที่เห็นอย่างชัดเจนนอกจากหน่วยกุ้ยแล้ว คนไหนที่เสียชีวิตไม่มีโรงศพ ไม่มีเงินทำศพ เขาก็จะช่วยเหลือในส่วนนี้

ภาพนี้ คือ “จีห่วยนไห้” คำว่าจีแปลว่า “ลุง” ลุงห่วย เหงี่ยม ซึ่งในปัจจุบันท่านเป็นหัวหน้าชาวเวียดนามในอรัญ ท่านอพยพมาจากเมืองรณอากาศเหมือนกัน และท่านเป็นชาวเวียดนามที่มีการศึกษาค่อนข้างดี เก็บรวบรวมข้อมูลเอาไว้และพยายามที่จะดำรงเอกลักษณ์ของเวียดนาม เวียดนามในอรัญประเทศในระยะที่มากในตอนแรกๆ คือ จากการที่เวียดนามเป็นคอมมิวนิสต์ก็เลยไม่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาล ในประมาณปี ๒๕๐๖ มีการส่งชาวเวียดนามกลับ แต่ด้วยความรักต่อเมืองไทย ก่อนที่จะกลับก็ได้สร้างอนุสรณ์สถานเอาไว้เป็นซุ้มประตูของวัดที่เป็นของชาวไทย คือ ซุ้มประตูวัดหลวง โครงสร้างจะเป็นอย่างนี้ และในท้ายที่สุดก็เป็นซุ้มประตูอย่างนี้ แล้วก็มีการพิธีมอบให้แก่รัฐบาลไทย ซึ่งตอนนั้นก็ใช้นักทางทหารในพื้นที่เป็นผู้กล่าวรับ

แต่เดิมในอรัญประเทศการสัญจรไปมาเป็นไปในระหว่างกลุ่ม ญ้อจะอยู่เป็นกลุ่มในตลาด เวียดนามจะอยู่ที่นิคมญวน หรือว่าปัจจุบันคือถนนมิตรสัมพันธ์ จีนจะอยู่แถบถนนเจ้าพระยาบดินทร์ ลาวจะอยู่หันทราย การสัญจรไป-มาค่อนข้างลำบาก ชาวเวียดนามก็เอารถม้าที่เคยใช้อยู่ในประเทศกัมพูชาเอามาวิ่งรับ-ส่ง เสียค่าขนส่งเสียค่าบริการแล้วก็เพิ่งจะมาเลิกไปในปี ๒๕๐๓ เพราะว่าเริ่มมีรถยนต์ยานพาหนะมากขึ้น เกรงในเรื่องความปลอดภัย

ในหมู่บ้านชาวเวียดนามซึ่งเขาจะทำการค้าแข่งกับชาวจีน แต่ว่าชาวเวียดนามค่อนข้างสงบ คือเหมือนกับว่าค่อนข้างสมถะ มีเงินแต่จะไม่เปิดเผยตัวเอง เงินส่วนหนึ่งเขาจะส่งกลับประเทศเอาไว้ช่วยเหลือญาติพี่น้องที่ยังอยู่ในเวียดนาม ยังมีความหวงหากันอยู่แล้วก็ส่งกลับไปช่วยเหลือกัน เขามีศูนย์รวมจิตใจของเขาเหมือนกัน เป็นสำนักสงฆ์ของชาวเวียดนาม ซึ่งพวกเราเรียกว่าวัดญวน ก่อนนี้มีพระภิกษุอาณานิคมมาอยู่ แต่ว่าเมื่อภิกษุรูปนั้นมรณภาพไปแล้วก็เลยต้องนิมนต์พระภิกษุจากชาวไทยซึ่งเป็นเถรวาทเข้าไปแทน ในปัจจุบันประกอบพิธีการทางศาสนาเหมือนกับชาวพุทธเถรวาททั่วไป นี่ก็คงจะได้อิทธิพลจากลาว คือ การทำบุญกลางบ้าน พอมีความไม่สงบเกิดขึ้น หรือเพื่อความเป็นสิริมงคลก็จะทำ นี่คือกลุ่มบ้านเรือนเวียดนาม แต่เดิมเมื่อเข้ามาอยู่ในเขตอำเภออรัญประเทศ

ภาพนี้เป็นภาพมหามงคล เป็นภาพที่ชาวเวียดนามภาคภูมิใจเป็นอย่างมาก ในปี ๒๕๑๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลปัจจุบัน ได้เสด็จทอดกฐินเป็นการส่วนพระองค์ที่วัดหลวงอรัญ ในภาพผู้ชายที่ยืนอยู่ด้วยคือ จีห่วย หรือลุงห่วยนั่นเอง แล้วก็มีส่วนเวียดนามหนึ่งโปรยดอกไม้ให้ ถามว่าในหลวงได้ตรัสอะไรกับลุงห่วย ลุงห่วยบอกว่า “ขอให้อยู่ด้วยกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ขอให้รักและสามัคคีกัน” ซึ่งภาพนี้ชาวเวียดนามในอรัญ ถือว่าเป็นภาพมหามงคล และเป็นภาพที่เขาบูชา-เคารพ จะมีชบวนแห่เวลาถึงวันเฉลิมฉลอง เป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระเจ้าอยู่หัวฯ หรือพระราชินี เขาก็จะแสดงการเฉลิมฉลองออกมา เอาชบวนแห่อะไรต่างๆ ออกมาเพื่อให้เห็นว่าฉันรักเมืองไทย ฉันรักพระมหากษัตริย์ไทย

นี่เป็นภาพหิงบูชา ซึ่งในปัจจุบันนี้จะเห็นว่ามีมาก เป็นหิงบูชาของเวียดนามจริงๆ แล้วตรงกลางตรงนั้นในปัจจุบันนี้กลายเป็นพระพุทธรูปไปแล้ว แต่เดิมจะเป็นภาพแผนที่ประเทศเวียดนาม ซึ่งมันจะสะท้อนให้เห็นว่าชาวเวียดนามยังมีการหวงหาประเทศของเขา ความเป็นชาติพันธุ์ของเขา แต่ในปัจจุบันนี้ความคิดเหล่านั้นถูกยกเลิกไปแล้ว นับถือพุทธเถรวาทแล้ว

นี่คือภาพของลุงโฮ โฮจิมินห์ซึ่งเมื่อพยายมาใหม่ๆ ทุกบ้านต้องมีเพราะว่า ลุงโฮเป็นผู้ที่ช่วยกันสร้างชาติ เวียดนามขึ้นมาทำให้เวียดนามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะเล่าให้ฟังว่าเมื่อดิฉันยังเล็กๆ อยู่ ประมาณ ป.๓-ป.๔ ด้วยความที่เรามีเพื่อนเป็นชาวเวียดนาม เซม ลาว ญ้อ เพื่อนได้ชวนกันว่า เราไปเที่ยวสวนกันเถอะ ที่สวนเขา มีชมมลิ้งในเวลากลางคืน แต่ไปถึงแล้วต้องก้มหน้าแล้วทำหน้าร้องไห้ เราถามว่าทำไม เป็นการระลึกถึงลุงโฮ ตอนนั้นเราไม่รู้ว่าลุงโฮคือใคร แต่เราต้องการไปทานขนมกัน แล้วก็ไปเล่นกัน ชาวเวียดนามเขามีความสำนึก ตอนนั้นพอดีโฮจิมินห์เสียชีวิต เหมือนกับว่าทำพิธีศพให้แก่โฮจิมินห์ มีการระลึกถึง มีพระมาสวด มีการทำพิธีกรรมเหมือนกับในงานศพทุกอย่าง นี่เป็นภาพเดียวกันแต่จะเห็นได้ว่าเขาจะตั้งภาพลุงโฮหรือโฮจิมินห์กับหิ้งบูชาไว้ คู่กันเป็นการแสดงถึงความระลึกถึงการเคารพบูชา ซึ่งในปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว จะไปหาได้เฉพาะบางบ้านเท่านั้น นี่เป็นภาพของความภูมิใจว่า บรรพบุรุษของฉันทเคยได้ร่วมกับลุงโฮทำการเรียกร้องเอกราชให้แก่เวียดนาม ภาพนี้คือภาพของจุฬาราชมนตรีในปัจจุบันซึ่งได้ทำการคำในตอนที่เรามาได้ไปสัมภาษณ์

ภาพนี้จะเห็นได้ว่า ในปี ๒๕๓๖ เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ในอรัญญะ มีการสร้างอาคารใหม่ แต่เดิมถนนเจ้าพระยาบดินทร์จะเป็นเขตที่อยู่อาศัยของจีน ถนนมิตรสัมพันธ์จะเป็นเขตของเวียดนาม ตอนนี้เป็นตึกสูงๆ ถนนเส้นนี้คือถนนจิตสุวรรณ ย่านที่เป็นตึกสูงๆ นั่นคือย่านของชาวจีนซึ่งขยายตัวจากเจ้าพระยาบดินทร์มา ส่วนด้านที่เห็นเป็นอาคารไม้ ๒ ชั้นเป็นย่านของเวียดนาม เริ่มประจันหน้ากันเริ่มทำการค้าแข่งกัน ตรงนี้ที่เห็นคืออาคารของชาวเวียดนาม ซึ่งแต่เดิมก็เป็นของชาวลาว ชาวไทยญ้อ แล้วก็มีการขายกลับคืนให้ ภาพสุดท้ายนี้เป็นอาคารของชาวจีน

อภิญา ดันทวิวงศ์ : ผู้ประสานงาน

ก่อนที่อาจารย์สิริภมจะบรรยายให้ฟังต่อในเรื่องของรายละเอียดกลุ่มชาติพันธุ์ที่น่าสนใจกลุ่มหนึ่งในอรัญประเทศ ก็คือกลุ่มญ้อ และเรื่องของการรวมตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันในโอกาสต่างๆ อย่างจะตั้งข้อสังเกตหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่อรัญประเทศ ซึ่งก็เป็นพื้นที่ชายแดนแห่งหนึ่ง เมื่อเข้านี้เราได้ฟังกรณีเกี่ยวกับเรื่องกะเหรี่ยง แล้วก็มอญภาคตะวันตก ถ้าเราดูเทียบกับอรัญประเทศจะเห็นลักษณะหนึ่งค่อนข้างโดดเด่น คือเป็นย่านชายแดนที่เป็นเขตการค้า นอกจากนี้ พื้นที่ของอรัญประเทศถึงแม้จะเป็นชายแดนแต่ก็อยู่ใกล้กับส่วนกลางมาก ประมาณ ๒๕๐ กิโลเมตร จากอรัญญะ ถึงกรุงเทพฯ แล้วก็เป็นที่ราบมาตลอด ไม่ต้องผ่านโขดเขาที่สลับซับซ้อน ทำให้คมนาคมเข้าถึงได้ง่ายมาก ถูกสร้างขึ้นในช่วงประมาณเกือบร้อยปีที่ผ่านมามาทั้งทางรถไฟและทางถนนหลายเส้นทาง ทำให้เกิดการเชื่อมเส้นทางของสระแก้ว-อรัญประเทศ เข้ากับพื้นที่ภายในอย่างสะดวกเข้าถึงได้ง่าย ขณะเดียวกันพื้นที่ตรงนี้ก็มียุทธศาสตร์เป็นพื้นที่ทางการเกษตรได้อุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำก็เป็นที่ยุทธศาสตร์ของคนที่มีความอุดมคิตขาดแคลนหลายกลุ่มด้วยกันที่เข้ามา นอกจากนี้ในแหล่งทรัพยากรที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งในพื้นที่ก็คือ ปลาจากทะเลสาบในเซม ซึ่งเป็นสินค้าสำคัญอย่างหนึ่งตั้งแต่อดีต ที่ทำให้เรียกว่าหล่อเลี้ยงเรื่องของวงจรการค้าตรงนี้ด้วยส่วนหนึ่ง การอพยพของคนจากกัมพูชาเข้าสู่พื้นที่ตรงนี้ค่อนข้างจะมีการจัดการที่เป็นระบบพอสมควร คือจะไม่ได้เข้ามาโดยอำเภอใจ แต่ว่าจะมีพื้นที่รองรับ มีการจัดการระดับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ค่อนข้างชัดเจน

เพราะฉะนั้น เรื่องของความหลากหลายของผู้คนพื้นที่ตรงนี้เป็นเรื่องของคนที่ต่อเนื่องมาจากอดีตค่อนข้างมาก และเป็นเรื่องของการจัดการของรัฐที่ค่อนข้างชัดเจน นอกจากนี้เนื่องจากชายแดนมีลักษณะการยึดเหนี่ยวช่วงร้อยปีที่ผ่านมามา ในเรื่องของมณฑลบูรพาด้วยท่าทีของรัฐที่มีต่อผู้ที่ต่างชาติพันธุ์ได้รับ ค่อนข้างจะมีลักษณะเป็นการตอว่าอย่างนั้นก็ได้ ซึ่งจากนี้ไป อาจารย์สิริภม จะเล่าให้ฟังต่อเกี่ยวกับเรื่องของชาวญ้อที่นี่

อาจารย์สิริกมล สายสร้อย : ผู้วิจัย

ต่อไปจะพูดถึงลักษณะที่โดดเด่นของชาวไทยญ้อ เพราะว่าเขายังมีเอกลักษณ์ที่เห็นอย่างเด่นชัด ญ้อที่ไปเก็บข้อมูลจะอยู่ที่คลองน้ำใส เพราะว่ายังมีความเป็นตัวตนคนญ้อยู่อย่างมาก ได้กล่าวไปแล้วว่า ก่อนจะไปอยู่ที่คลองน้ำใส ชาวญ้อจะอยู่ที่บ้านปลุกน้อย ปลุกใหญ่ อยู่ที่บ้านดงอรัญ ในประเทศเขมร แล้วค่อยๆ อพยพลงมาหาแหล่งน้ำ ในตอนแรกมาอยู่ที่บ้านห้วยใส แล้วก็มาอยู่ที่บ้านห้วยพรมโหด ในปัจจุบันคือในเขตเทศบาล ที่บ้านห้วยใสในสมัยรัชกาลที่ ๕ ผู้นำของชาวไทยญ้อที่บ้านห้วยใสได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนายสิบจำปา ชื่อ “จำปา พลอยมาลี” แล้วก็ขอเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น “หมู่บ้านคลองน้ำใส”

ในปี ๒๕๑๘-๒๕๒๑ เกิดสงครามในประเทศกัมพูชา ชาวญ้อกลุ่มนี้ได้รับผลกระทบไปด้วย เพราะว่าตัวเองอยู่ชายขอบ เตือนร่อนก็ต้องอพยพจากชายแดนเข้ามาอยู่บริเวณเขาน้อยสีชมพู ที่เรียกว่าเขาน้อยสีชมพู เพราะว่าที่นี่มีปราสาทเขาน้อยสีชมพู เป็นปราสาทหินสร้างด้วยอิฐจึงเรียกว่าสีชมพู อยู่บนเนินเขาเดี่ยว มีปราสาท ๓ องค์ แต่ว่าทรุดตัวเหลือแต่องค์กลาง มีทับหลังซึ่งค้นพบใหม่ ซึ่งอยู่ลึกเข้ามาในประเทศไทย พออพยพมาอยู่เขาน้อยสีชมพูแล้วก็ยังเรียกหมู่บ้านว่าหมู่บ้านคลองน้ำใสเหมือนเดิม แล้วก็เริ่มทำการเกษตร แต่ภาษาที่พูดก็ยังเป็นภาษาญ้อ ชนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ก็เป็นญ้อ พอมีปัญหาเกิดขึ้นในหมู่บ้านเขาจะถือเอาผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้ตัดสินสภาพชีวิตของชาวไทยญ้อค่อนข้างเรียบง่าย เพราะมีจิตใจโอบอ้อมอารี ตอนที่ดิฉันไปเก็บข้อมูล ดิฉันจะไปในวันโกนในช่วงเข้าพรรษา ไปทำบุญร่วมกับเขา ก็จะถามพ่อใหญ่คนนั้น แม่ใหญ่คนนั้น ก็จะช่วยกันเสริมช่วยกันเล่า พอมาเขียนเรียบเรียง ก็ช่วยตรวจทานอย่างเนืองแน่นยังไม่ถูก ทำให้ได้ข้อมูลทีละเล็กละน้อยมากขึ้น

ชาวญ้อที่คลองน้ำใสดูไปแล้วเขาจะรู้จักกันทุกครัวเรือน รู้จักลึกซึ้งว่าเป็นลูกหลานใคร ปู่ย่าตายายเป็นใคร มาจากไหน ลักษณะของครอบครัวจะเป็นครอบครัวขยาย มีพ่อแม่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ปู่ย่าตายาย อยู่ในครอบครัวเดียวกัน ในบริเวณบ้านบางที่จะมีเรือนหลังเล็กหลังน้อยออกไปอีก เป็นของลูกสาวคนคนนั้นคนนี้ ส่วนลูกชายพอแต่งงานแล้วต้องไปอยู่กับฝ่ายหญิง พ่อแม่ก็จะยกบ้านให้กับลูกคนที่แต่งงานคนสุดท้าย บ้านของชาวไทยญ้อจะมีห้องอยู่ห้องหนึ่งที่ถือว่าเป็นห้องศักดิ์สิทธิ์ ห้องนี้เรียกว่า “ห้องเปิง” เป็นห้องที่ไว้หิ้งบูชาบรรพบุรุษ ในห้องนี้จะมีหิ้งมีพานใส่ดอกไม้เพื่อบูชาทุกวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ แต่ว่าธาตุหรือกระดูกไม่มีเพราะจะเอาไว้ที่วัด ซึ่งมีวัดเดิมอยู่แล้วคือวัดเขาน้อยสีชมพู แต่ชาวญ้อก็มาสร้างวัดใหม่ของตัวเองชื่อว่าวัดสุทธาวาส ก็กลายเป็นวัดของตำบลไป วัดที่ประกอบพิธีกรรมของตำบลคือวัดสุทธาวาส แต่ถ้าวัดที่ประกอบพิธีกรรมสำหรับกลุ่มชาวญ้อหมู่บ้านเล็กๆ ก็เป็นวัดเขาน้อยสีชมพู

ปัจจุบันนี้ ชาวไทยญ้อที่เขาน้อยสีชมพูยังมีการลงแขก ยังมีการร่วมมือช่วยกันทำงาน ทางด้านสภาพเศรษฐกิจก็ทำการเกษตร แต่เดิมมีการทอผ้า เมื่อได้รับภัยสงครามจากเขมรเครื่องทอผ้าเหล่านั้นก็ได้รับความเสียหายก็เลยไม่มีการทอผ้า ใช้วิธีการซื้อเสื้อผ้าจากตลาดซึ่งสะดวกกว่า ง่ายในการดำรงชีวิต การแต่งกายพอถึงเทศกาลที่สำคัญ เช่นมีงานแห่ปราสาทผึ้งก็พยายามแต่งกายที่คงเอกลักษณ์ไว้ โดยผู้ชายญ้อจะใส่เสื้อคอกลมแขนสั้น กางเกงขาก้วย ที่สำคัญคือมีผ้าเปียง ส่วนผู้หญิงจะใส่เสื้อห้อย ถ้าเปรียบกับในปัจจุบันก็คงจะเป็นเสื้อสายเดี่ยว นั่นเอง เพราะว่าเปียงเป็นเกาะอก แต่เดิมเคยใช้ผ้ารัดอกแล้วก็มีสายเล็กๆเหมือนสายเสื้อชั้นใน แต่ตัวของเสื้อจะยาวคลุมสะโพกเล็กน้อย เวลาจะออกจากบ้านก็จะสวมเสื้อแขนกระบอกคอกลมทับแล้วนุ่งผ้าซิ่น ผ้าซิ่นของเขาเรียกว่า ซิ่นชั้น จะมีการต่อหัวต่อตีน แต่สำหรับเด็กไม่ต้อง ก็นุ่งซิ่นชั้นธรรมดา ซึ่งในปัจจุบันเวลามีงานเทศกาลเขาก็จะลุกขึ้นมาแต่งกัน แต่ผ้าเปียงจะไปสวนไปไร่ไปนา เขามีผ้าขาวม้าพาดไว้ไหล่ซ้าย

ที่อยู่อาศัยแต่เดิมจะปลูกบ้านหลังคามุงแฝก ลักษณะของบ้านเป็นเหมือนกับบ้านทรงไทยลาวทั่วไป คือใต้ถุนสูง หลังคาค่อนข้างโปร่ง ภายในบ้านจะมีห้องสำคัญอยู่ห้องหนึ่ง คือ “ห้องเปิง” ห้องเปิงคนที่ไม่ใช่คนในตระกูลคนที่เป็นเขย-สะใภ้จะเข้าไม่ได้ จะเข้าได้เฉพาะคนในตระกูล แล้วก็จะมีห้องอีกห้องหนึ่งเป็นห้องสำหรับลูกสาวเอาไว้เก็บข้าวของ แล้วเอาไว้ให้ลูกสาวนอน ส่วนครัวจะยกเป็นชานที่ต่ำลงมาเป็นเขตของครัว เวลาที่ทำกับข้าวกับปลา

ก็จะยกขึ้นไปบนเรือน แล้วก็บริโภคกันตรงนั้น อาหารที่ญ้อคลองน้ำใสบริโภคกันเป็น “ข้าวเจ้า” ซึ่งจะแตกต่างจากทางภาคอีสานซึ่งบริโภคข้าวเหนียว แต่จะนิยมบริโภคปลาจำ แกงลาวต่างๆ เหมือนกับชาวลาวทางอีสานทั่วไป แต่เขามีค่านิยมอยู่อย่างหนึ่ง คือชอบบริโภคโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่ง ถ้าผู้หญิงคนไหนตั้งครรภ์แล้วได้ทานสิ่งใดว่าจะคลอดง่าย

ความเชื่อเกี่ยวกับผี ชาวไทยญ้อจะถือพุทธปนผีหรือผีแบบพุทธ อยู่ในวิถีชีวิต มีผีประจำหมู่บ้าน ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านจะมี “ศาลนกตา หรือ หอนกตา” ซึ่งจะมีศาลอยู่ ๓ หลังด้วยกัน หลังแรกคือ เจ้าเมืองเพชร เจ้าเมืองไผ่ เจ้าเมืองอมรา เจ้าแม่สุวรรณา ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มาจากเวียงจันทน์ เป็นเจ้านายดั้งเดิมของเขา ศาลที่ ๒ ก็คือ ศาลพระครูจันทร์ กับเจ้าพ่อเขาน้อยสี่ชมพู คือผีประจำท้องถิ่น ส่วนศาลหลังที่ ๓ จะต่ำลงมา คือ เฒ่าต่อน้ำไหล เฒ่าตอไฟมอด ซึ่งเชื่อว่าเป็นผีป่า เป็นผีเจ้า ซึ่งบริเวณที่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของศาลจะเป็นป่า ไม่มีใครไปรบกวนบริเวณนี้ ทำให้เกิดป่าอนุรักษ์ขึ้น คือ สัตว์ป่าที่อยู่ในบริเวณนี้ เช่น กระรอก กระแต หรือ งู ก็จะไม่มีการล่าทำ เพราะถือว่าเป็นบริเวณศักดิ์สิทธิ์

จะมีการทำพิธีบนบานศาลกล่าวหรือแก้บน จะมี “เจ้ากวน” หรือ “กวนหอ” ซึ่งได้รับการเลือกจากชาวญ้อ ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรม คือเป็นหัวหน้าในการประกอบพิธีกรรม ในเดือน ๖ จะมีการบนต่อหอนกตา ขอให้ทำการเกษตรประสบผลสำเร็จ ขอให้ฝนน้ำดี ขอให้ชาวญ้อในคลองน้ำใสมีความสุขความเจริญก้าวหน้า ในเดือน ๑๒ ก่อนที่จะมีการเก็บเกี่ยวก็จะแก้บนที่บนเอาไว้ในเดือน ๖ ผีบรรพบุรุษก็คือที่ห้องเบงนั้นเอง มีผีฟ้า ผีเทวดา ก็จะผ่านร่างทรงลงมา

ในกลางเดือน ๖ มีประเพณีขึ้นเขาน้อยสี่ชมพูแต่จะไม่ไปยุ่งกับองค์ปราสาท เขาถือว่าเป็นที่สักการะอันหนึ่ง จะไปจุดธูปกราบไหว้ และนิมนต์พระขึ้นไปทำบุญบนนั้นมีเทศน์ มีการแสดงหมอลำรื่นเริงอยู่บนนั้น เป็นเวลา ๑ วัน ๑ คืนแล้วก็ลงมา ประเพณีที่โดดเด่นของชาวไทยญ้อที่คลองน้ำใสถือกันอย่างน่าจะเป็นประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง ซึ่งเราจะเห็นว่าในประเทศไทยก็จะมีที่จังหวัดสกลนคร เขาทำในวันออกพรรษา คือ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ จะเอาไม้ไผ่และกาบกล้วยมาตกแต่งเป็นรูปปราสาทให้สวยงาม แล้วเอาขี้ผึ้งซึ่งในปัจจุบันก็คงจะใช้เทียนมาหลอมแล้วก็เอามะละกอมาสลักเป็นลวดลายที่ต้องการจุ่มลงไป จากนั้นเอาไปแช่ในน้ำเย็นก็จะเป็นดอกผึ้ง ปราสาทผึ้งแต่ละหลังจะไม่เท่ากัน มีขนาดกว้าง ๑-๒ เมตรแล้วแต่ความศรัทธา แต่เดิมจะทำกันเป็นเฉพาะตระกูล เฉพาะครอบครัว ต่อมาก็มีการรวมกลุ่มกันทำเป็นคุ้ม แล้วก็กลายเป็นของแต่ละหมู่บ้าน แล้วนำไปแห่รอบโบสถ์ ๓ รอบก่อนนำเอามาตั้ง แต่เดิมก็จะตั้งไว้ที่วัด มีการสวดมนต์เย็น พอเช้าวันรุ่งขึ้นก็ถวายปราสาทผึ้งเลย แต่ว่าในปัจจุบันเกิดการฟื้นฟูขึ้นมาแล้วก็มีการประกวด เราจะเห็นปราสาทผึ้งของชาวไทยญ้อที่คลองน้ำใสจะเป็นรูปลักษณะที่เป็นแบบอนุรักษ์ เป็นปราสาทผึ้งทรงพระธาตุหรือทรงบัวตูม ซึ่งลักษณะปราสาทผึ้งแบบนี้เมื่อเราสืบค้นไปแล้วยังมีอยู่ในประเทศลาว แต่ที่สกลนครในปัจจุบันลักษณะอย่างนี้ไม่ค่อยมีแล้ว องค์ปราสาทผึ้งจะมีการตกแต่งด้านบน เขาจะนำสับ ขาสีฟัน ผงซักฟอกอะไรต่างๆ นำมาใส่เอาไว้แล้วถวายไปในเช้าวันรุ่งขึ้น เขาเชื่อว่าเป็นอาถรรพ์ที่แรงกล้าเป็นพุทธบูชา ชาวญ้อที่คลองน้ำใสและในอำเภอรัตนประเทศทุกกลุ่มก็ทำเหมือนกัน

ภาพต่อไปเป็นการรวมกลุ่มของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอรัญญ์ ถ้าไม่ทราบก็จะคิดว่าเป็นการบวชลูกแก้ว เป็นภาพของเด็กชาวไทยที่ไปร่วมงานของชาวจีน คือในอรัญญ์ประเทศชาวจีนค่อนข้างที่จะรวมกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ได้เป็นอย่างดี คือชาวจีนเขาจะมีความเชื่อในเรื่องเจ้าพ่อ เจ้าแม่ กงเฒ่า กงม่าของเขา เขาก็มีศาลเจ้าพ่อเขาน้อย และจะมีงานประเพณีแห่เจ้าพ่อเขาน้อย ที่มาของเจ้าพ่อเขาน้อยก็คือ เจ้าแก้ว ซึ่งเป็นคนมีหน้ามีตาในอรัญญ์ แก่ฝืนว่ามีพระมาบอกว่า ที่อยู่ที่นี่ทุกวันนี้น้ำลำบากเหลือเกิน ฝนตกก็เปียก แดดออกก็ร้อน อยู่บริเวณเชิงเขา เจ้าแก้วก็ไปบอกพรรคพวกแล้วก็ไปสืบหาโดยปรากฏว่าอยู่ที่เขาน้อยอนุบรรพต ในอำเภอรัตนประเทศ ส่วนเขาน้อยสี่ชมพูอยู่ที่ตำบลคลองน้ำใสณละที่กัน ไปพบเทวรูปนารายณ์ ๔ กรที่นั่น ก็เลยเอาความเชื่อของชาวจีน เจ้าพ่อ เจ้าแม่ กงเฒ่า กงม่า เอาไปไว้ตรงนั้นแล้วก็สร้างศาลขึ้น มีทั้งเทวรูปนารายณ์ ๔ กร แล้วก็ยังมีศาลเจ้าพ่อ เจ้าแม่เขา

น้อย ต่อมาเมื่อมีการค้าเทวรูป ก็เริ่มไม่ปลอดภัยที่จะเอาเทวรูปนารายณ์ ๔ กรไว้ที่ศาล จึงอัญเชิญเทวรูปมาเก็บไว้ที่โรงเจเทวสถานจีเหียงไถ่ตนเอง ประมาณ ๕๐ ปีมาแล้วที่ชาวจีนจัดงานประเพณีแห่เจ้าพ่อ เจ้าแม่เซาให้น้อยให้ชาวอริญฯ ได้สักการะ เหมือนกับว่าไปเยี่ยมเยียนชาวอริญฯ ทุกบ้านได้แสดงความเคารพ งานประเพณีของชาวจีนเขาจะเชิญเจ้าหรือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนในท้องถิ่นเคารพนับถือเอามาร่วมในพิธีด้วยโดยมีป้ายบูชาแล้วก็มียกชามเหมือนกับเกี่ยวให้คนหาบป้ายบูชา ป้ายบูชาจะเขียนชื่อต่างๆ เช่น ในปัจจุบันคนอริญฯ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่รวมจิตใจก็คือ พระสยามเทวาธิราชก็มีป้ายบูชาของพระสยามเทวาธิราชใส่อยู่บนเกี่ยวแล้วก็หาบ มีป้ายบูชาของเจ้าพ่อหอสองของชาวไทยญ้อ ป้ายบูชาของชาวเวียดนาม ป้ายบูชาของชาวเขมร เพราะฉะนั้น พอเกิดงานเหล่านี้ขึ้นก็จะทำให้มีกลุ่มชนกลุ่มต่างๆ มารวมกัน คือเมื่อมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มอื่นๆ มา ก็จะมาร่วมชบวนแห่ด้วย จึงกลายเป็นงานรวมจิตใจของชาวอริญฯ จะทำกันในปีประมาณกลางเดือน ๑๐ ของจีน ถ้าเป็นเดือนไทยก็ประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคมของทุกปี แล้วเป็นงานที่ค่อนข้างจัดอย่างใหญ่โต

ในภาพที่เห็นนี้เป็นอันสงฆ์ของการวิจัยที่เราได้รับทุนวิจัย เราก็ลองรวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แล้วให้เขาพยายามแสดงเอกลักษณ์ของตัวเอง และให้ผู้เฒ่าผู้แก่มาเล่าว่า เขาเป็นใคร มาจากไหน มาอยู่ที่นี้ได้อย่างไร ให้ลูกหลานได้ฟัง เขาก็แสดงเอกลักษณ์โดยการแต่งกาย ขึ้นไปพูดบนเวทีโดยใช้ภาษาของเขา ซึ่งทำให้คนที่เป็นคนในท้องถิ่นซึ่งอาจจะไม่รู้เลยว่าอริญประเทศนั้นเคยเป็นอย่างไร ก็เกิดความตื่นตัวว่าเขามีตั้ง ๕-๖ ชาติพันธุ์ แล้วอยู่ร่วมกันได้อย่างไร อันนี้เราพยายามสื่อให้เห็นถึงว่า คนรุ่นหนึ่งจะถ่ายทอดมาให้คนอีกรุ่นหนึ่ง คือในรุ่นลูกรุ่นหลานจะรับรู้วัฒนธรรมประเพณีเอาไว้ แล้วเราจะอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข เราจะมีสามัคคีกันไม่เกิดความขัดแย้ง ในแต่ละกลุ่มเขาจะไปคิดเครื่องแต่งกายของเขา

นี่คือกลุ่มญ้อ เขาเปลี่ยนจากเสื้อห้อยมาเป็นเกาะอก แล้วลักษณะของผ้าขึ้นก็จะเป็นขึ้นลายทางลง อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มจีน กลุ่มนี้ค่อนข้างทันสมัยของคหบดีก่ามเยอะมากก็เลยดัดแปลงเอามาใช้สวยดี แต่ก็คงเอกลักษณ์แบบจีนเอาไว้ แล้วก็คิดทำแสดงในแต่ละชาติด้วย จะไปฝึกทำในการรำ ทำในการแสดงของตัวเองมา นี่เป็นกลุ่มของเวียดนาม ชุดที่สาวเวียดนามใส่เรียกว่าเอ๋อห่าย เป็นชุดประจำชาติ แต่เดิมกลุ่มเวียดนามจะปิดตัวเองเหมือนกับว่าจะไม่พยายามบอกใครเลยว่าฉันคือ เวียดนาม แต่ในปัจจุบันนี้ลูกขึ้นมาแล้ว

ในอริญประเทศจะมีเคเบิลทีวี ที่มีช่องจีน ช่องของเวียดนาม นอกจากช่อง ๓ ๕ ๗ ๙ ๑๑ โอทีวี แล้วยังมีช่องต่างๆ เหล่านี้ ในคนกลุ่มนี้ได้ดู ก็พยายามที่จะฟังสอนภาษาจีน สอนภาษาเวียดนามกันขึ้น อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มของเขมร แต่ละกลุ่มก็พยายามที่จะหาเอกลักษณ์ของตัวเอง ซึ่งมันอาจจะดูสวยงามเกินความจริงไปสักหน่อยนะคะ สำหรับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของอำเภออริญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ก็คงจะจบเพียงเท่านั้นละ

อภิญา ตันทวีวงศ์ : ผู้ประสานงาน

ในช่วงท้ายสุดนี้ ถ้าหากมีคำถามอะไร เชิญได้เลยคะ

ธิตติ บัวคำศรี : นิสิตคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผมธิตติ บัวคำศรีครับ ถ้านับโดยกำเนิดก็คือคนอริญฯ เหมือนกัน พอได้ข่าวจากหนังสือพิมพ์ แล้วตั้งใจจะมาฟัง แต่ว่าโดยตัวเองแล้วเคยอยู่เมืองอริญฯ แค่ ๑๕ ปี จากนั้นก็มาเรียนต่อในกรุงเทพฯ ดังนั้นภาพบางอย่างที่ผมเห็นในวันนี้ ที่อาจารย์เสนอ มีประเด็นที่ติดใจเล็กน้อย คือว่า ภาพทั้งหลายที่อาจารย์นำเสนอในตอนท้ายนี้ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้ง ๕ กลุ่ม เป็นการแต่งกายมีการถือป้าย แล้วก็เดินมีงานต่างๆ คือยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ใหม่ในสายตาตัวเอง เพราะว่าถ้าผมจำไม่ผิด คิดว่าตัวเองยังจำได้อยู่ใน ๑๕ ปี เท่าที่ใช้ชีวิตมาที่นั่น ไม่เคยเห็นอะไรอย่างนี้ แต่ว่าความคิดหรือว่าความสนใจและความรู้จักว่าในเมืองอริญฯ มีคนกลุ่มต่างๆ ผมยังเข้าใจตัวเองอยู่ก็เพราะว่าเพื่อนโรงเรียนมีทั้งเขมร ทั้งญ้อ ทั้งจีน ทั้งญวน คือ ตัวผมเองอยู่บ้านญวน แต่ว่าโดยพื้นเพไม่ใช่ญวน

แต่เป็นญาติสมกับลาว กับจีน กับเขมรอีกทีหนึ่ง แต่ว่าอยู่บ้านญวน พุดญวนไม่ได้ บ้านอยู่ตรงข้ามวัดญวนพอดี้ ก็ยังทันเห็นหลวงพ่อดูญวนอยู่ ยังทันเห็นโบสถ์วัดญวนเก่าอยู่ แต่ตอนนั้นก็กลับไปก็เพิ่งเห็นป้ายวัดเจริญบุญ

อยากตั้งข้อสังเกตเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้ง ๕ กลุ่ม แล้วก็มีการจัดงานต่างๆ ตอนที่นั่งอ่านเอกสารประกอบการวิจัยที่นำเสนอในครั้งนั้นก็ยิ่งติดใจว่ามีกลุ่มอื่นนอกจาก ๕ กลุ่มนี้หรือไม่ เพราะว่าในเอกสารตัวเองก็วงเล็บไว้ว่ามีพวนด้วย มีละว่า เท่าที่ผมอ่านจากเอกสาร ซึ่งตัวเพื่อนผมก็มีพวนอยู่ ผมเข้าใจว่าจะมีกลุ่มที่อยู่ทางบ้านโคกสะพานขาว แล้วก็ออกไปทางบ้านด่าน เข้าใจว่าจะมีกลุ่มนี้อยู่ แล้วก็เข้าใจว่าจะมีกลุ่มที่เรียกว่า ไทเบ็ง คือเพื่อนสมัยที่เรียนก็มีคนหลายกลุ่มอย่างนี้เหมือนกัน

ทีนี้พอเราจัดกลุ่มให้มาเหลือแค่ ๕ กลุ่มชาติพันธุ์ เข้าใจว่าจะเป็นการหยิบเอาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่าเด่นมาเสนอ แต่ว่ากลุ่มอื่นๆ เหมือนกับว่าเวลาเรามองเข้าไป มันไม่เห็น เหมือนกับว่าภาพที่สร้างไว้ทำให้คนมองเข้าไปก็เห็นว่าแค่นั้น มันก็จะมีลาวอีกหลายกลุ่ม ถ้าดูในรายงานวิจัยในเรื่องลาวแก้ว ในนั้นเขาจะบอกว่ามีทั้งลาวเวียง อย่างพวนจะนับเป็นลาวไหม หรือว่าญ้อเองจะนับเป็นลาวหรือเปล่า เพราะว่าในรายงานแยกลาวมี ๗๐% แยกญ้อมี ๒๐% ทีนี้ญ้อกับลาวนี้มันต่างกันอย่างไร เพราะว่าตอนผมเรียนอยู่ ผมคิดว่าผมพุดญ้อได้โดยสำเนียง เพราะว่าเพื่อนพุด แล้วเรามีพื้นลาวอยู่เราก็พุดได้ ทีนี้กลุ่มต่างๆ ที่ยังอยู่เราจะอธิบายอย่างไร เราจะนำขึ้นมาพุดให้เห็นได้อย่างไร หรือว่าไม่จำเป็นที่จะหยิบขึ้นมาพุด พุดแค่ ๕ กลุ่มอย่างนี้ไป

อีกอย่างหนึ่ง ผมคิดว่ามันน่าจะมีเรื่องที่น่าจะเป็นข้อเสนอดังนั้น อาจจะซับซ้อนมากขึ้นไปอีกในแง่ของกลุ่ม ๕ กลุ่มนี้ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กัน ซึ่งผมเข้าใจว่าทางคณะผู้วิจัยน่าจะเห็นตรงนี้อยู่ แต่คงมีเวลาน้อยที่จะพุดถึงตรงนี้ให้หมด เพราะว่ามันมีการข้ามปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน ระหว่างกลุ่ม อย่างทางแม่ผม สายทางตายาย อยู่วัฒนาฯ เคยถามยายเมื่อตอนผมเด็กๆ ยายก็บอกว่ามาจากเวียงจันทน์เป็นลาวเวียง ซึ่งผมก็ยังไม่แน่ใจ พอตีผมไม่มีโอกาสได้ถามต่อ เพราะว่าตอนนี้อายเสียชีวิตแล้ว ส่วนพ่อเป็นญ้อมีญาติอยู่ที่คลองน้ำใส แต่ว่าปู่เป็นครู ดังนั้นด้วยสถานภาพทางการศึกษาที่ต่างกัน ผมเข้าใจว่าทำให้คนบางกลุ่มเหมือนกับแยกออกมาจากกลุ่มที่อาจจะเรียกว่าชาติพันธุ์ของตัวเอง เราก็ไปสังสรรค์กับคนกลุ่มอื่น เพราะว่าปู่ไปอยู่กันทราย พ้อ ป้า อาผมโตขึ้นที่กันทราย ซึ่งก่อนนั้นผมเข้าใจว่าปู่ไปอยู่ที่พระตะบองไม่แน่ใจว่าไปเจออยู่ที่นั่นหรือเปล่า เพราะย่าเป็นจีนอยู่ที่สวายเจียก แล้วสุดท้ายปู่ก็ไปอยู่ที่เหล่าอ้อย แล้วก็ญาติทางปู่หรือทางไหนผมก็นับญาติไม่ค่อยถูก เพราะว่าคนรุ่นผมห่างมาเยอะแล้ว ถึงแม้จะกลับไปสังสรรค์กันอยู่แต่ก็ต้องคอยให้พ่อให้อาคอยชี้ว่า คนนี้คือปู่ คนนี้คือน้า คนนี้คืออา อย่างญาติทางสายย่าอย่างนี้อาจารย์ว่า ตัวดำๆ พุดเขมร อาจจะนับว่าอย่างนั้นคือคนเขมร แต่ว่านามสกุลเขาเป็นจีนพาณิชย์ แล้วเขาไหว้เจ้า ตรุษจีน เวลาตรุษจีนผมไปบ้านที่โรงต้มแล้วก็ไปไหว้เจ้า ดังนั้น อาจจะมีการผสม มีการเกิด มีการรวมกลุ่มที่มันอาจจำแนกไม่ได้ชัดก็ได้ คือญ้อ คือพวน คือลาว คือไทย คือเขมร เพราะว่าผมยังไม่เห็นรายงานวิจัยที่ถี่ถ้วนซึ่งอยากเห็นมาก ถ้าไม่มีประเด็นนี้อาจจะยังไม่เห็น อยากเห็นตรงนี้ในฐานะที่ตนเองก็ร้อยพ่อพันแม่เหมือนกันขอบคุณครับ

อาจารย์สิริกมล สายสร้อย : ผู้วิจัย

ความเป็นคนอรัญประเทศ คือ มีการผสมผสาน เราไม่ถือว่าฉันเป็นจีน ฉันเป็นเขมร จะมีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์กัน สำหรับท่านผู้ถาม ตัวดิฉันเองเป็นพวน ยังไม่ทำกลุ่มชาติพันธุ์ของตัวเองเลย พอเราจับกลุ่มประเด็นสำคัญๆ นี้ก็มีใช่ มีกุลา เขาก็พยายามบอกว่าครู ทำไมไม่ทำเรื่องของฉันบ้างล่ะ ทำไมไม่ทำเรื่องไทเบ็งก็มีเยอะแยะ ก็ต้องฝาก สกว. เอาไว้ว่าจะให้ทุนต่อไหม และจะพยายามหาประเด็นมาให้ จะพยายามเก็บรวบรวมให้ได้มากที่สุด ก็ต้องขอบคุณในคำถามค่ะ

อภิญา ตันทวีวงศ์ : ผู้ประสานงาน

ค่ะ เรายังมีช่วงซักถามในช่วงบ่ายอีกค่ะ เนื่องจากตอนนี้เวลาก็กว้างเลยมาพอสมควร ก็คงต้องขออนุญาตจบการนำเสนอในส่วนของเราเพียงเท่านี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อมูลที่ได้นี้ จะช่วยนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป อาจจะเป็นการช่วยซักถาม ช่วยกันตั้งประเด็นใหม่ๆ ที่คิดว่ายังไม่สมบูรณ์แล้วก็ช่วยบอกกันด้วย จะได้ทำรายงานให้สมบูรณ์ขึ้น เป็นประโยชน์ในการศึกษาในอนาคต ขอขอบคุณ

อาภาภรณ์ วลลิโกดม : พิธีกร

ขอบคุณคณะวิจัยจากกลุ่มภาคตะวันออกค่ะ เดี่ยวเราทานข้าวแล้วมาซักถามกันต่อในช่วงบ่ายนะคะ สำหรับใครยังไม่ได้ซักถามในกลุ่มมอญ กะเหรี่ยง เรายังเปิดเวทีภาคบ่ายได้นะคะ ส่วนใครที่จะต้องกลับก่อน ขอความกรุณาส่งแบบสอบถามที่โต๊ะลงทะเบียน หรือถ้ายังไม่ได้ส่งภาคเที่ยงตอนเย็นขอความกรุณาส่งด้วยนะคะ ความคิดเห็นของท่านมีคุณค่าในการปรับปรุงในงานวิจัยของเรามาก ขอเชิญรับประทานอาหารกลางวันนะคะ กลับมาพบกันอีกที่บ่ายโมงครึ่งค่ะ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแง้ว ในเขตจังหวัดสิงห์บุรี สระบุรี ลพบุรี และนครสวรรค์

อาภาภรณ์ วลลิโกดม : พิธีกร

สวัสดีภาคบ่ายค่ะ ขอนำท่านผู้มีเกียรติทุกท่านเข้าสู่การนำเสนอรายงานวิจัยในช่วงบ่าย ลำดับต่อไปเป็นการเสนอผลงานวิจัย การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ลาวแง้ว ในจังหวัดลพบุรี สิงห์บุรี และนครสวรรค์ โดยอาจารย์รุจิรา เขาว์ธรรม คุณสมปอง บุณเดิร และคุณวลัยลักษณ์ ทรงศิริ ขอเชิญค่ะ

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ : ผู้ประสานงาน

เรียนท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ต่อไปจะเป็นการเสนอผลงานการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ ลาวแง้ว ในเขตจังหวัดสิงห์บุรี สระบุรี ลพบุรี และนครสวรรค์ กลุ่มชาติพันธุ์ลาวแง้วที่ท่านอาจจะรู้สึกแปลกใจกับชื่อเพราะเราไม่มีความคุ้นเคยกับคำว่า “ลาวแง้ว” คงทราบในเรื่องของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว มีอยู่หลายกลุ่ม หลายท่านอาจจะรู้จักพวกนี้ อาจจะรู้จักลาวคั่ง รู้จักไทยคำหรือลาวโซ่ง แล้วก็รู้จักลาวหลายๆ กลุ่มทั้งลาวที่อยู่ในประเทศลาว ทั้งลาวที่เรียกว่าลาวอีสาน แต่อาจจะไม่เคยได้ยิน ลาวแง้ว บางท่านอาจจะได้ยินชื่อลาวแง้วเป็นครั้งแรกในชีวิตที่นี่ แต่จริงๆ แล้วกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแง้วมีอยู่จำนวนมาก และอยู่ในกลุ่มที่เขารู้จักกันว่าอยู่ในเขตวัฒนธรรมของกลุ่มพวนในเขตจังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่ที่สุด แลยังจังหวัดสิงห์บุรีซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งเหมือนกัน

จะขอแนะนำท่านผู้ร่วมการวิจัยในโครงการนี้ เรามีกลุ่มที่ทำงานวิจัยอยู่ ๔ คน ผู้วิจัยทั้ง ๒ ข้างของดิฉันเป็นพี่น้องกัน ซึ่งเป็นคนมีเชื้อสายลาวแง้วโดยทางคุณแม่ จะมีข้อสังเกตว่าถ้าคุณแม่เป็นลาวแง้ว ลูกๆ ก็จะสามารถพูดภาษาลาวแง้วได้ เพราะฉะนั้น เธอ ๒ คนสามารถพูดภาษาลาวแง้วได้อย่างคล่องแคล่ว ส่วนคุณพ่อเป็นกลุ่มซึ่งเราเรียกว่าคนไทยแม่น้ำ ทางซ้ายมือคืออาจารย์รุจิรา เขาว์ธรรม จากโรงเรียนจันทนบุรีศรีสุวรรณ์อนุสรณ์ ทางขวามือคือ คุณสมปอง บุณเดิรเป็นน้องสาว ทำงานอยู่โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาโคกกระเทียม วันนี้เราพบผู้วิจัยทั้ง

ถิ่นที่เป็นอาจารย์จากสถานศึกษาหลายท่าน แต่คุณสมบรองไม่ใช่อาจารย์ไม่ใช่ครู แต่มีความสนใจและในการทำงานเราสามารถร่วมงานกันได้ดี

นอกจากนี้ ยังมีอีก ๒ ท่านที่ไม่ได้มาวันนี้ คือ อาจารย์นรินทร์ พันธรอบ และอาจารย์สุนทรีย์ นิมาภณท์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนนครสวรรค์และโรงเรียนจันทเสนอยู่ในพื้นที่เหมือนกัน แต่ว่าทั้ง ๒ ท่านนี้เป็นคนไทย หมายความว่าคนไทยที่พูดภาษากลางหรือมักถูกเรียกว่า คนไทยแม่น้ำ ซึ่งในพื้นที่นี้เขาจะแบ่งและรู้จักกันด้วยตัวเองว่าใครเป็นใครเป็นคนกลุ่มไหน

ในการศึกษาคั้งนี้ ดิฉันต้องขอท้าวความก่อนว่าการเข้าไปเก็บข้อมูลซึ่งอาจารย์ศรัศกรได้กล่าวไปแล้วว่าทำมานานแล้ว ทางสกว.ให้เงินมานานแล้ว ก็เริ่มเก็บข้อมูลกันไปตั้งแต่ปี ๒๕๔๑ เริ่มจากผู้วิจัยทั้ง ๒ คน ยังไม่ทราบอะไรเลยเกี่ยวกับการเก็บข้อมูล ซึ่งก็มีพื้นฐานที่ต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ เช่น การบรรยายเมื่อเช้าซึ่งค่อนข้างที่จะสนใจอยู่แล้วและเป็นครูในท้องถิ่นเก็บข้อมูลกันมานาน การเก็บข้อมูลวิธีการทำงานก็ทำแบบกึ่งๆ มานุษยวิทยา ก็ค่อยๆ ผักผ่อน ค่อยๆ เข้าไปคุยกับผู้วิจัยทั้งหมด ต้องใช้เวลาไม่น้อยอย่างที่บอกท่านไว้ว่าประมาณ ๔-๕ ปี ในการที่เราพูดคุยกัน ชี้นำประเด็นแล้วก็พูดคุยกันอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะหาข้อมูลออกมาให้ได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่อยู่ในมือท่าน เป็นส่วนหนึ่งในรายงานการวิจัยซึ่งทำเป็นเล่มใหญ่

การทำงานของเราน่าที่ผ่านมา ดิฉันเป็นคนที่อยู่ส่วนกลางถือว่าอยู่ที่กรุงเทพฯ แล้วให้พี่ๆ ซึ่งเป็นคนที่อยู่ตรงนั้นเป็นคนเก็บข้อมูล ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่ค่อนข้างจะลึกแต่ใช้เวลาน้อย ซึ่งเห็นได้ชัดเจนเลยว่าถ้านักศึกษาที่เรียนทางมนุษยวิทยาเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตัวเองคงไม่ได้ข้อมูลที่ลึกขนาดนั้น มีข้อมูลทั้งการนิทานกัน ข้อมูลในเรื่องเล็กๆ ของชุมชน

ในเขตภาคกลาง ถ้าเราขับรถขึ้นทางเหนือคงผ่านถนนสายเอเชียก็จะเห็นว่า มีชุมชนชาวนาที่อยู่ทั้ง ๒ ฝั่งรายรอบข้างทาง คงไม่เห็นว่ามีคนซึ่งมีอัตลักษณ์ มีความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของตัวเองอยู่อาศัยกันภายในกลุ่ม เรียงรายอยู่รายรอบถนนสายต่างๆ ถ้าเดินทางขึ้นไปเลยอยุธยาไปหน่อยเดี๋ยวก็จะมีกลุ่มชาติพันธุ์เยอะแยะไปหมด ในเขตที่เราศึกษาทั้ง ๒ ท่าน อยู่ในกลุ่มคนที่ค่อนข้างเดินทางมาจากสิงห์บุรี เป็นคนแม่น้ำ ส่วนคุณแม่เป็นคนทางบ้านน้ำจั้นก็คือในเขตจันทเสน

ถ้าทุกท่านเคยติดตามงานศูนย์มนุษยวิทยาบ่อยๆ ก็จะรู้ว่ามีพิพิธภัณฑ์อยู่ที่หนึ่ง คือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจันทเสน อาจารย์รุจิราเป็นคนซึ่งมีบทบาทมากในการที่จะสร้างกลุ่มเยาวชนในการนำชมพิพิธภัณฑ์จันทเสน แต่ในพิพิธภัณฑ์จันทเสนเอง เราก็ยอมรับว่ากลุ่มพวกเราที่เข้าไปทำงานในระยะแรกเราไม่สามารถแตะลงไปถึงเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ลาวจ้าวได้ เรายังมองไม่เห็น ยังเห็นว่าเขาเป็นคนภาคกลางธรรมดา อาจจะมีหลายกลุ่ม มีคนจีน คนลาว คนไทยหลายๆ กลุ่มแต่ที่เรามองไม่เห็นความซับซ้อนที่อยู่ภายใน

เมื่อทำงานศึกษาเมื่อ ๔ ปีที่แล้ว พอเราจะทำเรื่องลาวจ้าวก็ลงไปสำรวจกันดู พี่ๆ ลองสำรวจมาทั้งหมดว่ากลุ่มลาวจ้าวอยู่ที่ไหนบ้าง ตามที่ท่านเห็นในแผนที่ที่เราเริ่มกันตั้งแต่ในเขตอำเภอที่ต่ำลงมามากที่สุด คือ แถวอำเภอนองโตน มาบ้านหม้อ เรื่อยลงมาถึงทางขวาของท่านจะมีภูเขาใหญ่ๆ จะเป็นเขตลพบุรี ในลพบุรีจะมีลาวจ้าวอยู่หลายกลุ่ม ลาวจ้าวตรงนี้จะกลุ่มที่อยู่ใกล้เมืองมาก ลักษณะของกลุ่มจะแตกต่างไปจากลาวจ้าวกลุ่มอื่นๆ เลยลพบุรีขึ้นมาจะมีเส้นทางน้ำหลายเส้นขึ้นมาจากลำน้ำบางซาม มาทางลำน้ำสนามแดง กลุ่มนี้จะมีพวนเยอะมากที่สุดในเขตอำเภอบ้านหม้อ บ้านหม้อมีพวนถึง ๗๐% มีลาวกลุ่มอื่นๆ หรือลาวจ้าวประมาณ ๒๐% นอกจากนั้น ๕% เป็นคนไทยแม่น้ำ อีก ๕% เป็นคนจีน แต่คนจีนนั้นเป็นคนที่ถูกความสำคัญในทางเศรษฐกิจเอาไว้ทั้งหมดของที่บ้านหม้อ กลุ่มพวนศูนย์กลางสำคัญคือที่บ้านกล้วย มีสมาคมคนพวนสามารถที่จะเรียกประชุมคนพวนทั้งประเทศมารวมพลกันได้ ในปีนี้ประชุมที่บ้านหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย ก็คิดกันถึงขนาดที่ว่าความรู้สึกรุนแรงของเขาคืออยากจะสร้างอนุสาวรีย์ขุนบรมขึ้นมา ก็ลองคิดดูแล้วกันคนพวนเขาสามารถรวมกลุ่มกันขนาดไหน ท่านลอง

พิจารณาต่อไป ซึ่งผู้วิจัยจะพูดต่อไปว่ากลุ่มลาวแง้วมีลักษณะความเป็นอย่างไร มีปัจจัยอะไรที่ไม่สามารถทำให้เกิดการรวมกลุ่มในลักษณะเดียวกันกับคนพวนนี้ได้

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ เราพยายามเก็บข้อมูลชาติพันธุ์วรรณนา ในส่วนของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็รู้สึกว่ามันหาไม่ได้จากประวัติศาสตร์บอกเล่า เพราะเรื่องแตกต่างไปจากกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มพวน กลุ่มไทยดำ หรือว่ากลุ่มยวน ซึ่งต่างเป็นกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนเป็นเชลยศึกสงครามสมัยรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสิน และในรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๓ กลุ่มลาวแง้ว เราเข้าไปเราหาอะไรไม่เจอ ที่นี้ก็ต้องใช้การหาข้อมูลทางอื่น หมายความว่าข้อมูลทางเอกสารซึ่งก็ลงลึกไปถึงเรื่องประวัติศาสตร์ ซึ่งดิฉันเป็นคนที่ยกย่องจะรวบรวมตรงนี้ แล้วก็สร้างเหตุการณ์ขึ้นมาจะถูกหรือผิดก็ไม่ทราบ ก็เป็นความน่าจะเป็นซึ่งอยู่ในเอกสาร ส่วนทางด้านข้อมูลชาติพันธุ์วรรณนาเราทำหลายเรื่อง แต่ในวันนี้ที่จะมาพูด จะเน้นในเรื่องของอัตลักษณ์ของกลุ่มลาวแง้ว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง แต่หายากมาก เพราะถ้าเปรียบเทียบที่เห็นเมื่อเข้านี้จะมีเรื่องของสีล้น เรื่องของชีวิตวัฒนธรรมที่ค่อนข้างจะเห็นชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการแต่งกาย เรื่องของประเพณีวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงประเพณีวัฒนธรรมที่เห็นชัด ความเชื่อหรือพิธีกรรมที่เห็นชัด แต่ในกลุ่มของลาวแง้ว เราใช้เวลามากเพื่อหาสิ่งที่ผู้วิจัยเขาเห็นอยู่ทุกวัน แต่อาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาในชีวิต ต้องมานั่งพูดคุยกันถึงจะทราบว่า มันเป็นเรื่องสำคัญนะ ตรงนี้เป็นเรื่องที่ควรจะต้องเอาออกมาให้สาธารณะทราบว่ากลุ่มลาวแง้วคืออะไร มีอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างไร

ในเอกสารนี้ เลยยกตัวอย่างมา ๒ กรณี คือ ที่เห็นเด่นชัดมาก คือ “เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อเรื่องผี” เพราะผีกับกลุ่มลาวแง้วเป็นของกลุ่มกัน มีทั้งผีดีและผีร้าย สิ่งที่อยู่ในรากเหง้าของวัฒนธรรมไท-ลาว ก็ยังคงสะท้อนให้เห็นในกลุ่มลาวแง้วด้วยเหมือนกัน คือ ความเชื่อเรื่องผีตาบู่ ในอีสานเราคุ้นเคยเรื่องผีตาบู่ แต่ในชุมชนลาวแง้วเรียกว่าตาบู่ อีกส่วนหนึ่งคือความเชื่อของผี หนึ่งคือผีดีซึ่งสามารถให้ทั้งคุณและโทษกับคนในชุมชนได้ สองคือผีร้าย เป็นการควบคุมในสังคมอย่างหนึ่ง ดิฉันชอบฟังเพราะว่าคงไม่เอาความคิดอย่างอื่น การมีผีปอบ ผีปอบ

ส่วนที่ ๒ นี้ ก็คือเรื่องเกี่ยวกับตัวตนของลาวแง้วในปัจจุบัน ที่เลือกมาก็คือ “ความเป็นเกษตรกร” หลังจากช่วงที่ต้องเป็นไพร่หลวงต้องส่งส่วยให้หลวงให้รัฐตลอดเวลา จากนั้นก็เกิดมีการพัฒนาในเขตพื้นที่ภาคกลางมากขึ้น ในการทำระบบชลประทานและการพัฒนาของรัฐเข้าไปเยอะมาก ลาวแง้ว ๑๐๐ % เมื่อสมัยก่อน เป็นเกษตรกรซึ่งทำนา วิถีชีวิตในการทำนาฝังรากลึกอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมของลาวแง้ว เรามีข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นชาวนากับตัวตนของลาวแง้วซึ่งมีผลกระทบของชุมชนลาวแง้ว โดยการพัฒนาทางเศรษฐกิจของรัฐกระทบอย่างรุนแรงมากจนกระทั่งถึงปัจจุบัน อันนี้เป็นโมเดลให้เห็นว่านอกจากกลุ่มลาวแง้วซึ่งอาจมองว่า ลาวแง้วก็เป็นชุมชนส่วนหนึ่งอยู่ในเขตภาคกลาง เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพวน หรือไทยดำ หรือว่าคนลาวกลุ่มอื่นๆ หรือมอญ ที่อยู่ในภาคกลาง เป็นกลุ่มที่ถูกผลกระทบจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสาธารณูปโภคของรัฐรุนแรงมาก เพราะฉะนั้น เกิดผลอย่างไรต่อชุมชนลาวแง้ว

อีกอย่างหนึ่งเวลาทำงานนี้ เราพยายามจะมองว่ากลุ่มลาวแง้วในฐานะของกลุ่ม Ethnic Group หรือกลุ่มชาติพันธุ์ มองว่านี่คือคนเชื้อสายลาวแง้ว อย่างสมมุติว่าถ้าเดินผ่านผู้วิจัย ๒ ท่านมา คงนึกไม่ออกว่าเขาเป็นลาวแง้ว เพราะมีวิถีวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่เหมือนคนอื่นทุกอย่าง แต่อัตลักษณ์ของตัวเองหรือในกลุ่มของตัวเองจะรู้กันว่าเป็นกลุ่มอะไร หรือเป็นใคร เป็นอย่างไร นี่เป็นรายละเอียด จะขอเรียนเชิญ อาจารย์ยุริจิราช่วยอธิบายต่อไปค่ะ

ยุริจิรา เขียวธรรม : ผู้วิจัย

สวัสดีค่ะ วันนี้รู้สึกตื่นเต้นมากๆ ที่จะมาพูดถึงเรื่องสังคมและวัฒนธรรมลาวแง้ว ก่อนอื่นพอผู้ประสานงานบอกเรื่องการศึกษานี้ก็ตื่นเต้นดีใจมาก เวลาไปสอบถามก็เก็บข้อมูลได้พื้นที่ของชุมชนลาวแง้วประมาณทั้งหมด ๔๖ ชุมชน พูดถึงว่าลาวแง้วเป็นอย่างไร ก็กลับไปนั่งสอบถามญาติพี่น้องและคนแง้วได้ความว่าอย่างนี้ ขอพูดเป็น

ภาษาลาวแจ้งถามว่า ลาวแจ้งเป็นจังได๋ ตัวเองบอกปฏิเสธว่าเป็นจังได๋ พอถามไปถามมา อันนี้ลาวเวียงอันนี้ลาวคั่ง แล้วก็ถามว่า มันต่างกันจังได๋ ระหว่างลาวแจ้งกับลาวคั่ง ที่นี้ก็บอกปฏิเสธ เวลาเว้าถึงบรรพบุรุษก็บอกว่าอันมาจาก บ้านเฮาบ่านหนองเมืองย้ายกันมา ตรงนี้มันมีน้ำ เขาบอกว่าคนลาวไปอยู่ตรงโคก น้ำก็ท่วม

นี่คือสำเนียงที่พูด แต่เวลาการสื่อสารของดิฉันไปพูดกับลาวแจ้งที่อื่น เขาบอกว่าเสียงเราห้วน อย่างที่บ้าน บ้านน้ำจั้นจะมีกลุ่มคนไทยแม่น้ำกับกลุ่มคนพวนอยู่รายรอบ เราอยู่ในระหว่างคนกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มเรา สำเนียง เราก็จะแปร่ง บางทีเราหลงไปพูดกับคนไทย คำพูดที่เป็นแจ้งของเรามันอาจจะเพี้ยนไปจากบางคำมาก อย่างบ้าน หนองเมืองจะพูดซ้ำว่าบ้านเรา กับอีกกลุ่มหนึ่งบ้านทองเอนก็บอกว่า เป็นลาวแจ้ง จากที่คุยบ้านทองเอนจะพูด เหมือนกับแถวจังหวัดเลย อย่างสมมุติบอกว่าจะไปไหน ลองถามเขาซิไปได้เสียงมันจะเร็วลึกลงกว่า เช่น “ไปตลาด หล้าด” ก็ไม่ไปตลาดเหมือนเรา อย่างดิฉันไปได้ไปตลาดไปซื้อกับข้าวอย่างนี้คะ

กลุ่มลาวแจ้งอพยพมาจากที่ต่างๆ อย่างที่เล่าให้ฟัง บอกว่ามาจากบ้านหนองเมือง ตอนที่เรากล่าวว่ามัน เป็นอย่างไรลาวแจ้ง เพี้ยนผู้เป็นลาวหยัง ที่นี้พ่อใหญ่ก็จะตอบไม่ได้ ท่านก็จะบอกว่ามาจากบ้านหนองเมือง ที่นี้ดิฉัน ก็กลับไปบ้านหนองเมืองแล้วไปถามว่าบ้านหนองเมืองนี้เป็นลาวอะไรแน่ ท่านก็รับว่าเป็นลาวแจ้ง ดิฉันไปเที่ยว บ้านแปง ลพบุรี พูดลาวเหมือนกัน ถามว่าแม่ใหญ่พูดลาวหยัง ท่านก็ไม่บอกว่าเป็นลาวแจ้ง ท่านบอกว่าเป็นลาว เวียง คือแต่ละกลุ่มจะบอกเลย อย่างครั้งหนึ่งที่บ้านจันเสนเขามีการทำโตะจีน เลี้ยงอาหารดิฉันเห็นเขาพูดลาว ดิฉันก็ไปพูดลาวกับเขา ถามเขาว่าเจ้าเป็นลาวหยัง เขาบอกแม่นเฮาลาวคั่ง หมายถึงลาวคั่ง ทุกคนจะรู้ว่ากลุ่มของ ตัวเองเป็นลาวอะไร ในขณะที่เดียวกันในประสบการณ์ ดิฉันเคยไปทำงานภาคอีสาน ๑๐ ปี ดิฉันพูดลาวแจ้งกับคน ภาคอีสาน คนภาคอีสานบอกว่าคุณอย่าพูดดีกว่ามันไม่เหมือนกัน ก็เลยไม่พูดก็ไม่พูด ก็เราไปจากลพบุรี ไปจาก นครสวรรค์เราก็พูดไทยเรื่อย แต่กับคนที่อายุมากกว่าดิฉันสมมุติว่าเขาไปเที่ยวมหาสารคามเขาก็จะพูดสำเนียง สารคามได้คล่องปากกว่า

ปัจจุบันนี้ คนที่อายุต่ำกว่า ๔๐ จะพูดทั้งลาวและทั้งไทย ถ้าลูกหลานจะไม่พูดเลย ทั้งนี้ลักษณะหน้าตาคน ลาวคนไทยคงไม่ต่างกัน บางทีตอนที่ทำวิจัยเสร็จแล้ว ไปถามเด็กๆ อยู่บ้านไปก็พูดคุยกัน เด็กๆ บอกว่าผมไม่เชื่อ เลยว่าอาจารย์เป็นลาว ผมนึกว่าอาจารย์เป็นคนจีนอะไรเสียอีก ก็เล่าให้ฟังว่าเป็นอย่างไร พอคุยกับเด็กเป็นภาษา ลาวเขาก็ยอมรับว่าเป็นลาว ตอนนั้นเราก็พูดลาวกันทั้งโรงเรียน ความที่เขารู้ว่าพูดภาษาเดียวกันเขาก็ยอมรับ แต่ใน ขณะเดียวกันคนเฒ่าคนแก่พอเราพูดลาวกับท่านก็บอกว่าไม่อยากเชื่อว่า เราเป็นครูจะพูดลาวกับเขา เขามีความดี ใจว่าเราเป็นพวกเดียวกัน

ส่วนอาหารการกินก็ไม่ต่างจากกลุ่มไทยกลุ่มอื่นๆ แต่แนวๆ เลยก็คือ กลุ่มของลาวแจ้งต้องกินปลาร้า และ กินพวกผัก ผักต้ม ผักสดขึ้นตามรั้วบ้าน วิธีดำเนินชีวิตการตั้งชื่อหมู่บ้าน จะนำชื่อเดิม เช่น ย้ายมาจากบ้านน้ำจั้น ไปตั้งอยู่ที่บ้านน้ำจั้น อยู่ที่บ้านหนองบัว จังหวัดลพบุรี ก็ไปตั้งชื่อว่าบ้านน้ำจั้น บ้านโป่งน้อยที่ลพบุรีมีลาวแจ้ง คน บ้านโป่งก็ย้ายไปอยู่ใกล้บ้านน้ำจั้นก็ไปตั้งชื่อบ้านโป่ง จะมีชื่อคู่กัน อย่างบ้านน้ำจั้นมี ๒ แห่ง บ้านโป่ง ๒ แห่ง ใน ขณะที่บ้านน้ำจั้นบางกลุ่มมาจากบ้านหนองเมือง เวลาเราไปถามเรื่องศาลดาปู่ คือเจ้าพ่อแต่เดิมเรียกดาปู่ ดิฉันไม่ เข้าใจว่ากลายมาเป็นเจ้าพ่อเมื่อใด มีการเข้าทรงในขณะที่หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านยังเรียกดาปู่อยู่ไม่เปลี่ยน อย่าง บ้านไผ่ใหญ่ก็มีดาปู่ ดาปู่มีชื่อใหม่ เขาบอกว่าบ่มีชื่อ ในขณะที่หมู่บ้านของดิฉันแต่เดิมเรียกว่าดาปู่ อย่างดิฉันก็ยัง ติดคำว่าดาปู่ พอย้ายมาจากภาคอีสานอีกที ประมาณปี ๒๕๓๕ อ้าว ทำไมไม่เรียกดาปู่ ไปเรียกเจ้าพ่อ แล้วมีร่าง ทรงด้วย

ที่นี้การพูดภาษาผู้หญิงที่เป็นลูกแม่จะพูดตามแม่ แม่พูดไทยก็พูดไทย อย่างบ้านดิฉันพ่อเป็นคนไทยแต่ ดิฉันเป็นลูกแจ้ง เวลาพูดกับพ่อซึ่งเป็นคนไทย ดิฉันก็ใช้ภาษาลาวสื่อสารกับพ่อ พ่อพูดไทยชัดไม่มาทางลาวเลย กินข้าวหรือยัง เราก็จะถามว่ากินข้าวแล้วบ่ อะไรอย่างนี้ พ่อก็จะฟังเรารู้เรื่อง

ผีบ้าน ผีบรรพบุรุษ ดิฉันคิดว่าไม่เห็นนะคะ แต่ว่าในหมู่บ้านมีตาปู่เวลาไปไหนมาไหนก็จะบอกว่าตาปู่จะคุ้มครอง เดินทางออกนอกบ้านก็ขอให้คุ้มครอง หรือว่าของหายหรือว่ามีเคราะห์ ก็จะไปบอกเล่าหรือว่าไปบนบานไว้ ถ้าเกิดสมประสงค์ก็จะไปแก้บน อย่างการเลี้ยงตาปู่ที่หมู่บ้านก็ประมาณเดือน ๖ อย่างบ้านหนองเมืองก็ประมาณเดือน ๖ วันอังคาร อาหารที่เลี้ยงก็จะมีไก่เป็นตัว หมูก็เป็นแถบ แล้วก็ขนมต้ม ขนมจะทำเป็นก้อนกลมๆ แบ่งต้มกับน้ำตาลมีตัวขาวตัวแดง บางทีก็มีเหล้าด้วย เป็นของเลี้ยง

ก็มีการลงทรงหลังปี ๒๕๓๕ เป็นต้นมา จะมีการทรง ผู้หญิงที่เป็นคนทรงต้องค่อนข้างมีประวัติดีไม่มีข้อตำหนิอะไร แล้วก็เลี้ยงลูกหลานดี ที่บ้านน้ำจั้นเพิ่งมีคนเดียวในขณะที่บ้านโป่งมีคนทรง ๓ รุ่น แต่ก็ในช่วงสั้นๆ อาจจะเป็นแค่ ๕ ปี แล้วเปลี่ยนเป็นอีกคนหนึ่ง ส่วนที่บ้านไผ่ใหญ่ไม่มีคนทรง บ้านหนองเมืองมี เวลาลงคนทรงปกติเป็นผู้หญิงเวลาทรงปู่เสียงจะเปลี่ยนไป สำเนียงที่พูดจะพูดไปทางไทยอีสาน ภาษาพูดไม่ใช่พูดภาษาลาวแล้ว บางปีก็เป็นเรื่องแปลก บางปีก็บอกว่าปีนี้เจ้าพ่อมาเอง ร่างทรงก็จะดื่มเหล้า สูบบุหรี่ด้วย ก็มีเกิดเหิง มีการร่ำวงเปลี่ยนไปหมด จากที่เมื่อก่อนแค่ทำอาหารใส่ถาดไป

ส่วนเรื่องผีปอบ ๓๐ กว่าหมู่บ้านที่สำรวจ ถามทุกหมู่บ้านเชื่อและกลัวเรื่องผีปอบมาก แม่เคยเล่าให้ฟังว่ามีหญิงหนึ่งเขาเสียชีวิตแล้วเป็นผีปอบ แยกแต่งงานมาแล้ว ก็มาได้กับคนที่บ้านน้ำจั้น ที่นี้ในช่วงที่แกเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน เด็กๆ จะตายแบบ ๔-๕ คนติดกัน มีตาแก่คนหนึ่งหลานแกตาย แกเข้าใจว่าผีปอบขยาดคนนี้หักคอแล้วก็กินข้างในหลานแก ที่นี้บังเอิญวันนั้นยายที่ถูกทว่าปอบไปทุ่งนาแล้วก็ไปขอปลาของตา มีทั้งปลาเป็นปลาดายสมัยก่อนการครอบครองที่ดินเยอะคนละ ๔๐-๕๐ ไร่ ก็อยู่ห่างๆ กัน ตาคนนั้นก็โกรธเข้าใจว่าเป็นปอบเข้าไปกินหลานแก พอทางผู้คนที่ไปกับเพื่อน บอกว่าเราไปมาปอบกันเถอะ ก็เอาไม้คานตีตายเลย และไม่มีใครกล้าไปช่วย เมื่อ ๔๒ ปีที่แล้ว พอตายเจ้าหน้าที่ก็มา คนที่ฆ่าเขาตายก็ไปแอบสักพักก็มามอบตัว เสียเงินให้ตำรวจคนละ ๔,๐๐๐ บาท เรื่องก็จบ ตาคนนั้นก็ไม่ต้องเข้าคุก ปัจจุบันก็ยังอยู่อีกครอบครัวหนึ่ง ครั้งแรกคงจะหาเหตุจะเลิกกับสามี บอกว่าสามีแกเป็นหมันไม่มีลูกก็เลยเลิก พอเลิกปั๊บแกก็ตั้งท้องแล้วไปได้สามีใหม่ ก็มีลูกอีกหลายคน คนก็กล่าวหาว่าเป็นปอบ เพราะมีวิชาบางอย่าง และวิชานั้นคงเข้าตัว

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ : ผู้ประสานงาน

อาจารย์จุฑาได้พูดเกี่ยวกับชุมชน ชุมชนลาวแล้วจะมีกลุ่มใหญ่อยู่ ๒ แห่ง กลุ่มหนองเมืองจะมีประมาณ ๗ หมู่บ้าน อยู่ที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี อีกกลุ่มหนึ่งที่บ้านทองเอน บ้านไผ่ดำ ในตำบลทองเอน ซึ่งก็อยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาทั้ง ๒ กลุ่ม ในทางประวัติศาสตร์ ลาวแล้วน่าจะเป็นกลุ่มที่มาในช่วงเหตุการณ์กบฏของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งเราใช้คำว่ากบฏเจ้าอนุวงศ์สำหรับรัฐไทยในกรุงเทพฯ เท่านั้น แต่ทางฝั่งลาวก็อาจรู้สึกอีกอย่างหนึ่งคือในราว ๒๓๗๑-๒๓๗๓

กรุงเทพฯ ในเขตภาคกลางในรอบพระนครที่เป็นศูนย์กลางของประเทศ ก็ค่อนข้างที่จะมีผู้คนเบาบาง เพราะถูกกวาดต้อนไปบ้างแล้ว ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจนถึงรัชกาลที่ ๑ ก็มีการกวาดต้อนผู้คน เมื่อเกิดศึกสงครามมาก็ไปกวาดต้อนไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเข้ามาครอบๆ พระนคร ไพร่เหล่านี้มีทั้งกลุ่มยวน คือโดยยวนในเขตเชียงแสน ในล้านนา ก็เรียกว่าลาว ก็มาหลายระลอก ลาวในที่นี้มีทั้งยวนเป็นกลุ่มใหญ่ และมีการอพยพมาหลายครั้งตามตารางที่ให้ท่านดู คือทางบ้านเมืองหรือผู้คนที่อยู่ทางทิศเหนือของกรุงเทพฯ ขึ้นไป ในราชสำนักหรือในจดหมายเหตุ พูดถึงกลุ่มเขลยพวกนี้ ก็จะเรียกว่า “ลาวยวน” ไม่เว้นแม้แต่ ลาวยวน ซึ่งถ้าเกิดเราลองตรวจสอบกลับไปเราก็จะเห็นว่า คนในอยุธยาหรือในวรรณกรรมสมัยอยุธยาชี้ให้เห็นว่า คนในเขตศูนย์กลางของพระนคร ก็มักจะมองบ้านเมืองที่อยู่ในเขตทางเหนือๆ ขึ้นไป แถบทางเหนือหรืออีสาน ไม่ว่าเขาจะเรียกตัวเองว่าอะไร ทางนี้ก็จะเรียกรวมๆ กันไปว่าลาว หรืออย่างในยวนพ่ายซึ่งเป็นวรรณกรรมสมัยต้นอยุธยา แม้จะชื่อว่า “ยวนพ่าย” แต่ว่าเนื้อความภายในแล้วนั้นก็เรียกว่าลาว คำว่าลาวนั้นมากกว่าคำว่ายวนมาก

สิ่งเหล่านี้ได้ฝังรากลึก มีลักษณะการดูถูกทางชาติพันธุ์อยู่ในคำว่ามณฑลลาวพุงดำ ลาวพุงขาว ลาวพุงดำ ในเขตภาคเหนือสักร่างกาย สักขา สักมอมหรือสักดำ ก็จะเรียกว่าลาวพุงดำ แล้วก็พุงขาวก็คือไม่สัก ตรงนี้มีลักษณะของการดูถูกอย่างชัดเจน นอกจากนี้ในวรรณกรรมเช่น ชุนช้างชุนแผน เราจะเห็นลักษณะของการดูถูกคนลาว ผู้หญิงลาวก็อย่างทางเหนือเขาเรียกอีลาว กินกบ กิ้งก่า ความดูถูกทางชาติพันธุ์ความเป็นลาวนี้มันส่งทอดมาจนถึงเหตุการณ์สมัยสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ด้วย

เกี่ยวกับตอนศึกเจ้าอนุวงศ์ ในศึกครั้งนั้นมันมีสงครามหรือความขัดแย้ง ๒ ครั้ง คือ ๒๓๗๑ กับ ๒๓๗๓ ในรัชกาลที่ ๓ ท่านไปเผาเวียงจันทน์เสียราบคาบ ความรู้สึกตรงนั้นได้ส่งทอดผ่านลูกหลานลาวที่ยังอยู่ในชุมชนจนถึงปัจจุบัน เขยตึกก็ถูกกวาดต้อนมาหลายครั้งหลายระลอกหลายปี พูดถึงขนาดที่ว่ากวาดต้อนในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น นำผู้คนมาเป็นกำลังพลของพระนคร และรอบๆ พระนครมาก มีกำลังคนมาราวๆ กับคนลาวครึ่งประเทศในปัจจุบันที่ถูกกวาดต้อนออกมา นั้นหมายถึง ลาวครึ่งหนึ่งในเมืองลาวถูกกวาดต้อนมาอยู่ในเมืองไทย แล้วอย่างพวนถ้าลงไปเขาคู ก็จะบอกว่ากลุ่มชาติพันธุ์พวนในหนังสือภาษาอังกฤษต่างๆ ที่เกี่ยวกับ Ethnic Group ทั่วโลก เขาจะบอกว่าคนพวนที่อยู่ในเมืองพวน เขียงขวาง มีจำนวนตัวเลขประมาณเก้าหมื่นกว่าคน ซึ่งเป็นตัวเลขเดียวกับที่ประมาณจำนวนคนพวนในประเทศไทย เพราะฉะนั้น ในความเป็นพวนซึ่งอยู่ในสถานที่ต่างกันมีความแตกต่างกันมาก แต่ลักษณะความรู้สึกร่วมว่าตัวเองเป็นพวนยังคงเหมือนกัน แม้จะมีการแต่งกายและภาษาและสำเนียงจะผิดเพี้ยนไป

ความเป็นลาวแล้วอย่างเช่นอาจารย์รุจิราพูด หาไม่ชัด ไปหาเท่าไรๆ ก็ไม่เจอตันต่อว่าลาวแล้วคืออะไร แต่เมื่อลองตรวจสอบในทางประวัติศาสตร์แล้ว ก็น่าจะอยู่ในกลุ่มที่มาครั้งนี้ คือ จะเชื้อหรือเปล่าก็ไม่เป็นไร ในเอกสารถือว่าเป็นลาว เมื่อเวียงจันทน์ถูกเผาไป หลวงพระบางไม่ถูกเผา จะมีเจ้านายเมืองหลวงพระบางหรือว่าข้าสำนักหลวงพระบางเป็นฝ่ายที่ต้องถูกเกณฑ์ให้ไปนำพลเมืองลาวในเขตกลุ่มหลวงพระบางกวาดต้อนลงมาด้วย ไม่ใช่เฉพาะลาวเวียงจันทน์ ก็จะมีแถบเมืองสามหมื่น เมืองเพ็ງ เมืองเลย เมืองแก่นท้าว เมืองหลวงพระบาง เมืองลม เมืองปากกลาย เมืองเวียงจันทน์ เมืองภูเวียงอยู่ที่ขอนแก่น เมืองภูคังก็คือกลุ่มลาวครั้งที่เรากำลังทราบกัน ซึ่งน่าจะมาจากภูคัง คือ ภูเขที่อยู่ตรงข้ามกับภูเรือเลยด่านซ้ายไปหน่อย ตรงนั้นเรียกว่าบ้านหนองบัว เราไปตรวจเมื่อตอนที่เก็บข้อมูลเรื่องด่านซ้าย เจ้าเมืองที่เมืองด่านซ้ายเคยอยู่ที่เมืองภูคังมาก่อน ตอนนั้นมีเรื่องของเขตแดนกับฝรั่งเศส ต้องมาตั้งเมืองที่ด่านซ้าย ก็กลายเป็นชุมชนเมืองด่านซ้ายใหญ่โตขึ้นมา เพราะฉะนั้น ภูคังหรือภูคังนี้หรือที่เราเรียกลาวที่ครั้งก็คือกลุ่มนี้นั่นเอง

ได้ตรวจสอบวิทยานิพนธ์สำหรับคนที่สนใจเรื่องลาวแล้ว มีวิทยานิพนธ์อยู่ ๓ เรื่องเท่านั้น ในขณะที่เปอร์เซ็นต์ของพวน ไทยดำ โข่ง เต็มไปหมด มีวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับการเปรียบเทียบภาษาลาวแล้ว ทำให้เห็นว่าภาษาลาวแล้วเป็นกลุ่มไทยกะได คือกลุ่มไต-ลาว อยู่ในเขตหลวงพระบางซึ่งเป็นสำเนียงเดียวกับลาวครั้ง คือ มีการตรวจสอบวรรณยุกต์ เป็นวิทยานิพนธ์ทั้งของมหาวิทยาลัยของศิลปากร ๑ เล่ม ของจุฬาฯ ๑ เล่ม ของมทิดล ๑ เล่ม นอกจากนั้นแล้ว ข้อมูลเกี่ยวกับลาวแล้วยังมีฐานข้อมูลที่ศูนย์มนุษยวิทยาอยู่ครึ่งหน้า ซึ่งก็ไม่ค่อยมีรายละเอียดอะไร แล้วก็ยังมีของไทยศึกษาอยู่จำนวนหนึ่ง และที่อาจารย์ภูธร ภูมะธน ทำไว้เรื่องราวก่อนที่จะสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เพราะอพยพกลุ่มลาวไปหลาย ๆ ชุมชน ตรงนั้นก็จะพูดถึงลาวแล้วไว้ก็ไม่เกิน ๒ หน้า เพราะฉะนั้นสิ่งที่อยู่ในมือท่านตอนนี้ คือ ข้อมูลลาวแล้วที่มากที่สุด

เพราะฉะนั้น การสามารถจัดจำแนกจากสำเนียงได้ว่ากลุ่มลาวแล้วเป็นกลุ่มที่พูดสำเนียงหลวงพระบาง ซึ่งสำเนียงหลวงพระบางนี้พ้องกันชัดเจนกับสิ่งที่เขียนบอกว่าเป็นลาวที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเพ็ງ เมืองเลย เมืองแก่นท้าวที่อยู่แถวอำเภอท่าลี่เลยด่านซ้ายไปไม่ไกล ก็อยู่ในลาวเขตหลวงพระบาง เมืองลม ปากกลาย กลุ่มนี้เป็นกลุ่มเมืองเลยที่ได้ไปสำรวจมาแล้ว เขาก็พูดคล้ายคลึงกัน อาจารย์รุจิราเคยไปเที่ยวมาบอกว่าเขาพูดเหมือนเราเลย เริ่มรู้จักแล้วว่ามีคนเริ่มพูดเหมือนกับตัวเอง และเป็นกลุ่มที่อยู่แถวนั้น

กลุ่มนี้จะถูกกวาดต้อนอพยพครัวลงมาทางสายไหน เส้นทางที่ลงคือทางเขตเพชรบูรณ์ลงมาพิษณุโลกมาพักที่พิชัย เพราะฉะนั้น เราสันนิษฐานได้ว่ากลุ่มที่จะมาที่นี้เข้ามาปากลาย อุดรติดอีกกลุ่มหนึ่ง อีกกลุ่มขึ้นมาทางแก่นท้าวข้ามน้ำเทืองซึ่งอาจลงมาทางเมืองหล่มด้วย เพราะว่าทางกลุ่มลาวในอำเภอบ้านหมี่มีลาวหล่มด้วย

คำว่าลาวแง้ว ดิฉันก็ไม่สามารถจะทราบได้จริงๆ ไม่มีใครในที่นี้รู้ว่า “แง้ว” แปลว่าอะไร ไม่ใช่ นักภาษาศาสตร์ คงไม่กล้าฟันธงลงไปว่าแง้วแปลว่าอะไร คนลาวแง้วจะรู้จักกันในหมู่คนกันเองว่าเราเป็นลาวแง้ว เขารู้กันด้วยอะไร เขารู้กันด้วยสำเนียงในการพูด

หลังจากมาแล้วกลุ่มลาวอยู่ที่พรหมบุรี คือบ้านแปงก็เป็นลาวเวียง แต่กลุ่มที่อยู่บ้านหมี่คือลาวพวนที่เรียกตัวเองว่า “พวน” คือเราไปเรียกเขาว่าลาวพวน ทั้งที่พวนเขาว่าเขาเป็นคนพวน คนไตหรือคนไทยดำเราก็ไปเรียกลาวโซ่งบ้าง ลาวซ่งบ้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามาจากทรงดำ ไส้กางเกงดำ ใส่ชุดสีดำอะไรทำนองนั้น แต่ที่จริงแล้ว คนลาวเองมองกลุ่มนี้เป็นไทยดำ กลุ่มพวนก็สำเนียงเดียวกัน พวนที่อยู่ในบ้านหมี่กับลาวแง้วพูดกันคนละเรื่องเลย อย่างคำเดียวกันเขาก็พูดกันคนละภาษา อาจารย์จริจรูจะสาธิตให้ดูสรุปให้ฟังว่าเขาพูดกันคนละภาษาจริงๆ เพราะฉะนั้นกลุ่มพวนกับกลุ่มลาวคนละภาษาคนละสำเนียงคนละความรู้สึกละกลุ่มกัน แต่เราก็เหมาว่าอะไรๆ ก็ลาว คนที่ถูกกวาดต้อนมาเป็นลาวกันทั้งหมดเลย เราไม่พยายามเข้าใจมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว และเห็นชัดเจนมากที่สุด มีความดูถูกกันชัดมากคือสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่เรียกว่าเป็นพวกลาว เป็นครัวลาว แล้วก็ใช้ทำงานกันมาก พวกลาวกลุ่มนี้อยู่นอกพระนครต้องทำงานเป็นไพร่หลวงเป็นไพร่ที่ต้องส่งส่วยให้ราชสำนัก จะเกณฑ์มา ถ้าอ่านจดหมายเหตุต่างๆ จะถูกเกณฑ์ตลอดจนแทบจะตั้งหลักแหล่งกันไม่ได้

พอตั้งหลักแหล่งได้เอกสารทางประวัติศาสตร์และเอกสารที่เราสามารถค้นได้ ก็ไม่ได้บอกว่าพวนเข้ามาอยู่ในบ้านหมี่กันเยอะแยะขนาดนั้นเพราะอะไร อยู่ที่บ้านหมี่กันเยอะเป็นเพราะอะไร อยู่หนองเมืองกันเพราะอะไร อยู่ทองเอนกันเพราะอะไร แต่จะพบว่าลักษณะอย่างหนึ่งที่ติด เขามายังจำกันได้คือการร่อนทองในแม่น้ำเจ้าพระยาจะเป็นทองคำผุยเขาเรียกกันอย่างนั้น แล้วต้นรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ ๓ มีเอกสารว่าส่งทองคำผุย เป็นไพร่หลวงที่ต้องส่งส่วยให้รัฐแล้วรัฐก็เอาไปขาย อาชีพในการร่อนทองก็ยังติดอยู่กับกลุ่มลาว หลังจากนั้นก็พัฒนาตัวเองหมายความว่าหลังจากอาชีพร่อนทอง ทำทองรูปพรรณก็ถูกลดลงกลายเป็นการทำนา ที่นี้การทำนาไปพร้อมๆ กับการพัฒนาประเทศ

ลาวแง้ว ลาวพวนจะอยู่ในเขตสนามแจง คือ อำเภอบ้านหมี่บางท่านที่เคยไปเที่ยวอาจจะไม่รู้เลยว่าเป็นชุมชนที่อยู่กับลำน้ำลำคลองมาโดยตลอด เป็นชุมชนที่อยู่รายรอบคลองสนามแจง คลองสนามแจงเป็นหัวใจหลักในเรื่องการเดินทาง และเป็นหัวใจในการทำเกษตรกรรม จากความแออัดของกลุ่มลาวไม่อยู่แค่ตรงนั้น เริ่มมีชุมชนมากขึ้น มีชุมชนที่แตกแขนงไป พอมีลูกมีหลาน ลักษณะเขาแต่งงานผู้หญิงเข้าบ้าน ก็จะมีบ้านลูกเขยที่อยู่ชยๆ ออกไปจนที่ไม่พอทำมาหากิน เพราะฉะนั้น อย่างที่อาจารย์จริจรูพูดว่ากลุ่มลาวแง้วชยๆ ไปอยู่จันทบุรี อยู่แถบๆ ที่ดอน สีส้มนี่จะเป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่ซึ่งเมื่อก่อนปี ๒๕๐๐ เป็นป่าไม้ทั้งหมด เป็นแหล่งอันตราย เป็นดงที่หนีคดีหนีอะไรต่างๆ แล้วก็กลุ่มลาวแง้ว ลาวพวน คนจีนเดินทางมากับทางรถไฟ แล้วก็กลุ่มคนแม่น้ำที่ไม่มีที่ทำกินก็ชยๆ ชยๆ ไปข้างใน ทางฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาลงมาแล้วทางคลองสนามแจงมา อย่างเช่น อาจารย์จริจรูบอกว่า เขาอยู่ในหมู่บ้านน้ำจั้น มีคนพวน มีคนไทย มีคนจีน มีคนลาวแง้วตั้งหลายกลุ่ม

เรื่องของผีตาบู่ของที่อาจารย์จริจรูพูด มีความเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ถ้าเราไปพบเรื่องของการนับถือดอนปู่ตาซึ่งเป็นป่าไม้ร่มครึ้มจะเห็นว่าไม่มีแล้ว ในชุมชนลาวแง้วแต่จะเป็นเรื่องของหนองน้ำแทน เพราะพื้นที่ภายในบริเวณนี้สภาพพื้นที่จะตื้นน้ำผุด น้ำจั้นก็คือน้ำผุดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีความรู้ในภาคอีสานแต่ว่าสื่อกันไม่ได้เพราะว่าขาดกันมานานแล้ว คนลาวแง้วปัจจุบันเขามองกันไม่ออกว่า น้ำจั้นหมายความว่าอย่างไร แต่ว่ามันก็คือหนองน้ำนั่นเอง เพราะฉะนั้น กลุ่มหนึ่งก็จะอยู่ในเขตพื้นที่ดอน พื้นที่ดอนก็คือรอบๆ ตรงนั้นเป็นเขตที่อพยพเข้ามาใหม่ก็จะกลายเป็นพื้นที่หลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม จะมีตาบู่อยู่ที่หนองน้ำ มีกฎเกณฑ์กับการบำรุงรักษาเช่น

ไม่ให้จับปลามาก เอาเครื่องมือใหญ่จับปลาไม่ได้ เราก็ต้องดูแลรักษาหนองน้ำนั้นด้วย แล้วหลาย ๆ ที่ตาปู่ก็จะอยู่ใกล้กับหนองน้ำประจำชุมชน ซึ่งก็จะเห็นว่ามีการสลับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมของชุมชน แต่ก็ยังคงการนับถือผีซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษอย่างหนึ่ง เป็นผีประจำชุมชนแต่ละแห่ง แล้วอย่างที่อาจารย์จุริราบอกก็คือว่าการสลับเปลี่ยนจากเจ้าในตำแหน่งเจ้าซึ่งเป็นผู้ชายซึ่งจะเป็นคนที่ดูแลพิธีกรรมไม่มีแล้ว เท่าที่พบมีอยู่บ้านเดียวที่มีเจ้า แล้วก็นางเทียมเขาไม่เรียกนางเทียมแล้วแต่จะเรียกเทียมเป็นอาการเข้าทรง เรียกคนทรงว่าร่างทรง ซึ่งภายใน ๒๐ ปีเท่านั้นเอง มีการทรงมาก มีการเข้าผี มีพิธีเลี้ยงผีกันหรืออย่างที่เห็นภาพ เป็นการเข้าทรงคนแก่มาขนาดนั้นก็เป็นการเข้าทรงเมื่อไม่นานมานี้เอง เพราะฉะนั้น ในภาพนี้ กลุ่ม Ethnic Group ต่าง ๆ มีการเข้าทรง ไม่ว่าจะเป็นมอญ มีลักษณะร่วมกัน นั่นคือแปลงเป็น “เจ้าพ่อ” เจ้าพ่อองค์หนึ่งองค์นี้มา แล้วเขาก็สร้างเรื่องราวของเขาขึ้นมาเป็นประวัติศาสตร์บอกเล่ามาจากภายใน ถามว่าเจ้าพ่อมาจากไหน บอกว่ามาจากเวียงจันทน์ ซี่มำแก่มา เหนือยเหลือเกิน ก็บอกลูกหลานว่า “พวกเรามาจากเวียงจันทน์” เพราะฉะนั้น ถ้าท่านไปถามประวัติศาสตร์บอกเล่าของลาว เขาจะบอกไม่ได้หรอกว่ามาจากเมืองไหน จากเมืองไหนเมืองนี้หรือ เมืองพังคิ อย่างที่บางคนบอก แต่ส่วนใหญ่จะบอกว่ามาจากเวียงจันทน์ เพราะความรู้สึก ทุกข์ หรือ โทมนัสเกี่ยวกับเรื่องกับเวียงจันทน์แตก หรือการเป็นเชลยศึก ซึ่งต้องอพยพมา มีการเดือดร้อน หนีร้อนมา มีการมาแบบไม่ได้เตรียมเนื้อเตรียมตัว พระสงฆ์องค์เจ้าก็ต้องมา บางคนชาวยังหุงอยู่ก็ต้องมา มีการเล่ากันถึงขนาดนี้ แล้วตรงนี้เป็นความทรงจำร่วมกัน ที่ทำให้รู้สึกว่า พวกเรายังเป็นเชลยศึก รู้สึกว่าเรามีความด้อย อยู่กับคนสูงกว่า

ดิฉันก็สังเกตจากข้อมูล ซึ่งอาจารย์จุริราได้โยนให้เห็นว่า ลักษณะที่ทำให้เห็นว่าคนลาวแง้ว ถูกมองว่าต่ำกว่า ถูกกดมาจากคนอื่น ๆ แม้แต่ในราชสำนัก ผ่านทางวรรณกรรม ผ่านอะไรต่ออะไร ลงมาถึงชุมชน คนกลุ่มอื่น ๆ ก็มองลาวแง้วอย่างค่อนข้างจะต่ำต้อยกว่า แม้แต่หลวงพ่อบัณฑิตจินเสน เวลาถามท่านว่าลาวแง้วเป็นอย่างไร ท่านจะมองอย่างนี้ ถ้าถามเรื่องกำนันผู้ใหญ่บ้าน ชักจะพัฒนาแล้ว เมื่อก่อนไม่ใช่ แต่อาจารย์จุริราจะมองกลุ่มตัวเองอีกอย่างหนึ่ง ทำให้เห็นว่ามันมีความเฉียดฉิว ความรังเกียจ ซึ่งเคยมีอยู่แล้วตึงเครียดค่อนข้างมาก ในการเป็นเชลยศึกในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ แล้วมันผ่านต่อมา

ฉะนั้น มันส่งผ่านตรงนี้ไปถึงอะไร ให้คุณสมปองช่วยบอกนะคะว่า มันจะอยู่ในอาชีพ ก็คือ การทำนา เป็นชีวิตจิตใจของเขา เรื่องของการเกษตรกรรม การบุกเบิกพื้นที่ต่าง ๆ ลาวแง้วจะเป็นกลุ่มซึ่งเคยครอบครองพื้นที่นามาก แล้วก็สูญเสียที่ดินไปมากเช่นกันในปัจจุบัน เชิญคุณสมปองนะคะ

สมปอง บุญเตียร : ผู้วิจัย

สวัสดีค่ะ พี่น้าไปแล้ว อันนี้เรามาว่ากันเรื่องทำมาหากินในอดีตสมัยก่อน การทำมาหากินจะทำนาแบบรอน้ำฝน พอฝนตก ชาวนาก็จะเริ่มไถนา หว่านข้าว ได้ข้าวมาก็เป็นแบบการทำนาแบบยังชีพ ก็จะมากเก็บไว้ในบ้าน ต่ำข้าวไว้กินอย่างนี้แหละค่ะ แล้วอีกส่วนก็เก็บไว้เป็นข้าวปลูกในฤดูต่อไป ทำเพิ่มขึ้นไปกรณีที่มีที่เพิ่ม คือชาวนาบางคนจะไปซื้อที่นาเพิ่ม หรือว่าไปถากถางเพิ่ม จับจองเพิ่ม พอทำนาได้ข้าวมาก ช่วงนั้นจะมีการนำข้าวไปสีที่โรงสี กระทั่งปีนี้เราจะต้องกินข้าวเท่านั้นกระสอบ เราก็จะสีไว้เท่านั้น ส่วนที่เหลือก็จะเก็บไว้เป็นข้าวเปลือก หรือว่าถ้ามีมากพอก็จะไปแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านอื่น คือแลกเปลี่ยนอาหาร หรือว่าแลกเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น หรือว่าเขาให้อาหารอะไรมาเราก็ต้องเอา เพราะว่าเราหาข้าวไปแลกกับเขาแล้ว กลับมาจะต้องไม่ใช่ข้าวกลับมาบ้าน

ต่อมามีชลประทาน ประมาณปี ๒๔๘๔ มีการขุดคลองชลประทานผ่าน ชาวนาก็จะเริ่มทำนาไม่ต้องรอน้ำฝนอย่างเดียว ทำนาที่มีน้ำผ่านแล้ว ชาวนาก็จะเริ่มทำนา ตอนนั้นบางบ้านก็จะมีวัว มีควาย เป็นเครื่องทุ่นแรง ต่อมาก็จะมีรถ มีรถไถนาคันใหญ่ ๆ เขาเรียกว่ารถฟอร์ดคันใหญ่ ๆ ไถนา เพราะว่าการทำงานนี้ ช่วงที่ยังไม่มีน้ำจากชลประทาน รอน้ำฝนอย่างเดียว เราต้องมีการไถนา เขาเรียกว่า ไถตะ ไถแปร แล้วก็หว่านข้าว พอฝนตกลงมา ข้าวก็จะขึ้น

พอหมดฤดูกาลทำนา บางปีชลประทานก็ปล่อยน้ำมาให้ ช่วงหมดทำนาแล้ว คือจะเป็นการให้น้ำมาเพื่อให้ชาวนาปลูกพืชหมุนเวียน จะมีการปลูกถั่วดินหรือถั่วลิสง ปลูกงา หรือปลูกอะไรอย่างนี้ไว้กินในครัวเรือน บางทีก็ขาย พอต่อมาก็จะมีการทำนา ๒ ครั้ง เรียก นาปรัง การทำนา ๒ ครั้งนี้ ทำให้ชาวนาเริ่มใช้เงิน คือจะหาเงินโดยวิธีไหน ส่วนมากจะไปหานายทุนในตลาด ก็คือเจ๊ก ครั้งแรกก็จะไปกู้เงินเจ๊กมาก่อน โดยใช้ที่นาไปจำนองไว้กับเจ๊กในตลาด บางคนพอทำนาได้เงินมาก็จะนำไปซื้อวัว ซื้อรถมาทำอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรของเรา พอขายข้าวได้เงิน บางคนก็ไม่นำเงินไปส่งเจ๊กที่ตลาดเขาก็คิดดอกเบี้ยไม่เอาเงินไปส่ง พอไม่มีเงินใช้ก็ไปเอาเงินที่เจ๊กอีก เจ๊กเขาก็ให้มา เงินก็กลายเป็นเงินพอกขึ้นไปเรื่อยๆ จนต้นทบดอก ดอกทบต้น จนบางครั้งพอมีเงินก็เอาเงินไปคืนเจ๊ก ก็ยังไม่พอดันที่ไปกู้เขามา ดอกที่ไปกู้เขา บางคนก็ต้องขายที่นาให้เจ๊กไปโดยปริยาย โดยในราคาที่ถูก

แต่ก็มีที่บางคนทำนามา ๒๐-๓๐ ปี ก็มีเงินเก็บ เงินเก็บนี้เราสามารถนำไปซื้อรถไถนา เพราะว่าช่วงนี้ช่วงที่มีการทำนา ๒ ครั้ง จากนาปีก็มาเป็นนาปรัง นาปรังก็จะใช้รถไถนา ไม่จำเป็นที่จะต้องไถรถไถใหญ่ๆ แล้ว จะใช้รถสี่ล้อ เขาเรียกว่า รถเหลือง คือ รถนี้สามารถลงไถในนาได้เลย ลงไปไถในนา อย่างคันนี้คือรถสี่ล้อ รถเหลืองที่สามารถลงไถในนาได้ ไถได้ ไถคราด ให้เตียน บั่นดินให้เตียน เรียกว่าเป็นการทำน่าน้ำตม พอเตียนขนาดนี้ก็หว่านข้าว ข้าวที่จะนำมาหว่าน จะเอาไปแช่ลัก ๒ คืน ให้ข้าวมันแทงหน่อขึ้นมา พอข้าวแทงหน่อขึ้นมาแล้วก็มาหว่าน หว่านแล้วมันก็จะขึ้น แล้วมันก็จะงอกขึ้นมา ก่อนที่จะเก็บเกี่ยวข้าว เราก็ต้องมีการฉีดยาฆ่าแมลง ฉีดยาคุมหญ้า แล้วเราจะดูด้วยว่าข้าวที่เราปลูกมีปัญหา มีพวกหนอน มีเพลี้ยกระโดดมารบกวนหรือเปล่า ถ้ามีทางเกษตรอำเภอเขาจะมาให้คำแนะนำ บางครั้งก็จะมียามาให้ แต่ยามาให้มันมีน้อยมาก ไม่พอที่จะแก้ปัญหาอันนี้ ต่อมาเมื่อพอข้าวเหลืองพอที่จะเกี่ยวได้ จะมีรถเกี่ยวข้าวมารับจ้างเกี่ยว โดยเราจะจ้างเขาเกี่ยวเป็นไร่ ไร่ละ ๓๐๐ บาท พอเราเกี่ยวข้าวมาได้แล้ว คือ เราจะต้องเอาข้าวมาตากให้แห้งเพื่อที่จะขายเลย ถ้าเราไม่ขายเราก็จะเก็บไว้ทำเป็นพันธุ์ในฤดูต่อไป อันนี้คือลานข้าวของคนบ้านน้ำจั้นที่มีฐานะดี คือบ้านนี้ทำนาด้วย แล้วออกเงินกู้ด้วย แล้วก็รับซื้อข้าวจากชาวนาด้วย โดยรับซื้อข้าวจากชาวนาทั่วไป หรือว่าจากลูกหนี้ที่เขาตกหนี้ ตกเงินกู้ไว้ ฝูงข้าว ปัจจุบันนี้หมดความสำคัญลงไปแล้ว เพราะว่าชาวนาได้ข้าวมาแล้ว มีแต่จะขาย จะไม่เก็บไว้เหมือนเมื่อก่อนแล้ว

การทำหอมเป็นอาชีพเสริมอีกอย่างหนึ่งของคนบ้านน้ำจั้น การทำหอมสามารถทำเงินเป็นรายได้ให้กับชาวบ้านได้มาก เพราะว่าบางช่วงหอมจะมีราคามัดหนึ่ง มัดละ ๓๐๐ บาท มัดหนึ่งจะมีประมาณ ๕ กิโลกรัม ยามว่างของชาวบ้านน้ำจั้นจะทอผ้าเป็นอาชีพเสริมอีกอย่างหนึ่ง ปัจจุบันนี้ ทางราชการได้แนะนำให้ส่งเสริมให้ชาวบ้านในการทอผ้าด้วย อันนี้คือตลาดนัด ปัจจุบันนี้เริ่มมีความสำคัญ เพราะว่าชาวนาบางคนกลับมาจากการทำนาจะต้องมาซื้อกับข้าว บางครั้งก็เป็นกับข้าวสำเร็จรูป ง่ายแก่การบริโภค

ปัจจุบันนี้ส่วนส้มมีรอบๆ หมู่บ้านน้ำจั้น ซึ่งอาจจะจะเป็นความเต็มใจหรือไม่เต็มใจของชาวนาที่มีสวนส้มเข้ามา ครั้งแรกที่มีการเช่าสวนส้ม ชาวนาบอกว่า เต็มใจที่จะให้เช่า เพราะว่าทำให้เขาทำสวนส้มนี้มันเป็นที่ไม่ดี เป็นที่ดอน ดินก็ไม่ดี ไม่เหมาะแก่การที่จะปลูกข้าว เมื่อมีคนมาขอเขาทำสวนส้ม เขาก็จะให้เขาโดยง่าย เพราะว่าเขาก็จะได้เงิน นำเงินไปใช้หนี้อย่างอื่นได้ นำไปลงทุนอย่างอื่นได้ แต่ก็ยังมีบางคนที่ไม่อยากให้เช่า แต่ก็จำเป็นต้องให้เช่า เพราะว่ารอบๆ นาของตนให้เช่าสวนส้มไปหมดแล้ว ถ้าเกิดเราไม่ให้เขา เราก็ไม่มีทางออก เราก็ไม่สามารถที่จะเข้าไปทำนาได้ เพราะว่ามันจะต้องผ่านสวนส้มของเขา

การทำสวนส้มมีผลกระทบเรื่องน้ำ อย่างเช่น ที่บ้านหนองเมือง สวนส้มเวลาที่เขามาเขาทำสวนส้ม เขาจะเลือกที่ใกล้กับแปลงน้ำ คือคลองชลประทาน พอเขาเช่าติดกับคลองชลประทาน หมายถึงเลยสวนส้มเข้าไป มันก็ไม่มีทางที่น้ำจะเข้าไปได้ เพราะหนองเมืองเวลาทำนาเขาจะร่อนน้ำฝนอย่างเดียว ปีละครั้ง พอเขาอยากทำนาปีละ ๒ ครั้ง เขาก็จะมาขอให้น้ำผ่านจากสวนส้มไปที่นาของเขา สวนส้มก็ไม่ยอม สวนส้มจะถือโอกาส คือ ขายนํ้า เป็นการขายนํ้าให้กับชาวนา แล้วก็อีกครึ่งหนึ่งที่สวนส้มจะมีรถรับจ้างเกี่ยวข้าว เป็นการบังคับกันในตัวว่า ชาวนาที่ใช้น้ำของเขาจะต้องจ้างรถเขาเกี่ยวข้าวด้วย

อาจารย์รุจิรา เขียวธรรม : ผู้วิจัย

ขอเพิ่มเติมตรงนี้ด้วยค่ะ คือในรอบๆ ทางบ้านหนองเมืองและบ้านน้ำจั้น จะมีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนามาก ที่นี้เขาก็มีการทำสวนส้ม เพราะว่าเขามีการนำดินจากทั้ง ๒ หมู่บ้านนี้ไปใช้ค่น้ำจะปลูกส้มได้ อย่างที่บ้านดินจั้น แม่ก็ให้นามาคนละ ๓๐ ไร่ มีแปลงหนึ่งของดินจั้น ๒๐ ไร่ เป็นพื้นที่อยู่ในเขตที่เขาต้องการจะมาเช่าทำสวนส้ม ปกติจะให้น้องชายทำ ที่นี้เราถามว่า จะทำต่อไหมนาแปลงนี้ เขาบอกว่าเขาอยากทำ แต่ว่านาของเราอยู่ด้านใน ถ้าสมมุติว่าเราจะทำนาโดยที่มีสวนส้มอยู่รายรอบเรา เราจะต้องมีความสามารถมากเลย ทั้งๆ ที่ดินจั้นอยากให้พื้นที่ตรงนั้นอยากให้เป็นพื้นที่นาอยู่ ปัจจุบัน ทั้งบ้านหนองเมืองและบ้านน้ำจั้นมีสวนส้มรอบหมู่บ้าน บางคนไม่ยอมให้เข้าสวนส้ม ก็คือมีที่นาอยู่ขอบ แม้ว่าจะมีน้ำผ่านได้ก็ไม่สามารถที่จะทำนาได้ เนื่องจากพอเขาทำสวนส้ม เขาจะยกคันดินสูงขึ้น ปกติที่ยังไม่มีสวนส้ม น้องสะใภ้เล่าให้ฟังว่า จะต้องไปกั้นคันนาเพื่อไม่ให้ให้น้ำมาท่วมข้าว นอกจากสวนส้มที่เขาเข้ามาแล้ว น้ำมันอาจจะมากเกินไปหรือน้อยเกินไป บางคนก็รั้นไม่ยอมให้หรือไม่อยากจะให้เขาทำสวนส้ม ก็มีปัญหามาตามา หนูเข้าไปกีดข้าว หนูเป็นศัตรูข้าวมาก มีการซื้อต๋ายไฟรอบนา ในระยะ ๕ ปีมาที่ดินจั้นรู้ว่ามีคนตาย เพราะว่าไฟฟ้าไปช็อตหนู หนูไม่ตาย คนไปจับสายไฟที่มันรอบนาตายแทน ตายก็มีเรื่องอีก บางทีบังเอิญก็มาตายในที่นาเรา เขาก็เลยมาจับ เราก็ต้องไปติดต่อกับตำรวจ บางทีก็ต้องไปเสียเงินอีก บางทีเรื่องก็ไม่ไปถึงศาล ให้เรื่องจบเท่านั้นไหมนาย จะเอาเท่าไร ๓๐,๐๐๐ - ๔๐,๐๐๐

สรุปว่า การทำนากับคนลาวมันต้องคู่กัน อย่างคนที่รู้จักการทำนา แม่มีรดให้ มีที่นาให้ รุ่นพ่อแม่ รุ่นคุณตาคุณยายไม่มีหนี้ พ่อแม่มาทำนามีหนี้ให้ลูกทำต่อ ลูกก็มีหนี้คือคนลาวทำนา คงไม่ใช่ลาวทั้งหมด เป็นคนไทย แล้วยุทธยาหรือคนทำนาอื่นๆ ยังมีหนี้อยู่ จนไม่รู้ว่าจะบังคับผลประโยชน์ในการทำนาของเกษตรกรจะไปตกอยู่ที่ใคร

คุณสมปอง บุญเตียร : ผู้วิจัย

ปัจจุบันนี้หมู่บ้านน้ำจั้นมีเงินกองทุนจากรัฐบาลช่วยเหลือ มีเงินกองทุนพื้นฟูหมู่บ้านเป็นเงินแสน เงินนี้ทางรัฐบาลให้มาจะไม่มียอดเบี้ย ผู้ที่มีสิทธิ์จะกู้เงินแสนนี้จะต้องเป็นกลุ่มแม่บ้านที่ทอผ้าเท่านั้น เพราะหมู่บ้านน้ำจั้นมีการทอผ้า ปัจจุบันจะมีสมาชิกประมาณ ๒๔ คน กำหนดส่งภายใน ๑ ปี ชาวบ้านบอกว่าเงินนี้ดีกว่าที่เราจะไปกู้ที่อื่นๆ เพราะว่าไม่เสียดอกเบี้ย เราสามารถมาใช้จ่ายในหมู่บ้าน ในครัวเรือนเรา แล้วก็ให้ลูกไปโรงเรียน ให้ค่ารถ ค่าขนมได้ บางคนก็ไปใช้จ่ายเกี่ยวกับการทำนา

ต่อมาก็มีเงิน กขคจ โครงการแก้ปัญหาความยากจน วงเงิน ๒๔๐,๐๐๐ บาท ก็ไม่มีดอกเบี้ยเหมือนกัน กรรมการบริหารก็จะเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ก็จะมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. สารวัตรกำนัน รวมทั้งหมด ๑๒ คน เงินนี้ก็ไม่มียอดเบี้ย ผู้กู้ก็ต้องเขียนโครงการขึ้นมา กรรมการทั้ง ๑๒ คนก็ต้องเป็นผู้เซ็นอนุมัติ พออนุมัติ ผู้กู้ก็ต้องไปเปิดบัญชีธนาคารออมสินแล้วจะรับเงินได้

มีเงินกองทุนหมู่บ้านหรือเงินล้าน ซึ่งสมาชิกในหมู่บ้านจะเป็นผู้เลือกกรรมการใน ๑๕ คน คุณสมบัติของกรรมการ คือเป็นคนไม่ติดยาเสพติด ไม่เคยต้องโทษมาก่อน คือเป็นคนดีของหมู่บ้าน ปัจจุบันในหมู่บ้านน้ำจั้นมีคนขอกู้มากถึง ๑๑๔ คน ใครที่จะขอกู้จะต้องเขียนโครงการขึ้นมา การเขียนโครงการนี้ บางครั้งก็มีการเขียนผิดเขียนถูก กรรมการจะตัดปัญหา กรรมการจะเขียนให้เอง โดยขอค่าเขียนคนละ ๕๐ บาท ชาวบ้านก็ยอมตกลงให้ กรรมการเขียนให้ เพราะว่าเขียนค่อยจะผิดอยู่เรื่อยๆ พอผิดก็ลบไม่ได้ต้องไปถ่ายเอกสารอย่างเดียว ค่าถ่ายเอกสาร ค่าน้ำมันรถ อาจจะมากกว่า ๕๐ บาทก็ได้ แล้วการพิจารณาการอนุมัติของกรรมการ กรรมการจะ

พิจารณาว่าใครที่กู้เงิน กขคจ คือเงิน ๒๔๐,๐๐๐ ไปแล้ว แล้วก็กู้เงินล้านด้วย กรรมการจะพิจารณาว่าถ้าใครกู้เงิน ๒๔๐,๐๐๐ บาท สมมุติว่ากู้ได้ ๓,๐๐๐ บาท เงินล้านนี้ก็จะกู้ได้แค่ ๗,๐๐๐ รวมแล้วรวมเป็น ๑๐,๐๐๐ บาท เพราะส่วนมากเขาจะเฉลี่ยให้กันคนละ ๑๐,๐๐๐ บาท แต่กรรมการส่วนมากจะมีสิทธิ์กู้ได้ถึง ๒๐,๐๐๐ บาท แต่กรรมการบางคนก็กู้ไม่ถึง ๒๐,๐๐๐ บาท เขากู้แค่ ๑๐,๐๐๐ บาท เพราะว่าเขามีเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน บอกว่าเงินกองทุนหมู่บ้านดี เพราะว่าไม่ต้องเสียดอกเบี้ยที่เราไปเสียดอกเบี้ยอื่น ดีกว่าเราไปกู้ที่อื่น แล้วก็เสียดอกเบี้ยแพงมาก ข้อดีอีกก็คือ ทำให้มีการลงทุนเพิ่ม เช่น ถ้าเราไปทำนา เราก็สามารถที่จะเอาไปซื้อปุ๋ยเพิ่ม เราก็จะได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น ทำให้มีอาชีพใหม่ เช่น บางคนกู้ปุ๋ยอาจจะนำเงินนี้ไปค้าขาย อาจจะไปขายผลไม้ที่ตลาดนัด อาจจะไปเปิดร้านเสริมสวย แล้วก็ทำให้รู้จักเก็บออม ประหยัด เพราะว่าเราจะต้องเก็บเงินส่วนหนึ่งไว้ใช้หนี้เขาเมื่อครบกำหนดแล้ว แล้วก็ทำให้เราสามารถเก็บเป็นทุนต่อไปได้ บางคนก็มองว่าไม่ดี ส่วนมากจะเป็นคนที่ไม่ได้กู้ บอกว่าคนไปกู้นำเงินไปใช้ผิดประเภท เช่น บางคนเขียนว่ากู้เลี้ยงปลา แต่ว่าไม่ได้เลี้ยง เอาไปใช้อย่างอื่น ไม่ได้ตั้งใจทำงาน คือว่าได้เงินมาแล้วก็แล้วกัน ทำให้ฟุ่มเฟือย ถือว่าตอนนี้มีเงินแล้วนะ อยากซื้ออะไรก็ซื้อ อยากทำอะไรก็ได้ ทำให้มีหนี้สินเพิ่ม พอหมดเงินปุ๊บก็ไม่ว่าจะไปหาที่ไหน พอถึงเวลาก็กู้ต้องหาใช้หนี้เขาอีก

จากอดีตถึงปัจจุบัน ส่วนราชการได้ให้ความช่วยเหลือเท่าที่ทราบ ก็คือมีเงินผันสู่ชนบท เงินผันนี้เมื่อขอมาแล้ว ก็ต้องนำไปทำประโยชน์จริงๆ เช่น มาทำถนน ทำคลอง สร้างสะพาน นอกจากเงินผัน ก็มีเงินมีयाชาว ที่ทราบมาเงินมีयाชาว ส่วนมากก็จะนำมาขุดบ่อ ขุดลอกคูคลอง ทำถนน คือ จากถนนดินมาให้เป็นถนนลูกรัง แล้วก็เงินกองทุนฟื้นฟูหมู่บ้าน คือเงินแสน แล้วก็เงิน กขคจ คือเงิน ๒๔๐,๐๐๐ แล้วก็เงินกองทุนหมู่บ้าน

อาจารย์รุจิรา เขาว์ธรรม : ผู้วิจัย

จากเดิมที่คุณสมบองบอกว่าชาวนาไม่มีสตางค์ ต้องไปกู้ยืมเงินในตลาด พอต่อมาก็เปลี่ยนจากนายทุนมารู้จักการกู้เงินที่ ธกส. แล้วก็เปลี่ยนมาเป็นเงินกองทุนฟื้นฟูหมู่บ้าน แล้วก็เงินกองทุนหมู่บ้านละหนึ่งล้านบาท แล้วก็ก็มีแหล่งเงินกู้ของชาวบ้านเพิ่มขึ้น พอเขาได้เงินมา เขาก็อาจเอาไปใช้จ่าย ไปใช้จ่ายบางอย่าง ก็เป็นไปตามจุดประสงค์ ตามที่เขียนไว้ในที่เขต บางคนก็ไม่ตรง บางทีถ้าพอดีลูกจะแต่งงานบ้าง ลูกจะบวชบ้าง ก็เอาเงินนั้นมาใช้ ที่นี้พอได้ผลผลิตมาก็ขาย ขายเอาเงินไปใช้ เช่น พอขายข้าวปุ๊บ ยังไม่ได้เงินที่จะเอาไปใช้หนี้ แต่เอาไปใช้อย่างอื่นก่อน พอถึงเวลาที่จะเอาเงินไปใช้กองทุนหรือว่าใช้นายทุนก็ต้องไปกู้เขามาอีก ที่นี้ก็เป็นการวนเวียนอยู่แบบนั้น

ระหว่างการทำนาชาวนามีค่าใช้จ่าย เริ่มตั้งแต่บางคนทำนา แต่ยังไม่มียพันธ์ุข้าวเลยก็มี ไปซื้อพันธ์ุข้าว ไปซื้อยามาแมลง ไปซื้อยาต่างๆ ไปซื้อยาบำรุงกำลังตัวเองด้วย ยาอะไรด้วย บางทีก็ต้องจ้าง จ้างคนคราด บางทีมีรถไถยังไม่เป็นก็จ้างเขาอีกแล้ว บางทีเกี่ยวข้าวก็ต้องจ้างอีก เกียวข้าวเสร็จก็ยังไม่มียแรงที่เอาข้าวไปส่งแหล่งรับซื้อ ก็ต้องจ้างรถมาขนอีก ที่นี้ใครละคะที่มาเก็บผลประโยชน์จากชาวนาหรือว่าคนลาว หรือว่าใครก็แล้วแต่ที่มาทำอาชีพนี้ แต่จริงๆ แล้ว ก็ยังเป็นหนี้เหมือนเดิม ก็คือเป็นหนี้ไม่รู้จักหมด

อย่างดิฉันบอกว่าแต่เดิม ตายายทำนาไม่มีหนี้ ไม่เคยสอนให้ลูกหลานให้มีหนี้ พอรุ่นแม่ แม่เคยไปกู้เงินจากตลาดก็เปลี่ยนจากตลาดไปกู้ ธกส. แม่แก่แล้ว ให้ลูกทำนา แม่ให้น้ำ แม่ให้รถ ลูกก็ยังต้องเป็นหนี้ อีก บางคนเป็นหนี้เพราะอยากเป็นก็มี เพราะจำยอมก็มี มีครอบครัวหนึ่ง ก็จะซื้อนา ๔ ไร่ สี่แสนบาท หมดส่งนาก็ซื้อรถ หมดส่งรถก็สร้างบ้านใหม่ ที่นี้บางคนก็หันเหชีวิตไปเลย ขายนาทั้งหมด หรือว่าเปลี่ยนจากขายนาไปซื้อรถ ขายนาแล้วก็ย้ายไปเพชรบูรณ์แล้วก็ไปซื้อไร่ คือระหว่างกลุ่มลาวนี้ ก็มีหลากหลาย บางคนก็ตั้งต้นชีวิตใหม่ได้ บางคนปัจจุบันขายนาหมดแล้ว ตอนนั้นก็กลับมาเป็นลูกจ้างคนในหมู่บ้าน

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ : ผู้ประสานงาน

ทั้งสองท่านที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คือ วงจรหนี้ที่ไม่มีวันสิ้นสุดของชาวนา ก็ไม่เห็นทางออก แม้ว่ารัฐบาลจะได้สนับสนุนเงิน ไม่รู้ว่ถ้าโครงการลงไป แต่จะทำให้เกิดอะไร ก็อย่างที่เห็นนะคะ เกิดวงจรหนี้ที่ไม่มีวันสิ้นสุด เพราะว่ากลุ่มชาวนาไม่ใช่เป็นกลุ่มที่มีทุนในมือมาตั้งแต่บรรพบุรุษแล้ว แม้ว่าจะมี ๒ มือ แขนที่ขยันขันแข็งบุกเบิกที่นา แต่ละคนก็มีที่นา อาจจะมากกว่า ๕๐ ไร่ในแต่ละตระกูล ก็ต้องแบ่งให้เป็นมรดก แล้วก็หลุดมือออกไป โดยการที่มีนายทุนในตลาดหรือปัจจัยต่างๆ ที่ทั้งสองท่านได้กล่าวกันมาแล้ว

อีกอย่างหนึ่งที่เป็นปัญหาสำคัญมาก ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มลาวแอ้งหรือกลุ่มที่อยู่ในเขตภาคกลางที่กำลังประสบปัญหาหนี้ คือ เรื่องนายทุนสวนส้มที่เป็นนายทุนเคยปลูกสวนส้มในเขตปทุมธานี แล้วก็ย้ายพื้นที่ไปเรื่อยๆ ท่านจะทราบว่าพื้นที่ตรงนั้นแหละคะ เป็นพื้นที่ของสวนส้มซึ่งใช้ฟรีๆ น้ำซึ่งเปลี่ยนสลับเปลี่ยนจากการทำนาสำหรับชาวบ้านธรรมดาทั่วไป กลายเป็นพื้นที่ทำสวนส้มที่ไม่ต้องลงทุนอะไร นอกจากไปเช่าที่เช่า และการเช่าที่ก็ให้เงินเยอะมาก มากกว่าที่ชาวนาเช่าที่ทำกินเพื่อที่จะทำนา ชาวนาในพื้นที่ไม่มีส่วนในการทำสวนส้มนี้เลย แม้ว่าการซื้อหาสิ่งของ เขาก็จะเข้าตลาดไปคาร์ฟูร์ ไปโลตัส แล้วการทำมาหากินก็จะอยู่กันในกลุ่มตรงนั้น เพราะว่าไม่ได้ไปยุ่งเกี่ยวอะไรกัน แรงงานนี่ก็เอาแรงงานที่อื่นมาที่ถูกต้อง พม่าบ้าง คนลาวไม่ได้เป็นแรงงานในสวนส้มเลย

ในสิ่งที่ลาวแอ้งหรือว่าชุมชนชนบทไม่ได้ก็คือ เรื่องยาฆ่าแมลง สารพิษต่างๆ ถ้าหมู่บ้านใดที่อยู่ได้สวนส้มลงมากี่จะสูดสารเคมีที่ใช้กับสวนส้ม เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นเมื่อก่อนสักสี่ห้าปีไปในเขตคลองชลประทานเลียบบคลองไปจะเป็นนาข้าวปลูกข้าวตลอดทั้งปี ไม่ต้องไปพูดถึงประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาที่เราศึกษาชอบ ชอบพูดถึงว่ามีการเอ็นขวัญข้าว มีการทำขวัญข้าว เชิญข้าวเข้ายุ้งหรือว่าอะไรต่ออะไร ไม่มีเวลาแล้วนะคะ เพราะได้ข้าวมาปุ๊บตากปั๊บ ขาย ธกส. ขายใช้หนี้ต่างๆ บางครั้งทำนากันมากกว่า ๓ ครั้งต่อปี ชลประทานปล่อยน้ำต้องทำนะคะ ไม่ทำไม่ได้ สิ่งที่ได้จากการทำนาก็คืออะไรคะ สารเคมี ต้องใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง การซื้อตม การกำจัดเพลี้ย เหล่านี้ ชีวิตอันตรายมากขึ้นนะคะ แล้วก็ประเพณีพิธีกรรมไม่ต้องพูดถึงแล้ว เพราะว่าเกี่ยวกับประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากินก็หมดไปกับเรื่องของการทำงานที่ต้องทำอย่างเป็นธุรกิจที่ต้องทำมาก แต่ว่าผลที่ได้แล้ว บางคนสามารถทำนาด้วยตัวคนเดียว แต่ว่าลงทุนไปทั้งหมดกับเงินที่ได้มา หักกลบลบหนี้แล้วไม่เหลืออะไรเลย ได้ศูนย์บาทนะคะ

แต่ศูนย์บาทที่ได้ หมายความว่าเจ้าหนี้ นายทุนเงินกู้ในตลาดได้จากดอกเบี้ย ได้จากเงินต้น อันที่สองคือรัฐบาลได้ข้าวส่งไปขาย อันที่สามก็คนที่เป็พ่อด้าคนกลางขายข้าวก็ขายได้ คนที่ขายยาบ้าก็ขายได้เพราะว่าต้องใช้แรงงานเยอะ เพราะฉะนั้น คนติดยาบ้าในหมู่บ้านเยอะมาก คนที่ได้ก็คืออาจจะเป็พวกเครือข่ายตุลาการของคนที่กล่าวมาเหล่านั้น

เราก็คงจะเห็นว่าในอดีต ลาวแอ้งทำงานส่งหลวงมาตลอด ก็เป็ชนชั้นกึ่งสงคราม ความเป็นอยู่อะไรต่ออะไรไม่ได้ดี แต่พอเริ่มที่จะตั้งตัวได้ขึ้นมาในยุคหนึ่ง ความต้องการผลิตผลจำนวนมาก การพัฒนาคลองส่งน้ำ การขุดคลองชลประทานหลัง พ.ศ.๒๕๐๐ มา ชุมชนถูกทำลายอย่างค่อนข้างจะเห็นภาพอย่างชัดเจน อย่างเช่นอาจารย์รุจิราพูดว่ามีชุมชนของลาวแอ้งที่ยังคงเชื่อเรื่องปอบอยู่ ก็จะเห็นว่าคนที่มีปัญหาก็คือผู้ทญู่หนี้คะ เมื่อก่อนคนเป็นปอบก็พวกที่แต่งงานหลายหมมีผัวหลายคน เป็คนไม่ดี มีบรรพบุรุษไม่ดี แต่ว่าในปัจจุบันเราจะเห็นว่าคนที่ถูกมองหว่าเป็ปอบ มันเกิดจากปัญหาทางเศรษฐกิจก็เยอะมากนะคะ ยังดำรงความเชื่อตรงนี้อยู่ก็เป็เรื่องของการกล่าวหาในชุมชนในสังคมของลาวแอ้งอยู่

เรื่องของความเชื่อประเพณีบางอย่างก็ยังคงอยู่ บางท่านอาจจะรู้สึกว่ามันไม่ค่อยน่าสนใจ มันดูเป็เรื่องธรรมดา ดูไม่มีสีสันอะไรเท่าไร แต่คิดว่าโครงสร้างตรงนี้นันยังดำรงความเป็นกลุ่ม Ethnic Group ก็คือความกลุ่มลาวแอ้งอยู่ เพราะฉะนั้น ต่อไปนี้ก็จะเปิดให้ท่านสอบถามโดยรายละเอียด ถ้าเราสามารถตอบได้ส่วนของตอน

เข้านะคะ ยังไม่มีใครถามเรื่องของกลุ่มทางภาคตะวันตกเลยก็เชิญถามได้พร้อมกันไปเลย เรียนเชิญนะคะ จะมีใคร สอบถามไหมคะ

อาจารย์นิจ ธิญชีระนันท์

ฟังอาจารย์จุฑาพุดก็เลยนึกถึงลุงคนหนึ่งที่บ้านแสนจะน่ารัก ที่สมเด็จฯ พระเทพท่านนิยม แล้วก็ให้เด็กนักเรียนเอาอย่าง ชื่อลุงขุนนะครับ ที่เป็นผู้ที่ไม่ต้องพึ่งพาอะไรจากข้างนอกเลย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทอผ้า เรื่องล่าสัตว์ เรื่องดำข้าว อะไรเนี่ยะครับ ฟังตนเองได้อยู่ตลอด อยากจะเรียนถามว่าลุงขุนเป็นกลุ่มไหนครับ

เป็นไทยพวนค่ะ เป็นไทยพวนที่ย้ายมาจากพวกกระเทียมค่ะ

ไม่ใช่แง่วนะครับ ขอขอบคุณครับ

อาจารย์จิราภรณ์ สถาปวรรณ : มหาวิทยาลัยนเรศวร

มีสองข้อนะคะที่อยากจะถาม รู้สึกว่าได้ความรู้มาก คือ ดิฉันสนใจเกี่ยวกับเรื่องการอพยพ ดิฉันอยากทราบว่า การอพยพมาอยู่ตรงนี้ของเขา หมายถึงว่าตั้งแต่แตกทัพมาแล้วมาอยู่ตรงนี้เลย หรือว่าเป็นการอพยพครั้งที่ ๒ หรือครั้งที่ ๓ ของเขา อันนี้อยากทราบเพื่อขอความรู้ค่ะ ทั้งนี้ดิฉันมาจากทางเขตภาคเหนือตอนล่าง กลุ่มที่เขาเรียกตัวเขาเองว่า เป็นพวนก็ดี หรือเป็นแง่วนก็ดี มักจะมีประสบการณ์ของการอพยพไม่ต่ำกว่า ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง นครสวรรค์นี่รู้สึกว่าจะเป็นด่านแรกจากนั้นก็มาอยู่ทางแถบพิจิตร ดั้งเดิมจริงๆ จะมาจากเพชรบุรี ราชบุรี นครปฐมแล้วจากนั้นก็มาจากรานครสวรรค์ ดิฉันอยากทราบประสบการณ์ของการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มพวกนี้

อีกอย่างหนึ่งดิฉันอยากจะทราบคือว่าในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดิฉันพบในทางเขตภาคเหนือตอนล่างนั้น มักจะมีการรื้อฟื้นใหม่ของการวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างเขาฟื้นมันขึ้นมา แล้วดึงเอาคนมาเที่ยวในหมู่บ้านทำให้หมู่บ้านเนี่ยพอจะมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดิฉันอยากทราบว่าในลักษณะที่เป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมหรือพิธีกรรมอะไรบางอย่างที่ทำให้ชุมชนเคลื่อนไหวขึ้น ในบริเวณแถบนี้มีประสบการณ์ในลักษณะนี้บ้างหรือเปล่า ขอขอบคุณค่ะ

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ : ผู้ประสานงาน

ขอตอบข้อแรกนะคะ คือจากที่สำรวจดูแล้วกลุ่มของลาวแง่วนมีการเคลื่อนไหวหลายครั้ง ที่เราเห็นกลุ่มชัดเจนที่สุดคือที่หนองเมือง ที่บ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นกลุ่มใหญ่มากประมาณ ๗-๘ หมู่บ้าน ซึ่งจะเป็นชุมชนที่ค่อนข้างใหญ่ อีกกลุ่มหนึ่งก็คือกลุ่มทองเอน จังหวัดสิงห์บุรี สองกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวอยู่ในเขตที่จะเห็นว่าเป็นจุดต่างๆ กระจัดกระจายทั่วไป คือมีสองชุมชนใหญ่ จากชุมชนที่อยู่ค่อนข้างติดลำน้ำน้อยแล้วก็กระจายเข้าไปบุกเบิกพื้นที่ภายในซึ่งก็มีลักษณะเดียวกันกับกลุ่มอื่นๆ กลุ่มพวนหรือว่ากลุ่มคนไทยแม่น้ำ คือการไม่มีที่ทำกินแล้วว่าการกระจายของกลุมนี้น่าสนใจ เพราะว่าเราไม่สามารถเช็คได้จากเอกสารได้เลย นอกจากประวัติศาสตร์บอกเล่า ถ้าไม่เข้าไปสอบถามกันมากๆ ก็จะได้ข้อมูลเหล่านี้ขึ้นมา โดยเฉพาะกลุ่มลาวสัมมนาแล้วก็ค่อนข้างจะไม่มี เขียนกันไปต่างๆนาๆ เราก็คงไม่ได้หาข้อสรุป แต่ว่าอยากได้ข้อมูลหลายๆ สาย อย่างที่อาจารย์บอกว่าอยู่ที่นครสวรรค์ก็มีแล้วก็กระจายจากเพชรบุรีขึ้นนครสวรรค์ก็มี กระจายจากข้างล่างขึ้นข้างบนก็มี กระจายจากบนไปตะวันออก ตะวันตกก็มี กลุ่มแง่วนก็พอไปซื้อที่แถวเพชรบูรณ์ในยุคที่ต้องบุกเบิกที่ทำกินแถวเพชรบูรณ์ก็ไปอยู่

วิเชียรบุรี อยู่เพชรบูรณ์กันมาก หรือว่ากลุ่มที่ไปอยู่กับไทเบ็งในเขตเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ถูกแคว้นที่ก็เป็นลาวแง้วะมาก แต่เป็นลาวแง้วกลุ่มที่สองที่สามแล้ว อย่างคุณตาซุนที่จันเสน เป็นคนโคกกระเทียมก็คือพวนแถวโคกสำโรง บ้านหมี่ ซึ่งอพยพเข้าแสวงหาโชคเหมือนกัน แสวงหาที่ทำกินเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ในพื้นที่เขตภาคกลางเราจะต้องแบ่งหลายๆ เขต กลุ่มแรกก็คือกลุ่มไกลัว แม่น้ำลำคลอง เป็นระยะแรกที่เขาเลือกตั้งถิ่นฐาน ระยะที่สองคือทหารอยุธยาเข้าไปในเขตภายใน ใช้แหล่งน้ำจากหนองน้ำก็จะมีบ้านหนองเมืองที่ว่า แล้วก็บ้านซับ บ้านซอนต่างๆ ถ้าในเขตเป็นพื้นที่ไร่ ปลูกข้าวไม่ได้ ปลูกพืชไร่ก็จะมีคนหลายเผ่าพันธุ์มากมาย ส่วนใหญ่ก็เป็นโจรทั้งนั้น บรรพบุรุษจะคะหนืออาณาแผ่นดินก็เข้ามาทำมาหากิน เพราะว่ามันเป็นเขตซึ่งอยู่ในป่าดงนี้เป็นลักษณะของการตั้งถิ่นฐาน ส่วนคำตอบที่สองขอเชิญอาจารย์รุจิราตอบค่ะ

อาจารย์รุจิรา เชาว์ธรรม : ผู้วิจัย

ถ้าพูดถึงเรื่องการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในส่วนของกลุ่มลาวแง้ว ความเป็นเอกลักษณ์ที่มันเด่นๆ แทบไม่มีเลย วิธีการอย่างเดียวในฐานะที่ดิฉันเป็นครู ดิฉันคิดว่าการนำเด็กนักเรียนเข้าไปสืบค้นประวัติศาสตร์ของตนเอง ของบรรพบุรุษก็คงจะนำทำออกมาเป็นเอกสาร แล้วก็มาเผยแพร่ บ้านน้ำจั้นจะชัดเจนไปเที่ยวบ้านลาวแง้ว บอกว่าไม่ต้องไปหรอกคะ คนลาวแง้วก็มาเดินกับคนไทยหน้าตาเหมือนกัน ไม่มีอะไรแตกต่างกัน ที่นี้อาจจะขอคำแนะนำอื่นๆ ด้วยคะ ถ้าเกิดเอกลักษณ์เดิมลาวแง้ว การทอผ้า ไม่ใช่ผ้ามัดหมี่ เหมือนกับคนบ้านหมี่ นี่แหละมันเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ลงไปบ้านไหนคนก็บอกว่า คนลาวแง้วทอผ้าที่เป็นผ้าฝ้าย ทอเสร็จก็มาทำเป็นผ้าขาวม้า ผ้าปูที่นอนใช้ในครัวเรือน มันไม่มีแล้วคะ อย่างตอนนี้ถ้าจะเก็บไม่มีแล้ว ที่ในรูปคือมีการฟื้นฟูเอาของบ้านอื่นมาทำเพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพแบบของคนพวน ก็ไม่ใช่ของดั้งเดิม มันก็เป็นไหมประดิษฐ์ ฝ้ายประดิษฐ์ที่ใช้วิทยาศาสตร์ มันไม่ใช่ผ้ามัดหมี่สมัยที่คนอายุ ๗๐-๘๐ ปีที่ว่า หัวขึ้น ดินขึ้น จะต้องเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ซึ่งมันไม่ใช่แล้ว จากที่มอง ที่ฟื้นฟูขึ้นมา ก็ไม่ได้ยึดมั่นในเรื่องของแต่ดั้งแต่เดิม ก็มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตอนนี้ไหม ทำแล้วมันขายได้ตอนนี้เขาต้องทำกัน วัฒนธรรมประเพณีบางอย่างมันจะเลื่อนไหลกันเป็นเรื่องเศรษฐกิจแล้ว ชอบคุณค่ะที่ถามมา

สรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภาคกลาง

อาภาภรณ์ วัลลิโกดม : พิธีกร

ขอนำท่านเข้าสู่ช่วงสุดท้ายของการประชุมสัมมนาวันนี้คะ ลำดับต่อไปจะเป็นการสรุปและวิจารณ์ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภาคกลางโดยอาจารย์สุเทพ สุนทรภาสัย และอาจารย์ศรีศักร วัลลิโกดม ขอเชิญท่านทั้งสองบนเวทีได้เลยคะ

สุเทพ สุนทรภาสัย

สวัสดิ์ครับท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน วันนี้คงไม่มีพิธีการอะไรมากนัก ท่านอาจารย์ศรีศักรก็ให้ผมมาช่วย ก็พยายามนั่งฟังมาตั้งแต่เช้า นั่งฟังมาสามกรณี เท่าที่ผมติดตามก็เรียนมาตรงๆ ว่าฟังได้ยินได้ฟัง ภาพรวมที่ผมคิด

ว่าผู้เสนอได้จับประเด็นของปวงชนที่มีความหลากหลายทั้งชาติพันธุ์ ได้ค่อนข้างดีในแง่ให้ภาพ ให้รายละเอียด ให้กรอบให้ภาพรวมกว้างๆ ที่ดี คือ ผมคิดว่าตัวอย่างค่อนข้างดีด้วยเพราะว่า อย่างของกาญจนบุรี สังขละบุรี ผมก็ได้มีโอกาสไปกับอาจารย์ศรีศักรกับคณะผู้วิจัยนะครับ ได้ไปดูชุมชนของชาวมอญ ชาวกระเหรี่ยง แต่ครั้งที่ไปกับอาจารย์ศรีศักรครั้งที่แล้วนี่เป็นการไปเมื่อมีการสร้างเขื่อนแล้วมีการอพยพไปแล้ว เราไปดูที่บ้านกะเหรี่ยง ที่เขาจัดสรรที่ทำกิน แล้วก็ไปเยี่ยมหมู่บ้านมอญ ซึ่งบอกว่ามีที่คนละงานไม่มีที่ทำกินต่างๆ แล้วก็ทำให้เห็นภาพที่สมบูรณ์กว่าครั้งแรกที่ผมเคยไป ถ้าผมจำไม่ผิด จะเป็นประมาณ ๒๕๑๐ กว่าๆ ก่อนผมไปเชียงใหม่

ผมออกจากจุฬาฯ เขาก็ให้ผมไปทำงานศูนย์วิจัยไทย-อเมริกัน ผมก็ถูกมอบหมายให้ไปอยู่ภาคเหนือของประเทศไทย ที่ทำงานผมเขาสนใจชายแดนพม่า เรามาเถียงกันว่าเราไม่เคยใช้นโยบายรัฐกันชนอะไรต่างๆ เหล่านั้น บางทีก็พูดกันไปอย่างนั้นการเมือง แต่ตอนที่ผมอยู่มันชัดเจนยิ่งกว่าอะไร เราใช้พวกไทยใหญ่ มีองชาว อองแดง ผมไปสังขละบุรี ตอนนั้นยังเป็นสะพานเก่า จำได้ว่านั่งเรือเข้าไปเยี่ยมหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งเดี๋ยวนี้อาจารย์บอกเป็นสนามกอล์ฟแล้ว ขึ้นเรือหางยาวไป เรือหางยาวสมัยก่อนใครเคยทราบบ้าง คนขับเรือเก่งมาก เขาต้องขับกระดัดพอดีให้เท่าๆ กัน ถ้าไม่พินชนหินแน่ๆ แต่เขาก็ยกขึ้นไปน้ำหนักๆ คนที่พาผมไปพูดภาษาอังกฤษกับผมก็คุยกันไป ในที่สุดก็รู้ว่าเขาเป็นหัวหน้ามอญแล้วก็ถูกพม่าจับทรัพย์ แล้วก็หนีมาอยู่สังขละ แล้วก็ไปขายเพชร ขายพลอยต่างๆ เขาก็มาทางเส้นที่ซึ่งอยู่แถวใกล้ๆ อำเภอสังขละ นายคนนั้นเขามีชื่อเสียง แกมีวิสกี้ของฝรั่งกิน มีแมกกาซีนเพลย์บอยสมัยนั้นทำให้ผมมองเห็นภาพของความเป็นอยู่ของพวกกะเหรี่ยง และมอญที่อพยพในสมัยหลวงพ่อกำลังอยู่แล้ว ผมพักอยู่ข้างบนซึ่งเป็นอำเภอเก่าแล้วผมก็ไปเยี่ยมวัดที่หลวงพ่อกำลังอยู่แต่เดิม ยังจำได้ขึ้นไปบนกุฏิเป็นคล้ายเป็นศาลากว้างๆ ผมก็ไปนมัสการท่านคุยกับพวกคนมอญ

ตอนหลังได้พัฒนาจนกระทั่งไปกับอาจารย์ศรีศักร ก็ได้เห็นเป็นเจดีย์ใหญ่โตซึ่งมันก็ทำให้ภาพตั้งแต่ ๒๕๑๐ โดยประมาณ ผมคิดว่ามันเป็นภาพที่สวยงามมากในแง่ของคือการศึกษาทางชาติพันธุ์ ความสำคัญคือในบริบทของประวัติศาสตร์เราได้เห็นภาพอย่างชัดเจนอย่างที่ได้นำเสนอมา กลุ่มกะเหรี่ยงเข้ามาอย่างไร มีความสัมพันธ์ตั้งแต่ยุคยา โดยย่อคือว่ามีกลุ่มที่เป็นกะเหรี่ยงเดิม แล้วก็กะเหรี่ยงอีกกลุ่มหนึ่งก็เป็นพวกที่อยู่บนดอยอพยพมาอย่างที่ว่าอาจารย์สุรินทร์พูด เป็นกะเหรี่ยงที่อยู่ราชบุรี แล้วมีความแตกต่างกัน ซึ่งจะเห็นว่า ๓ กลุ่มนี้มีความน่าสนใจมาก โดยเฉพาะกลุ่มที่เข้ามาแต่เดิมแล้วก็กลายเป็นคนพื้นราบไป แต่กลุ่มที่อาจารย์สุรินทร์พูดเป็นกลุ่มที่น่าสนใจมากเลย จะไปเรียกเขาว่าก็อิตามี สร้างอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงขึ้นมาในความคิดของเขาจนกระทั่งตอนหลังนั้นกลายเป็นกระแสของการสร้างอัตลักษณ์ อิทธิพลการท่องเที่ยวหรือว่าความมั่นคง แต่ก็น่าสนใจในแง่ที่เขาสามารถปรับจากชาวแดงจนกระทั่งมาเป็นเสื้อผ้ากะเหรี่ยง ซึ่งค่อนข้างจะอ้างว่าเป็นของเดิมของเขา เหล่านี้ทั้งหมดเลยที่ผมพยายามมองเห็น มันจะเห็นภาพของการเข้ามาของคนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะรายงานที่เสนอมานี้ค่อนข้างที่จะชัดเจนว่า คนเหล่านี้เข้ามาจากไหนแล้วก็จะสามารถที่จะแบ่งกลุ่มให้ชัดเจนได้ว่า กลุ่มหนึ่งอาจจะบอกได้ว่าอัตลักษณ์ของเขามีลักษณะอย่างไรได้ชัดเจน

ต่อมาเมื่อหลวงพ่อกำลังมาสร้างวัดสร้างชุมชน ท่านเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ท่านมาสร้างแล้วพยายามจะผสมผสานให้เกิดความสัมพันธ์เดิมว่า ก่อนนี้เราอยู่กันอย่างใด พึ่งพาอาศัยกัน จนกระทั่งสร้างเขื่อนแล้วก็แยกกันอยู่เป็น ๓ กลุ่ม จนกระทั่งมีที่ทำกินบ้าง ไม่มีที่ทำกินบ้าง มาถึงอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเป็นกะเหรี่ยงซึ่งมีมูลเหตุหรือแรงจูงใจในการขบวนการสร้างชาติหรือภูษาติ ทั้งหมดนี้มันจะเป็นภาพที่ค่อนข้างจะหลากหลายแล้วค่อนข้างจะเป็นพลวัตร ที่ผมที่อาจารย์ศรีศักรที่พยายามพูดถึงก็คือ ผมมีความรู้สึกอยู่ตลอดเวลาว่าการศึกษาทางชาติพันธุ์ของเรา มันแสนจะเป็นภาพนิ่ง ภาพตายตัว ภาพที่มันน่าเบื่อหน่าย คล้ายๆ มันเป็นภาพจืดชืด หรือมันเป็นภาพรอยตัดรอยเลื่อย คือเราเอาแต่ละกลุ่มเหมือนกับเป็นผลสำเร็จแล้วเราก็พยายามตัดต่อให้เป็นรูป เป็นกรอบอันใหญ่ขึ้นมา แล้วบอกว่า ชาติพันธุ์มันมีความหลากหลาย แต่แท้จริงเราจะพบว่าความหลากหลายของชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้ อย่าง

น้อยความหลากหลายที่เราเรียกว่าอัตลักษณ์นี้ ไม่ได้มีอยู่อยู่กับที่ มันมีการปรับเปลี่ยนกันตลอดเวลา ซึ่งอาจารย์ สุรินทร์พูดมาน่าสนใจในแง่ที่ว่า ภายในพริบตามันสร้างอะไรขึ้นมาไม่รู้ ถ้าจะเอากลุ่มที่ราชบุรีไปเปรียบเทียบกับ เห็นความแตกต่างกัน แตกต่างกันมากกับกลุ่มที่อยู่บนทุ่งใหญ่นเรศวร ที่เขาบอกว่าเขาทำอะไรเลื่อนลอย เขาถือผีถือ ฤาษี ก็มีหลากหลายมาก นี่พูดถึงกรอบนอกก่อน

อีกด้านหนึ่ง ด้านทางอริยประเทศก็น่าสนใจมากในแง่ที่ว่ามันเป็นสถานการณ์ชายแดน แต่ว่าก็มีองค์ ประกอบที่สำคัญ มีทั้งเขมร มีทั้งญวน มีทั้งไทย มีทั้งลาวนะครับ น่าสนใจ ที่ว่าการปรับเปลี่ยนอย่างที่ท่านผู้เสนอ ได้สรุปไปก็คือว่า ปรับเปลี่ยนหรือการกำหนดฐานะที่อยู่ของชนต่างๆ อยู่ในการควบคุมหรือการดูแลของรัฐอย่าง ไกลชิด สถานการณ์ที่เราจะต้องคำนึงถึงก็คือ สถานการณ์ชายแดนระหว่างอินโดจีน สงครามอินโดจีนฝรั่งเศสกับ มหาประเทศญี่ปุ่น ที่จะพยายามเข้ามาสร้างสันติภาพ หรือพยายามจะหาพื้นที่เพื่อจะบุกเอเซียอาคเนย์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ มีความสำคัญมาก แล้วก็สร้างกรอบหรือการบริบทขึ้น การอพยพไปมา เดียวไทยชนะเอาดินแดนเขาคินมา หรือว่าเขาชนะเขาเอาดินแดนคินไป ก็ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนในเรื่องของสถานภาพ ก็เป็นสถานการณ์ที่ผมคิดว่า เป็นตัวอย่างเมื่อเปรียบเทียบกับทางการ จะพบว่ามันมีลักษณะเด่นคล้ายๆ เรื่องความหลากหลาย มีการเข้ามา แล้วก็มีการเปลี่ยนแปลง มีการปรับเปลี่ยนต่างๆ

อีกกรณีหนึ่งเป็นแถวโคกสำโรง แถวลพบุรี แถวบ้านหมี่ มีความหลากหลายในแง่ชาติพันธุ์ ไม่มีความ หลากหลายที่เห็นชัดเจนอย่างกะเหรี่ยงกับมอญ หรืออย่างเขมร ลาว ญวนต่างๆ แต่ว่าเป็นกลุ่มลาว แต่ลาวก็จะมี การแบ่งย่อยภายใน ซึ่งมีลักษณะที่ผมจะใช้คำว่ามันสลับซับซ้อน มันแนบเนียนมากกว่า ลาวแก้ว ที่จริงผมได้ยิน ครั้งแรก ลาวแก้วมีที่โหล่วไหม แต่เขาวามี การที่คนในกลุ่มถ้าวัดผิงๆ เช่น ในภาคเหนือก็บอกว่าเป็นม้ง เขาก็บอก ว่าม้งลาย ม้งเขียว ม้งขาวเยอะเยอะไปหมด คราวที่แล้วไปนครปฐมเขาบอกว่า มีเผ่าซู่ กะเหรี่ยงซู่ ผมก็บอกว่าผมไม่เคยได้ยินสักที ชุมชนก็ว่าอินเดียแดง มีปากกะญอ ต่างๆ เหล่านี้ ในแต่ละกลุ่มย่อยของวัฒนธรรมหรือในกลุ่มย่อย ของชาติพันธุ์ก็จะมีมีการกำหนดว่า เป็นเขาเป็นเรา ให้มีความแตกต่างกัน

พูดถึงกรอบใหญ่แล้วผมพบว่ามันค่อนข้างจะชัดเจนในเรื่องของ การหาโครงร่างเนื้อหาของกลุ่มต่างๆ แยกแยะอะไรต่างๆ แต่อย่างที่ว่าเราพูดในคำถามของท่านผู้ฟังคนสุดท้ายที่ถามเรื่องว่าอย่างผมเป็นกลุ่มนี้แล้ว ญาติพี่น้อง ย่าผมมีความสัมพันธ์อย่างไหน อย่างนี้กับคนโน้นคนนี้ แล้วถ้าไปเรียก ถ้าไปกำหนดว่ามีหัวเผ่าใหญ่ๆ แล้ว เผ่าย่อยต่างๆ เหล่านี้จะถูกมองข้ามไป ผมคิดว่าปัญหาหรือการที่เราเอาแผ่นต่างๆ มาประกอบกันเป็นแผน ภาพเหล่านี้ เมืองไทยประกอบด้วยชนชาติอย่างนั้น แต่งตัวอย่างนี้มีก็เผ่ามีอะไรต่างๆ มันไม่ได้บอก เพราะใน ความเป็นจริงของคนเรา ดูเถะหลายคน ดูเถะอย่างผมเองซึ่งไม่รู้ว่าเป็นใคร ผมเคยนั่งคิด ทำไมคุณแม่บอก ว่ามาอยู่วังหน้า ศาลาสังคิตที่ผมไปฟังดนตรี แม่บอกว่าเมื่อก่อนบ้านเราอยู่ใต้ต้นมะเกลือต้นนี้ แม่ผมทำไมไปอยู่ วังหน้า ในที่สุดผมก็พยายามไปสืบเสาะมีช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ในรัชกาลที่ ๓ ประวัติศาสตร์ของมรัชกาลที่ ๓ เขาไปตีเอาปัตตานีมา ผมก็หน้าตาแขกเหมือนกับทางสายแม่ ผมก็คงต้องมาทางปัตตานี ผมสงสัยว่าพ่อผมตัว เล็กๆ ผิวเหลืองๆ พ่อผมไม่ใช่คนจีนนะ ทำไมหน้าตาอย่างนี้ ผมไปอเมริกาไปอยู่สนิทกับพวกลาวเขาบอก โหนอยู่ ที่โหน ปราจีน ไซ่ ลาวอพยพเต็มเลย ปราจีนบุรีเนี่ย พ่อคุณจะต้องเป็นลาวพวน ก็ให้เค้าอะไรมาอย่างนี้

จะพบว่าในตัวเองแต่ละบุคคล จะมีเงา ความเป็นดั้งเดิมของแต่ละคน ที่นี้เราอยู่ในฐานะอะไรในปัจจุบัน เรามีความสัมพันธ์กับใครในปัจจุบัน ตัวนี้ต่างหากจะเป็นเครื่องมือที่ค่อยๆ หล่อค่อยๆ หลอม หรือจะเป็นตัว กำหนดว่าเราเป็นใครที่โหนอย่างไร คำถามที่ถามตอนสุดท้ายนี้ ก็อย่างนั้นแหละครับ ผมยกตัวอย่างคร่าวๆ ว่าทุก วันนี้ผมก็ยังไม่ค่อยชัดเจนว่าตัวเองเป็นใครนะครับ แต่ว่าไม่ใช่ประเด็นสำคัญ สำคัญที่ว่าเราอยู่ในบริบทอย่างไร

ที่นี้ประเด็นที่ผมอยากจะพูดก็คือว่า สิ่งที่เราต้องไปถึงอีกจุดหนึ่งซึ่งเป็นจุดเรียกว่ามีความซับซ้อนมากในเรื่องของชาติพันธุ์ เขาบอกว่าคำนิยามของลักษณะทางชาติพันธุ์ Ethnicity ก็คือปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม คนกลุ่มหนึ่งหรือว่ากลุ่มเดียวยังไม่ถือว่ามี คือ ไม่สามารถจะกำหนดเอกลักษณ์ของตัวได้ จนกระทั่งมีความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่นๆ จะเห็นว่ากรณีของสังขละก็ดี กรณีของอรัญประเทศก็ดี จะพบว่ามันมีความหลากหลาย แต่ความหลากหลายที่เสนอมานี้ ยังไม่เห็นพลวัตรของมัน

หลักของเราเคยศึกษากันว่า คนเรามันจะอยู่ในภาวะที่จะต้องมาคิด ตั้งคำถามว่าตัวเราเป็นใคร และเค้าเป็นใคร คือเราต้องอยู่ในฐานะที่เขาบอกว่า มีสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ ถ้าหากผมศึกษาพวกชาวญวนนานที่เราเรียกจีนฮ้อที่เขามาจากประเทศจีน และเป็นมุสลิมถืออิสลาม トラบโดที่สภาพฐานะทางเศรษฐกิจเขาสามารถจะเรียนหนังสือได้ เขาสามารถจะหางานหาอาชีพได้ในกลุ่มกิจการอะไรต่างๆ ความเป็นฮ้อ ความเป็นไทย จะมีขอบเขตตราบโดยังมีความสงบสุข ระยะที่ฮ้อเข้ามาหรือว่ามาอยู่กันใหม่ๆ ไม่มีปัญหาอะไร ยังสามารถที่จะมีที่ทำกินได้ สามารถจะเรียนหนังสือได้ แต่จะเห็นว่าเกิดสถานการณ์ที่ดินกลุ่มหนึ่งมี ที่ดินอีกกลุ่มหนึ่งไม่มี เมื่อประชากรขยายมากขึ้นไม่มีที่ดิน จะออกจากบ้านไปก็ไม่ได้ เพราะว่าผดกฏหมาย เรียนหนังสือหนังสือหาไม่ได้ มันเป็นปัญหา การบีบคั้นทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงทรัพยากร การที่จะได้สิทธิ์หรือไม่ได้สิทธิ์ความเป็นไทย

ตราบโดที่เริ่มมีปัญหาขึ้นมา หรืออย่างไรที่ลุ่มแม่น้ำแม่กลองจะเห็นว่ามันเกิดเน่าเสียอะไรต่างๆ กระทบกระเทือนทางทำมาหากินเหล่านี้ ทุกคนก็ต้องหวงแหนนะครับ หนึ่ง จะรวมกันเพื่อจะปกป้อง สอง ถ้าเกิดแย่งกันขึ้นเขาจะต้องรวมกันว่าฉันเป็นกะเหรี่ยงนะ ฉันเป็นมอญนะ ฉันเป็นไทย ฉันเป็นลาว เป็นญวน เขาก็จะต้องมารวมกันแล้วก็ต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งเหล่านี้

สถานการณ์ที่เราจะใช้พิสูจน์ในการที่จะเห็นพลวัตรของชาติพันธุ์ก็คือว่า จะต้องมีส่วนสถานการณ์เกี่ยวกับการบีบคั้นทางการเมือง การที่ทรัพยากรมีจำกัด ยื้อแย่งกัน การที่จะได้สิทธิ์หรือไม่ได้สิทธิ์ ถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเหล่านี้ ในกรณีทั้งหมดที่ยกมานี้ผมคิดว่ายังไม่ได้ถึงส่วนนี้มาให้เห็นเลย อันนี้ผมคิดว่าในกรณีของมอญ-กะเหรี่ยงทางสังขละจะเริ่มเห็นชัด ทั้งๆ ที่จะมีส่วนที่เรียกว่าบูรณาการอย่างหลวมๆพออุดมจะท่านสร้างเจดีย์ขึ้นมา หรือท่านพยายามจะเชื่อมความสัมพันธ์อะไรต่างๆ ที่มาถึงจุดที่ทุกคนจะต้องต่อสู้ ทุกคนจะต้องแก่งแย่ง ทุกคนจะต้องอยู่รอดเผ่าของตัวเองหรือว่าคนของตัวเอง ถึงตอนที่พบจะเกิดการต่อสู้ที่เราเรียกว่าเป็น political ethnicity คือการเมืองของทางชาติพันธุ์

อย่างพม่าในสมัยที่อังกฤษปกครอง อังกฤษไม่ได้ปกครองเฉยๆ อังกฤษก็พยายามที่จะสำรวจด้วย ชนอังกฤษเขามีแบบเป็นบาปของนักมนุษยวิทยากายภาพสมัยแรกๆที่ถือว่าชาติพันธุ์ต่างๆ มันมีลักษณะเด่น ลักษณะด้อย นายฮิดเลอร์ก็เลยไปฆ่าพวกยิวแล้วบอกว่าตนเองเป็นเผ่าอารยัน ที่จะต้องอยู่รอด ใครเหมาะสมที่สุดก็คืออยู่ได้ แล้วก็ฆ่าคนอื่นที่ด้อยกว่า อังกฤษก็ได้อิทธิพลอันนี้มา เพราะฉะนั้น ก็เลยไปสำรวจในพม่า ก็พบว่ามันชนอย่างชานพวกพวกไทยใหญ่ แล้วก็เหมาะสำหรับเป็นผู้ปกครองพวกกะเหรี่ยง พวกว่า เขาก็เก่งในเรื่องการรบ

เพราะฉะนั้นการจัดประเภทของคน เน้นความเด่นในเรื่องชาติพันธุ์ที่นี่ เมื่ออังกฤษถอนตัวออกไปนั้น ชานซึ่งเคยอยู่ใกล้ชิดกับพม่าหรือว่ากะเหรี่ยง ซึ่งเคยรับการพุ่มพักหรือการสนับสนุนทางกำลังต่างๆเหล่านี้ ก็เริ่มเสียอำนาจ เสียดุลย์อำนาจ การเมืองทางชาติพันธุ์จะเข้ามาตอนที่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในการโครงสร้างการเมือง หรือโดยเฉพาะระบบอาณานิคมต่อไป มีคนขึ้นมาแทนเหล่านี้ ก็จะมีการปรับในเรื่องของดุลย์อำนาจ

ผมนึกถึงว่าสองไปคู่ที่ละเอียดย่าง เช่น กรณีของอรัญประเทศ เมื่อทหารไทยเข้าไป รัฐบาลไทยเข้าไปก็จะมีสิทธิพิเศษให้กลุ่มนั้น กลุ่มนี้ แต่เมื่อถูกถอนออกไปหรือฝรั่งเศสเอากลับคืนไป การปรับเปลี่ยนระบบการเมืองมันจะทำให้เกิดดุลย์อำนาจหรือคนที่อยู่ในฐานะต่างๆ เหล่านี้ ปรับเปลี่ยนไป เพราะฉะนั้น เราจะพบว่าอย่างในพม่าเดี๋ยวนี้ พวกกะเหรี่ยงพยายามดิ้นรนต่อสู้ พวกชานที่เคยอยู่เคียงข้างพม่าหรือตัวพม่าเองซึ่งเคยอยู่ใต้อังกฤษก็